

سبا به ناوخته وي

(د افغانستان د ثبات او برمختګ څو مسئلې)

Ketabton.com

ډاکتر محمد ابراهیم شینواری

۱۳۸۹ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا به ناوخته وي

د افغانستان د ثبات او پرمختګ خو مسئلې

لړليک

سريزه i
کمزوري دولتونه؛ بې ثباته هيواد ۱
د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول ۶
آيا زمونږ ملي هويت ټينګ دی که لړزاند؟ ۱۵
په افغانستان کې د ژبو مسئله ۱۹
اقليت او اکثريت ۲۷
متوازن انکشاف ۳۳
د ښځو او نجونو پوهنه او کار ۴۲
کادري توازن ۴۹
د ديني او عصري زده کړو مسئله ۵۶
آيا موږ د ښار او کلي توپير له منځه وړلای شو؟ ۶۰
د نفوسو د بې کنټروله زياتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟ ۶۴
آيا چټکې ښاري کېدنې ته اړتيا لرو؟ ۷۱
په افغانستان کې ملت جوړونه ۷۵
له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنيوی او ملت جوړونه ۸۵
آيا دلته د حکومت يوازې يو ماډل بريالی دی؟ ۹۳
آيا افغانان جګړه مار دي، جنګيالي که د عدم تشدد لارويان؟ ۹۸
تر ډيورنډ کرښې ها خوا زمونږ نه ببلېدونکې برخه که تېر شوی تاريخ؟ ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څاڅکی اوبه په کومه بیه؟ ۱۱۲
آیا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟ ۱۱۶
بهرنۍ مرستې: سپروم که سندروم ۱۲۰
آیا نړیوالتوب فرصت دی، چېلنج که خطر؟ ۱۲۲
آیا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟ ۱۳۳
آیا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟ ۱۴۷
نتیجه ۱۵۱
ماخذونه ۱۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

افغانستان د پيړيو په اوږدو کې تل له ډېرو ستونزو سره مخ شوی دی؛ خو دا تېر د ډېرش کلونه په ځانګړې ډول د غير عادي کړاوونو کلونه وو. هيواد او ولس د دوه سترو زبرځواکونو له خوا د رامنځته شوو جګړو سره مخ شواو د فرصت غوښتونکو ګاونډيانو د مداخلو او لاسوهنو لپاره زمينه جوړه شوه.

د پخواني شوروي اتحاد د يرغل په نتيجه کې له هرو لسو افغانانو يو تن خپل خوږ ژوند له لاسه ورکړ، له هرو نهو نه يو معلول شو، له هرو درې تنو يو مهاجر او په سلو کې ۸۰ کورونه او کلي وران او د هيواد اساسي زيربناوې ونړيدې.

ولس په دوامداره ډول دا هيله لري، چې هيواد ته به يې سوله راشي، چې د دوی د اولادونو او راتلونکو نسلونو پر مخ د نيکمرغۍ دروازې پرانستل شي، خو تر هر ځل هيلو وروسته، نوې ستونزې او لا خطرناک چلنجونه را مخې ته کېږي.

د دې دوامداره بې ثباتيو او ورانيو اساسي علتونه څېړل پکار دي او د هغو په وړاندې د داسې تدابيرو نيولو ته اړتيا ده، چې دا هيواد نور کرار، با ثباته او ولس يې نيکمرغه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن سبا په هیواد کې د بې ثباتۍ او کمزوري دولت د ستونزو په باب پوښتنې هر چېرته اوربدل کېږي. ددې کتاب لومړنۍ لیکنه زیاته پر دې پوښتنه متمرکزه ده، چې ولې افغان دولتونه کمزوري او هیواد زیاتره بې ثباته وي، نورې لیکنې یې په اوږده موده کې د حل په لارو تمرکز کوي، چې که نن د هرې یوې په باب روښانه پالیسي او پلانونه جوړ شي، د هیواد له پرمختګ او د دولتونو له پیاوړتیا او دایمي ثبات سره مرسته کوي او که نن دغه کار ونه شي، **سبا به ناوخته وي** او بیا به زمونږ سترې ستونزې لا ډیرې وي، چې د هیواد د لا بې ثباتۍ، د ولسونو تر منځ د بې باورۍ او ژورو ټولنیزو او سیاسي ستونزو سبب به شي.

افغانستان همدا اوس له درې ډېرو سترو بیړنیو ستونزو سره مخ دی، چې درې واړه له بې ثباتۍ او کمزورۍ سره مرسته کوي: **جګړه، د مخدره توکو مافیا او اداري فساد**. دا درې او نور ډېر مسایل شته چې زمونږ د هیواد د رهبرانو او پوهانو مسوولیت چلنجوي او چټک، بیړنی او عاجل حل ترې غواړي. ما په دې کتاب کې زیات په دغو بیړنیو ستونزو ډېر بحث نه دی کړی؛ ځکه یو خو په ګرمو مسلو ډېر زیات ګرم بحثونه روان دي، او له بلې خوا په دې هیواد کې لا هم زیاتره د مسایلو د تحلیل، بحث او شننې پر مهال ذوقي او سلیقوي برخورد ته ترجیح ورکول کېږي او علمي- تحلیلي بحثونه په ناندریو او لانجو اوړي.

له ګرانو دوستانو هر یوه ښاغلي استاد اسد الله غضنفر، ګران ډاکتر خوشال روهي، او ښاغلي انجینیر ملنګ ابراهیمي نه د زړه له کومې مننه کوم، چې هر یوه دا لیکنې په غور ولوستې؛ ډېر ارزښتمن نظرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې راکړل او د سمون او ښه والي لپاره یې پر ځای مشورې راکړې. له ګرانو ورونو- د اسلامي علومو ډاکتر مصطفی نیازي او قاضي صاحب عبدالرحمن الفت محمودي سره مې (د افغانستان په ثبات او انکشاف کې د اسلام رول، د نفوسو مسله، د دیني او عصري زده کړو مسله او د ښځو او نجونو پوهنه او کار) عنوانونه چې له دیني مسایلو سره یې ارتباط درلود؛ شریک کړل، ډاکتر صاحب نیازي ډیر عالي نظرونه راکړل، چې تر وسه مې د هغوی له مخې په دغو برخو کې سمونې وکړې، چې له دواړو نه د زړه له کومې مننه کوم. ښاغلی ورور امیر جان وحید احمد زی هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ دی چې د کتاب اډیټ یې په ډیره مینه او زغم سره وکړ او پر ځای سمونونه یې پکې راوړل. زما ورور ډاکټر نصرت الله د کتاب وروستي پروفونه ولوستل، هم یې اډیټ کړل او هم یې ډیر ښه سموونکي نظرونه راکړل، چې ډیره مننه تري کوم. د کتاب کمپوز او ډیزاین ښاغلي ورور شامحمد عمرخېل په ډیره مینه او پاملرنه کړی دی، چې د ځانګړې مننې وړ دی. لوی الله(ج) دې ټولو ته ستر اجرونه ورکړي.

هیله لرم افغان مشران او پا لیسي جوړونکي دومره وخت پیدا کړي، چې دا لنډې لیکنې ولولي، او د اړوندو برخو چارواکو ته لارشوونې وکړي، چې په خپلو برخو کې جامع او اړینې پا لیسي ګانې او پلانونه ورته جوړ او پلي کړي. همدا راز هیله لرم افغان ځوانان دا کتاب په مینه ولولي او د هېواد د نن او سبا د ستونزو د حل لپاره تري انګېزه واخلي.

په پای کې له متعال الله (ج) نه استدعا کوم چې زموږ نېټونه، هېلې او غوښتنې د خپلې رضا لپاره خا لصې او د خپلو بنده ګا نو د خیر سبب یې کړي

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري دولتونه، بې ثباته هېواد

ولې افغان دولتونه تل کمزوري او په افغانستان کې تل یا زیاتره بې ثباتي وي؟

لنډیز:

فقر، د تعلیم ټیټه کچه، کمزوري دولتونه، د ملي ستراتیژۍ نشتوالی، له افغانستان څخه د نیم بدن بېلېدل، د افغانستان سیاسي-جغرافیوي ستراتیژیک موقعیت، د نړیوالو زبرځواکونو یرغلونه او د ګاونډیانو مداخلې ددې هیواد د بې ثباتۍ مهم سببونه دي.

که افغانان غواړي، چې په یوه با ثباته هېواد کې یو مشروع او پیاوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هیواد ته بې سوله او ثبات؛ نو باید د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به یوه اوږده، ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي وي؛ خو ناممکنه نه ده. هیله، امید، ژمنه او عزم غواړي او د فکر، کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په تاریخي لحاظ یو ویاړمن هېواد دی. نړۍ ته یې د خپل نفوس او موقعیت په تناسب ډېر رهبران وړاندې کړي دي او د دې سیمې په ثبات ټینګولو او نړیوال تمدن ته د علم او ادب په ورکولو کې یې زیاتره مهم رول درلودلی دی.

له دې سره سره په دې هېواد کې دولتونه زیاتره کمزوري، کم وسه او له بې ثباتۍ، داخلي او بهرنیو لانجو، جنجالونو او کړکېچونو سره مخ وي.

ددې یو مهم سبب دادی، چې افغانستان یو غریب او بېوزلی هېواد دی، موجودې منابع یې په نشت حساب دي او که څه شی لري هم؛ تر ځمکې لاندې او را ایستل شوې نه دي.

د دولتونو کمزوري او د ثبات نشتوالی، چې طبعاً د منابعو له کمښت سره مل وي د دې سبب شوي، چې ولسونه او نسلونه له تعلیم، زده کړې او پوهې بې برخې پاتې شي او که یو څو تنه د کار خلک پکې پیدا هم شي؛ نو هغه یا په ژوند یا مرګ له هېواده ورک شي او که پاتې هم شي؛ نو په یو ګل نه پسرلی کېږي. د پوهې او مهارت نشتوالی له فقر او بې وزلۍ سره یوه معیوبه دوره جوړوي، چې ناپوهي فقر او فقر ناپوهۍ ته لا ډېره زمینه برابروي او معیوبه دوره لا تشدیدوي، چې دا معیوبه دوره د دولتونو د کمزورۍ او د هیواد د بې ثباتۍ سبب کېږي.

ناپوهه او کم پوهه وګړي، چې خپله ولړه او بې وزلي تنګ کړي؛ نو د کوچنیو انګېزو د پیدایښت په صورت کې ډېر زر د خپلو حکومتونو سستې پایې نړوي او لږو ډېره راتوله شوې هستي یې تالا کوي. دوی هغه وخت لا بریالي وي، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومتونو کې کومه دیني کمزوري وویني او پر خلاف یې د جګړې جواز هم پیدا شي. په دې صورت کې بیا د دوې ذهن او روان تسکین وي، او کومه وجداني غلطي نه احساسوي.

که دولتونه کمزوري او غریب نه وای او د ملي ستراتېژۍ په رڼا کې یې د کلیو او ښارونو خلکو ته یو شان امکانات برابرولای شوای؛ نو خلکو به خپل دولتونه نه تالاکول. د ابن خلدون د وینا له مخې هغه وخت، چې ښاریان نرم، پاسته، خوش ګوزران او عیاش شي؛ نو شار، زیږه او وږي غریبان او کلیوال یې په بر ژر تالا او چور کړي. دا وینا دلته ښه تطبیقېږي.

افغان ملت یو نامتجانس ملت دی، چې له ګڼو قومونو او نژادي ګروپونو جوړ او هیواد یې د بېلابېلو کلتورونو او فرهنګونو د مخامختیا مرکز پاتې شوی دی. فقر، ناپوهي، سخته جغرافیه او اقلیم، د لارو کموالی، د فابریکو او صنعت کمی، بې امنیتي او بې ثباتي ټول له دې سره منفي مرسته کوي، چې دا ملت نامتجانس پاتې شي، او د تمدن، پرمختګ او د ملت په یوه لوښي کې د بېلابېلو قومي او ګروپي هویتونو د پوره حل پر لور یې یون پخ، ورو، ټکنی او ځنډنی شي.

دا چې دولتونه کمزوري او بې ثبات، ه او ولس په ناپوهۍ او فقر کې ګېر دی؛ نو دولتونه او ولسونه پر دې نه دي بریالي شوي، چې یوه واحده او روښانه ملي ستراتېژي ولري.

یوه طبیعي بدمرغي مو داده، چې د افغانستان جغرافیایي-سیاسي موقعیت داسې پېښ شوی، چې د لوی فاتحانو د څلور لاري په توګه د وخت او زمان د هر زبر ځواک پام ځانته را اړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه خوږي او خواخوږي مفکر الفت صاحب ډېر ښه ویلي وو:

نه اپلاتون نه ارسطو راځي یونانه ځني
اېستلې توره سکندر په دغه خوا راځي

ریښتیا که سکندر د نړۍ په هاغه سر یونان کې امپراتور وږي؛ نو اېستلې توره پر دې لور راځي، چنګېز، تیمور، بابر، نادر، شوروي اتحاد او ځینې نور، خو لا یو څه په ګاونډ کې وو؛ خو انګرېز او امریکا هم، چې زبرځواک شي، پر دې هېواد یرغل راوړي. بیا هم د الفت صاحب خبره: (په دې هیواد نه د مسلم رحم راځي او نه د کافر) د لویو-لویو معنوي او انساني شعارونو لرونکي فاتحان هم، چې دلته راغلي؛ نو دې غرونو او ټړو او زامنو یې ورسره مقابله او مقاومت کړی او دغو فاتحانو او مغرورو زبرځواکونو ترې کله "کله منارونه" جوړ کړي، او کله یې "پولیګونونه" او "لیلې دښتې" د دوی په مړو ډکې کړې دي.

یو بل مهم سبب دا هم دی، چې پښتون قام، چې د نورو ورونو قامونو د مشرورور مسوولیت ور تر غاړه دی، د ډېرو سترو مقاومتونو په نتیجه کې کمزوی شوی، بدمرغه او په ستونزو کې ګېر دی. دا خبره مالـه یوه هزاره افغان نه د بامیانو په یکاولنګ کې زده کړه: نومورې، چې د حقوقو او سیاسي پوهنو ماسټرو، استدلال یې کاوه، چې افغانستان د وروسته پاتې هېوادونو په شان په سنتي، عنعنوي او قبایلي لارو چارو کنټرول شوی او کنټرولېږي؛ خو زمورږ مشرورور په داسې ستونزو کې اخته او دښمنانو دومره ټکولی دی، چې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بار وړل ورته ګران شوي دي. ده ويل، هر مانبام دعا کوي، چې کوز پښتانه خدای بېرته له نورو افغانانو سره يو ځای کړي، چې محور پياوړی او د افغانستان ثبات تضمين شي. که ثبات نه وي؛ پرمختيا، اقتصادي ښېرازي او تعليمي روښانتيا هغه څه دي، چې لاسته راوړل يې ډېر ګران دي او که لاسته راشي هم، ساتنه او تداوم يې ستونزمن کار دی. زمور نيم بدن بايد بېرته پوره شي او يا يې بديل حل لارې پيدا شي. له بلې خوا د افغانانو قبيلوي سيستم او په ګرانو، لرې او پېچلو سيمو کې يې له ښارونو او مدنيتونو ليرې او سيدل هم د بې ثباتيو سره مرسته کړې ده.

که افغانان غواړي، چې په يوه با ثباته هېواد کې يو مشروع او پياوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هيواد ته يې سوله او ثبات؛ نو بايد د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به يوه اوږده او ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي خو ناممکنه نه ده. هيله، اميد، ژمنه او عزم غواړي او د کار، فکر او عمل زړور خلک.

❋ ❋ ❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول

هر دین په خپل وخت کې د انساني ترقۍ او پرمختګ پر لوریو مثبت حرکت او د مادي او معنوي ښیرازتیا، د انسانانو د داخلي سکون، د ټولنو د نظم او هیوادونو د ثبات برابرونکی عامل و.

د اسلام روښانه دین وروستی اسماني برحق دین دی او کله چې د دې هېواد خلکو دا مبارک دین منلی، بیا یې ورسره کلک ټرون مونډلی او د دوی په اروا او ټولنیز ژوند کې ډېر ژور نفوتی دی.

اسلام زمونږ د هویت تر ټولو عمده توکی او زمونږ د اتحاد، یووالي او ځواکمنتیا اساسي عامل دی.

د اسلام د سپېڅلي دین د ژوندي او دفاعي پوتینشل له برکته دې ملت له ډېرو سترو زبرځواکونو سره مقابله کړې ده او دا هېواد یې متحد او روغ او ملت یې سرلوړی او بریالی ساتلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په دې دین کې د دې وړتیا شته، چې د دې ملت د اتحاد، پرمختیا او لوړتیا او د دې هېواد د ثبات او نیکمرغۍ لارې چارې تضمین کړي.

کله، چې افغانانو پر دین منګولې لګولې؛ بریالي شوي دي او کله چې په احساساتي ډول د نورو په ارزښتونو او شعارونو پورې ننښتي دي، له ټکرونو سره مخ شوي او له منځه تللي دي.

اعلیحضرت امان الله خان، چې د اسلام او غزا نوم یې یاداوه؛ په ځوانۍ کې د غازي، بابا، قاید او نورو معززو نومونو خاوند شو او د وخت داسې زبرځواک یې مات کړ چې په خاوره کې یې لمر نه ډوبېده؛ خو چې د شپو خولۍ او درېشۍ تلقین یې پیل کړ؛ بیا یوه عادي سړي تر تخت او پاچاهي ونیوله او له خپل هغه وطن نه وتلو ته اړ شو؛ چې ده ورسره اورنۍ مینه لرله.

خلقیان په افسانوي ډول خپلې ژمنې ته متعهد، زړور او د جګړې هر ډګر ته پخپله روان وو؛ خو چې له اسلام او دین سره په ټکر کې راغلل؛ نو ډېر زیات توټه- توټه او تباه شول.

دا یوه حساسه مسئله ده، چې د اسلام له سپېڅلي دین نه هم ځینې اشخاص ناوړه استفاده کولای شي؛ خو دا د انساني فطرت کمزوري ده، چې کله کله هره سپېڅلې پدیده د خپلو شخصي ګټو لپاره کاروي. په دې کې د اسلام هېڅ ستونزه نشته؛ بلکې دا د اشخاصو کمزوري او غلطي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني حکومتونو بېلګې په نوره نړۍ او اسلامي هيوادونو کې تېرې شوي دي. موږ يې داسې بېلګو ته ضرورت لرو لکه د رسول الله (ص) په مدينه کې چې د لوړوالي معيار تقوا او د جزا په وړاندې د قريشې جنۍ او يو عادي فرد تو پير نه وا و يا د حضرت عمر (رض) په دربار کې يو يهودي او جليل القدر صحابي حضرت علي کرم الله وجهه په يو شان محکمې ته حاضر بدل.

هغه ډول حکومت چې يو څو کسان د کليسا يا ديني ټولنو په نوم د ټولنې پر ټولو برخو قابض شي او نور خلک خبرو او کار ته نه پرېږدي، د دې زمانې د مقتضياتو خواب نه شي ويلای.

د اسلام دين د ازادې ټولنې، مشورتي نظام او د امت رايو ته د مراجعې لارې د نبه حکومت ډېرې ښې بېلګې لرلې دي، همدا راز مسلمانانو د ګڼ مذهبو ټولنو مشري هم په داسې شان کړې ده چې د هر چا انساني کرامت او حقونه يې په نظام کې خوندي و.

په ځينو وختونو کې ديني عالمانو د تغلب، وراثت او انحصار په صورت کې هم د ځينو شاهانو پاچهې ته روا ويلي دي، خو ممکن په هماغه وخت کې د فساد، فتنې او خونرېزۍ په نسبت دغه يو مناسب کار و.

خو اوس نبه لار داده چې د امت او ملت د هر څومره ډېرو خلکو او ټولنيزو ګروپونو نماينده ګي چې د ژوند په مهمو مسلو او سياست او دولت داري کې شريکه شي، هماغومره به د حکومت مشروعيت زيات شي. داد اسلامي ټولنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ پورې اړه لري او چې څومره د پر خلک د ژوند او سیاست په مسایلو کې پوهه او دلچسپي پیدا کوي، هماغومره دین او حکومت دواړه د اشخاصو له انحصاره راوځي او د مسلمانانو د پر وګړي پکې برخه اخلي.

دا چې په افغانستان کې حکومتونه کمزوري او ولسونه د خپل ژوند او معیشت تېرولو لپاره د پرو ابتدایي منابعو ته ضرورت لري او هغه منابع هم ورته نه دي تیارې شوې؛ نو کله- کله دوی د خپل مسلمان حکومت پر ضد هم پارول کېدای شي. د امیر حبیب الله کلکاني خوځښت یوه دغسې بېلګه وه، چې د مسلمان آمان الله خان پر ضد وښورېده: هغه ترواک نیولوورو سته وویل: "زه پیسې په ښوونځیو نه لګوم؛ بلکې ملایانو ته یې ورکوم، چې دعا وکړي او عسکرو ته یې ورکوم، چې قند و قروت پرې وخوري". په دې خبره کې د پر ساده ژورو الی پروت دی، که په دې تولنه کې دې ملا ملګري و، خلک دې پر ضد نشي پاربدای او که عسکر دې خوښ و ساتل؛ ساتنه دې کوي؛ خو دا چې نومورې نه کاري تیم لاره او نه یې د دغو دوو ګروپونو د خوشاله ساتلو لپاره کافي منابع لرلې؛ نو ولس د ده پر خلاف له نادرشاه سره و درېد او د ده حکومت یې چپه کړ.

سربیره پر دې، چې اسلام د فرد او تولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبولی او لوبوي یې، د هېواد د بقا، ثبات او ساتنې لپاره هم تر تولو ټینګ بنسټ دی.

متاسفانه هغه توره، چې د افغاني فاتحینو سره وه، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستيو وختونو کې دوی کښنوده او دا يوه لويه کمزوري ده. فکر کوم چې دا هم د انګريزانو دسيسه او مهارت و چې موږ يې خلع سلاح کړو او زموږ نه يې اساسي دفاعي عامل واخست او پاکستان ته يې ورکړ.

پاکستان اوس هغه ستراتېژي د خپلې بقا او عظمت لپاره کاروي، چې افغانانو هېره کړې او پرېښې ده. د پروپز مشرف په شان يو سيکولر سړی هم په خوله د امت خبرې کوي؛ خو په موږ کې ځينې کسان ليبرالېزم، سيکولريزم، ډموکراسي او کمونېزم زمزمه کوي؛ او چې پوه شي، ولس ورسره په دغو شعارونو نه ځي؛ نو بيا د روسي او امريکايي عسکرو يرغل ته ښه راغلاست وايي.

ځينې د پام وړ نورې خبرې دادي:

- پاکستان، چې د ځينو پوهانو په نظر د اسلام په نوم د عظمت غوښتنې ستراتېژي پر مخ بيايي، غواړي د هندوکش لوړې څوکې او امو سيند په لومړي قدم کې خپلې پولې کړي او بيا د ټولې اسلامي نړۍ د تسخير يا کم تر کمه مشرۍ خيالونه وپالي. موږ ترې څنګه ځان داسې وساتو، چې اسلامي وروري او ښه ګاونډيتوب مو ورسره ټينګ وساتل شي؛ خو ملي ګټې او ملي استقلال مو زيانمن نشي.

- د ايران ولايت فقيه زموږ د افغان شيعه ورونو لپاره په سياسي برخه کې ولايت فقيه نه دی. موږ بايد خپل افغان شيعه ورونه دې لور ته وهڅوو، چې خپل مشران تر ايراني هغو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼي. دا کار په تاریخ کې بېلګې لري او شیعه افغانانو د صفویانو پر ضد .چې د سیاسي مشرۍ تر څنګ یې شیعه مذهبي مشري هم په لاس کې وه، په داسې مهرانه د نورو افغان ورونو په څنګ کې مقابله کړې ده؛ چې تاریخ یې کمې بېلګې لري.

- عربستان، ترکیه او مصر هغه هېوادونه دي، چې د مسلمانانو مشري یې کړې ده، اوس هم ښکاري چې مشران او سیاسیون یې غواړي او له دې سره لېوال نه دي، چې نور اسلامي ملتونه او د هغوی په منځ کې افغانان دغه مقام ته کاندید شي.

- د څو تنو له خوا د اسلام په نامه د یوه انحصاري حکومت جوړولو مسئله هم د پام وړ ده، چې د نورو د محرومولو له لارې خطرناکو انتقام پالنو ته لار اوروي. دیني عالمان، پوهان او د هېواد خبرګان باید پرې فکر وکړي او د حل او مخنیوي لارې ورته پیدا کړي.

- دا سمه ده چې د اسلام دین د نړیوالې مشرۍ قابلیت لري؛ او د هر مسلمان دنده ده چې د اسلام د اعتلا او نړیوالو ته یې د رسونې لپاره جدوجهد وکړي؛ خو غربیان، چې عملاً یې د نړۍ مشري په لاس کې ده او ددې مشرۍ لپاره وسایل، اداره، اراده او منابع لري، نه غواړي، چې دغه ځای ترې مسلمانان ونیسي؛ نو افغانانو ته په دې کې کم تر کمه په سیاسي برخه کې احتیاط پکار دی، چې په دې وخت کې، چې لا مسلمانان په مجموع او افغانان په ځانګړي ډول په کمزوري حالت کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسې لویې او له وخته مخکې خبرې او دعوې وکړي. د یو ارمان په توګه دا ښه خبره ده، چې د نړۍ مسلمانان متحد شي او یو نړیوال خلافت جوړ کړي؛ خو د دغه ارمان لپاره لا ډېره اوږده موده او لوی مزل په مخ کې پروت دی، او افغانان باید په یوازې توګه د ددې لویې قربانۍ د لومړۍ لیکې پیاده عسکر نه وي.

- همدا راز کېدای شي د نړۍ حالات داسې لوري ته لاړ شي، چې دینونه د لا زیات تفاهم پر خوا حرکت وکړي؛ او د مسلمانانو یو والی بیا چاته خطر نه؛ بلکې د تفاهم او نژدې والي لپاره یوه اسانتیا ښکاره شي. اسلام د دغسې نړیوال تفاهم د جوړولو استعداد او تجربه دواړه لري.

مورږ باید خپل اسلامي هویت وساتو، ویې پالو او پرې وویاړو؛ خود اسلام د اصولو سره سم د نورو تمدنونو، د ینونو او ملتونو سره د لا ښه تفاهم لپاره کار وکړو او ګاونډیانو، سیمې او نړۍ ته ډاډ ورکړو، چې زمورږ هېواد او دین د هېچا له خوا د هېچا پر ضد نه استعمالېږي.

دا چې ګاونډیان مو هم زیاتره اسلامي هیوادونه دي، نو کېدای شي د اسلامي ورور ولۍ او ښه ګاونډیتوب د اصولو له مخې د دوی له دولتونو، ولسونو، دینې، تولینیزو او فرهنګي ټولنو او سازمانونو سره د متقابل درناوي او متقابلو ګټو د پرنسیپونو پر اساس ښې اړیکې تینګې کړو او ورسره ویې پالو

له دین نه لیرې والی مدرنیزم او پرمختګ نه دی، بلکې یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشتباه ده، چې کله خوش باوره خلک فکر کوي، د دين نه په لیرې والي کې به دنیایي پرمختګ چټک شي. ختیځ او لویدیځ دواړه دغسې تجربې لري او په لږ تو پیر دواړه د دینونو د متحدونکې رول تر پښې ورو سته ببرته دین ته راګرځېدلي دي، خو په لږ تو پیر.

اروپا او امریکا چې څومره سیکولر شکاري، رهبران او مفکرین یې دې نتیجې ته رسېدلي، چې له یوې معنوي تکیه ګاه پرته دوی د نړۍ په منځ کې خپل تبارز او لوړوالی نه شي ساتلای او وایي چې عیسوي معنویت د غربي تمدن د ساتلو تضمین دی. د دوی هوښیاري داده چې ملا یې په کلیسا کې په درونډ معنوي حالت کې کښولی او سیاستمدار یې ترې مشوره اخلي. کله چې د قوې او زور استعمال ته ضرورت پېښ شي، سیاستمدار یې کوي؛ خو د رحم او جوړ جاړي خبرې یې له کلیسا نه را پورته کېږي. د سړې جګړې پر مهال د امریکا تر تولو پیاوړي ولسمشر رونالډ ریګن دویم پاپ جان پال ته ویلي و، چې بې دینه کمونیزم به له منځه یوسي، خو د یوه عیسوي یو ځاځکی وینه به هم پکې تویه نه شي. په هغه وخت کې پاپ حیران و، چې ریګن څومره خیال باف دی، خو چې کله ورته معلومه شوه، چې کمونیزم د یو نیم میلیون افغان مسلمانانو په وینو مات شو او تر دوی یې امریکا او لویدیځ ته څو چنده ګټه وکړه، نو پاپ ومنله چې ریګن واقعاً د دوی اتل دی.

زما یو ملګري په هند کې یې لوړې زده کړې کړې دي. ده ویل چې یوه ورځ په علمي سیاحت تللو؛ په لار کې د کومې مذهبي ورځې د جشن په خاطر لاره بنده وه. دی وایي کله چې د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسر دغه مبله ولیده، چې ټول خلک بیړه کوي چې بت
ښکل کړي، نو دی هم په بیړه له موټر نه ښکته شو او په منډه
ورغی، او بت یې ښکل کړ. کله چې بهرته راغی او محصلینو
ترې په حیرانتیا وپوښتل چې له دومره پوهې سره بیا هم دی یو
بت ښکلوي؟ د پروفیسر ځواب یې داو: په همدې عنعناتو او
همدې دین د هند نا متجانسه ټولنه چې سلګونه ټولنیز ګروپونه
پکې ژوند کوي، راټوله او متحده ده او دا کار زموږ د وحدت
او د هیواد د ثبات لپاره ضرور دی، که نه نو پروفیسر ویل چې
په یوه عالي او واحد خالق عقیده لري. که هندي پروفیسر د
خپل ملت د اتحاد لپاره دغسې کولای شي، نو په دې کې زموږ
لپاره څه زیان دی چې د خپل برحق دین ساتنه او پالنه وکړو او
عملي یې کړو. متاسفانه زموږ نیمه - باسواده ځوانانو له دین
سره کله کله داسې افراطي برخورد کړی دی، چې دې هیواد او
ملت یې ډېره لویه او درنه بیه ورکړې ده.

په مسلمانو هیوادونو کې هم څپه بهرته د اسلام پر لور
راوګرځېده، هغه ترکانو چې د اتاترک په وخت کې په نامه ملا
ژوندی نه پرېښوده، اوس یې اکثریت خلک اسلام ته رایه
ورکوي. مصر، پاکستان، الجزایر، سعودي او زیاتره اسلامي
ملتونه اوس په دې پوه شوي، چې اسلام نه یوازې د دوی د
اخروي بري تضمین دی، بلکې د دنیوي نیکمرغۍ او هیوادني
ثبات، اتحاد او پرمختګ لومړنی او اساسي فکتور یې هم دی.

افغان مشران، سیاستوال او مفکرین باید دې ته جدي پام
وکړي او د اسلامي تعلیماتو کلیدي او اساسي رول ته په خپلو
سیاستونو او پروګرامونو کې په پام کې وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا زمونږ ملي هویت ټینګ دی که لړزاند؟

مونږ یو واحد ملت یوو، چې لرغونی تاریخ لرو. تاریخ مو تل له نوساناتو ډک و. جګړې، کړکېچونه او بې ثباتۍ راته یو تاریخي میراث و او دی، خو په دغو ټولو بدمرغیو او ناتارونو کې بیا هم مونږ یو او متحد وو. د لرغونې سترې اریانا او لوی خراسان د وارث په توګه، له احمد شاه بابا را وروسته دې هېواد یو افغاني هویت موندلی دی. په اسلام د افغانستان د خلکو ټینګه عقیده او په دغه جغرافیایي محدوده کې د یوه دولت تر سیوري لاندې ګډ ژوند له مونږ سره په دې کې مرسته کړې ده، چې د یوه ملت په شان ژوند وکړو.

شاوخوا ګاونډي هېوادونه تر مونږ یو څه ډېر سیاسي او موقعیتونه یې هم ښه دي، دوی هم زمونږ په شان نامتجانس دي؛ خو زمونږ په ملي مسایلو کې مداخله کوي؛ د زبر ځواکونو بریدونه او یرغلونه دې لور ته را برابروي؛ او ځان روغ ساتي.

زمونږ ملي هویت څرګند او روښانه دی. د نړیوالې انساني وروروليۍ په لوی کلي کې د اسلامي امت **افغان خپلواک کوریو**.

کله، چې د ولس منځ ته لاړ شئ؛ نو پوه به شئ، چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان ځان یو او واحد بدن ګڼي او په هېږي چې ټول افغانان مسلمانان او ورونه دي، چې په یوه هېواد کې اوسېږي؛ خو په ځینو تعلیم یافته وو کې بیا د قام، ژبې، سمت او ولایت په نوم د کینې او کرکې جوړولو ذهر خواره دي؛ او غواړي خپلو اجنداو ته د یو قوم د داعیې نوم ورکړي، چې په هیڅ صورت دغسې نه ده. دا ډول خلک د ګوتو په شمار دي؛ خو که څومره لږ هم دي؛ د ویروس په شان خورېدای شي، د بڅرې په شان ښارونه سیځلای شي او لوی او فاجعه بار خطرونه پېښولای شي.

د عوامو مثال: زه په بدخشان کې د یوه بزګر باغ ته لاړم، کله چې هغه په شو زه د بل ولایت یم؛ نو ټغر، توشکونه او بالښتونه یې راوړل او زمونږ په ډېر عزت وکړ، ما ترې پوښتنه وکړه، چې ولې یې زما ځانګړی عزت وکړ؟ هغه وویل: (مونږ ورونه او مسلمانان یو، زه د کابل په یو روغتون کې بستر وم، د لوګر ولایت یو سپین ږیری راسره په یوه کوټه کې و، زامن به یې هره ورځ راتلل، د خپل پلار سر او ږیره به یې په شامپو مینځل او نوي پاک کالي به یې ورته راوړل. په همدې ډول به یې زما سر او ږیره هم مینځل او نوي کالي یې راته راوړل. خواړه، مېوه او درمل، خو لا پرېږده چې راوړل یې. له بستر نه تر خلاصېدو وروسته یې په کور کې مېلمه کړم او غوښتل یې، چې یوه اونۍ مې مېلمه وساتي او د دوی په وینا هغه وخت مې ببرته کور ته ولېږي، چې په مخ کې مې لږه سرخي پیدا شي؛ خو زما ږیره وه او د دوی په اجازه دوی په طیاره کې راولېږلم. نو اوس، چې دلته هر څوک له بل ولایت نه راشي؛ زه یې هومره عزت کوم، چې وس مې وي؛ ځکه، د مسلمان ورور احترام او عزت زمونږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر (ص) سنت دي.)

په تعلیم یافته وو هیوادوالو کې هم نژدې ټول د افغانستان په افغاني هویت ګروهمن دي. زما ورور تېر کال د یوې پروژې د لیدنې لپاره مزار شریف ته تللی و. ویل یې چې، ډربور یې له یوه بل انجنیر نه، چې هغه هم د پروژې د تفتیش لپاره هلته تللی و، پوښتلي و چې د کوم ځای یې؟ انجنیر ورته په ډېره حیرانتیا ځواب ورکړی و: (د افغانستان یم دا هم د پوښتنې خبره ده؟) ورور مې ویل، چې ډربور یې ورته ټینګ شو، چې خیر اخر د کوم ولایت او ولسوالۍ یې؟ خو هغه انجنیر ډېر تاکید کاوه، چې (راځئ دا خبره رواج کړو، چې ځان یواځې د افغانستان وبولو، او ځان ته افغان ووایو). په پای کې معلومه شوه، چې دواړه د یوه ولایت وو.

متاسفانه چې لا اوس هم په افغانستان کې دا منفي رواج دوام لري، چې زیاتره خلک ځان د دې په ځای چې په یو افغان هویت پورې وتړي، په پښتون، تاجک، ازبک، ترکمن او نورو قومي هویتونو معرفي کوي. ترڅو چې فرعي هویتونه په ملي هویت بدل نه شي، بهرنیانو ته زمونږ ملي هویت لرزانده ښکاري.

متاسفانه چې ایران او روسیې او ورپسې پاکستان او نورو هېوادونو په تېرو کلونو کې د افغانستان د ملي هویت د کمزورې کولو لپاره ډېر منفي مداخلې وکړې او ځېنې کم فکره اشخاص یې دې ته استخدام کړل چې د افغانستان د ملي هویت او ملي ویاړونو د سپکاوي تر کچې تخریب وکړي، چې ورسته نورو ملکونو هم د دوی په پلونو پل کېښود او زمونږ د واحد ملت په منځ کې یې د نفاق جوړولو هڅې وکړې. خو بیا هم ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو نارو سورو ته غوږ نه نیسي او خپل ملي یووالی تر هر څه لوړ او ښه ګڼي.

یو بل تکی د پام وړ دی او هغه دا چې ددې ګوتو په شمار تعلیم یافته وو په مغزو کې هم دا خبرې زیاتره هغه وختونه را ژوندی کېږي او فعالېږي، چې په هېواد کې بې ثباتي، جګړې او ستونزې وي. دا ډول فرصت طلبه خلک په همدغسې ګران وخت کې یا پخپله او یا د نورو په لمسه ولس ته اضافي ستونزې پیدا کوي او په ټپونو یې مالګې دوړوي.

تر هغه چې نړۍ او بشریت دومره پرمختګ نه وي کړی چې (زمونږ دا آبي، کوچنۍ او ښکلې کره) د ټولو ګډ کور شي، هر څوک هر چېرته د کار، اسانتیاوو او فرصتونو د مینډلو لپاره آزاد تګ راتګ وکړي، ملي هویت یو ضرورت دی او افغانان باید د خپل ملي هویت مسئله جدي وګڼي او تر دې حده یې لوړه کړي، چې په ملي هویت او ارزښتونو نفاق زېږونکي بحث، پوښتنو او جنجال ته پکې حتی اجازه هم نه وي. امریکایان ځان امریکایان ګڼي، د پاکستان خلک پاکستانیان، د ایران اوسیدونکي ځانونو ته ایرانیان وایي او د روسیې هغه روسان. مونږ افغانان هم حق لرو؛ چې ځانونه افغانان وګڼو. باید ځانونه فقط افغانان وګڼو او بس.

تر څو چې پاکستانی، عرب او ایرانی ځان په دغو نومونو یادوي، مونږ به هم ځانونه افغانان یادوو، ځکه قامونه او قبیلې الله (ج) د دې لپاره پیدا کړي دی، چې وپیژندل شي او دغه پیژندنه او هویت اوس یو بشري حق ګڼل کېږي. که ټول مسلمانان یو اسلامي او یا ټول بشریت یو بشري هویت لري، مونږ هم د دوی په لیکه کې د دوی څنګ ته ولاړ یوو، او دا د ملي هویت او ملي شناخت سره په تضاد کې نه بلکې ورسره په توافق کې یوه خبره ده.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د ژبو مسئله

ژبې د تفاهم او پوهاوي وسیلې او د انساني تفکر او کلتوري میراثونو د لېږد عرادې دي. هره ژبه د ټول بشریت یوه ګډه پانګه ده، چې ساتنه، پالنه او روزنه یې پکار ده. د یوې ژبې مړینه د بشریت د ګډ تفکر یوه پانګه وژني او له منځه یې وړي.

د اسلام د روښانه دین له مخې د انسانانو د ژبو او رنګونو رنګارنګي د الله جل جلاله د قدرت له نښو څخه دي او هر قام ته پیغمبر ځکه د هغوی پخپله ژبه لېږل شوی دی، چې پیغام ورته روښانه ورسول شي.

ژبه باید د تفوق، برتری، تعصب او ناروا سیاسي هدفونو لپاره ونه کارول شي او د هغو اصلي غرضونو لپاره وپالل شي، چې د خلقت منظور یې دي.

ملګري ملتونه هر کال یوه ورځ د مورنۍ ژبې د نړیوالې ورځې په نوم نمانځي او بشریت هڅوي، چې ټولې ژبې د پوهاوي، زغم او خبرو اترو پر بنسټ د بشریت د ګډو میراثونو په توګه وګڼي او په مورنۍ ژبه زده کړې د متوازنو انسانانو د روزلو لپاره د نورو ژبو او نورو پوهنو په څنګ کې په جدي ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې ونیسي.

په نړۍ کې اوس ۶۰۰۰ ژبې موجودې دي، او که ملتونه او هیوادونه وکولای شي، چې ټولې ژوندۍ وساتي، نو د ګډو بشري کلتوري میراثونو په ساتلو کې به یې خپله مثبته ونډه اخیستې وي، خو متاسفانه د دغو ۶۰۰۰ ژبو څخه یې زیاتره چې د ویونکو شمېر یې تر ۱۰۰۰۰ کم دی؛ د له منځه تلو له خطر سره مخ دي. ژبې باید د تفاهم او نژدې والي په وسیلو بدلې شي؛ خو که څوک د ژبې پر بنسټ د بیلتون هڅې کوي، نو ۶۰۰۰ بیل هیوادونه نه شي جوړېدای، ځکه بشریت پر دې لګیا دی، چې څنګه د لویو اتحادونو پر لور لاړ شي، نه دا چې د کوچنیو فکرونو په اساس شاته لاړ شي.

افغانان متل لري، چې ژبه هم کلا ده، هم بلا، دا متل د شخصي او انفرادي مسایلو په څنګ کې په ټولنیزه کچه هم معنا لري؛ ځکه کله- کله د ژبې مسئله د ډېرو ګرمو سیاسي بحثونو په ډول مطرح کېږي او د بیلتون او نفاق اور ته د ببوزي کار ترې اخیستل کېږي. دغه ډول ګرم، احساساتي او بې بنسټه بحثونه ځکه مورد نه لري، چې افغانانو د خپلو پرېکړو په تر ټولو لوړو مراجعو (لویو جرګو) کې د دې مسئلې سیاسي اړخ حل کړی دی.

د شلمې پیړۍ له پیل نه په افغانستان کې د ژبې مسئلې د حل لپاره څو دریځه موجود وو:

- دري دې د افغانستان یوائنی رسمي ژبه وي؛ ځکه همدا ژبه مروجه او په دولت او اداري چارو کې حاکمه راغلې ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور نه ده، چې بدلون راشي.

- پښتو دې د افغانستان يواځنی رسمي او ملي ژبه وي؛ ځکه د نړۍ په زياترو هېوادونو کې د اکثريت ژبې رسمي وي.

- پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي.

- پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سيمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي.

پخوا د لومړنيو دوو نظرونو لپاره مباحثې روانې وې، چې ځينې به په ښه نيت او ځينې ممکن د بد نيت له مخې وې؛ خو د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون د لويې جرګې په منظوري د ړېمه نظريه ومنله، چې پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي. اوسني اساسي قانون څلورمه نظريه تاييد کړې ده، چې پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سيمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي. دا نظريه په اساسي قانون کې تسجيل، او په لويه جرګه کې منل شوې ده.

ځينې د زړو فکرونو خاوندان اوس هم په دې فکر دي، چې د ځينو ژبو ويونکو ته د دوی په مورنيو ژبود زده کړو او معلوماتو رسولو امکانات کم کړي؛ او د پرمختګ په مخ کې يې پاتکونه واچوي او په اوږده موده کې ځينې ډموګرافيک اکثريتونه او اقليتونه سرچپه کړي. دا نه عملي او نه انساني خيال دی. لومړی دا کار شونی نه دی، ځکه د نفوسو د ډېرېدو ډينامیک ډېر نور فکتورونه لري او که د دغسې تنګ نظرو په فکر ځينې ګروپونه ځينو سيمو ته راځي او په نورو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

منحلېږي، نو تر زرو ډېر کلونه به ونيسي. دوی د راتلونکو زرو کلونو د تعصب فکر کوي، خو نن د خپلو وطنوالو د اولاونو د باکیفیته پوهنې او متوازنو انسانانو د روزنې او ولسونو ته د معلوماتو د رسېدو د بشري حق د پایمالولو ګناه پر غاړه اخلي، او خپل دنیا او آخرت دواړه خرابوي.

اوس، چې د ژبو مسئله په اساسي قانون کې حل شوې ده، د سیاسي کېدو او اختلافي کېدو مجال یې نشته او یواځې علمي، پیداګوژیک، عملي او پراګماتیک اړخونه یې باید حل شي.

الف: افغانستان تر پېنځه دېرشو زیاتې ژبې لري، چې د بشریت ګډې کلتوري پانګې ته یې ډېر څه ورکړي دي، اړوند دولتي او نادولتي اداري دې په دې اړه علمي او عملي پروګرامونه جوړ او عملي کړي، چې د نړۍ په دې ګوټ کې د بشریت دا ګډ میراثونه نښه وساتل شي او لا وپاللل شي.

ب: په مورنۍ ژبه د زده کړو او د مورنیو ژبو د زده کړو مسئله: تر اوسه هم په لکونو افغان ماشومانو ته په مورنۍ ژبه د زده کړو زمینه نه ده برابره شوې او ملي، دولتي او نادولتي اړونده اداري دې په دې باب کوتلي، عملي او جدي ګامونه واخلي.

ج: د کار مینډلو د زمینو زیاتوالی: که هر هر افغان داسې وروزل شي، چې دواړه رسمي ژبې ولیکلی او وویلی شي، د هیواد په ۳۴ ولایتونو کې به د کار زمینې ورته برابرې وي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونړیو فارغ به په اسانه په بدخشان او د فاریاب هغه به په خوست کې کار کولای شي، که نه وي له ستونزو سره به مخ وي. همدا راز که زمونږ فارغان یوه بهرنۍ ژبه او یو مهارت زده کړي، په نړیوال مارکیټ کې به هم د کار زمینې ورته برابرې وي.

د: د معلوماتو او خبرتیاوو رسول: دا د هر انسان حق دی چې ورځنیو مسایلو او معلوماتو ته لاسرسی ولري، چې پخپله ژبه ډېر ښه تر سره کېږي، نو د امکان په صورت کې په ټولو ژبو د معلوماتو خپرول، ټولو ته يې رسول او دغه امکانات برابرول د ولسونو د حقونو په تامین کې یو بریالیتوب ګڼل کېږي.

و: د لانجمنو مسلو د حل لپاره دې علمي سیمینارونه جوړ شي او تر علمي سپارښتونو ورسته دې د قانوني لایحو له لارې ستونزې اوارې شي. متاسفانه د افغانستان په اساسي قانون کې د ملي ټرمینالوژۍ په باب یو ابهام موجود دی، چې کله کله خبره اختلافاتو، مطبوعاتي ناندریو او حتی ټولنیزو خفګانونو ته رسوي. دا ډیره د خفګان خبره ده چې د یو ستر ملت لوی لوی پوهان د کلیمو او لغتونو او ژبنیو او ګرامري مسلو پر سر لویې لویې ناندرۍ جوړوي، خو عملي او علمي آواري ته یې زمینه نه جوړوي. په کار ده چې د دولت او حکومت مسول چارواکي د دې ابهام د لېرې کولو او په دې باب د یوې ملي اجماع لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه او دا ستونزه د علمي او قانوني مجراوو له لارې اواره کړي. په افغانستان کې د ژبنیو ستونزو د حل یوه لاره د دوه ژبې تعلیمي نصاب جوړول دي، چې علمي، حقوقي پشتوانه لري او د عملي کیدو وړ ده. لکه په یو بل بحث کې چې ورته اشاره وشوه، ملي ټرمینالوژي یوازې ژبنۍ مسله نه ده؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې زیاتره په ملي هویت پورې اړه لري، او له بلې خوا د دې لپاره نه مطرحیږي، چې د کومې خاصې ژبې د کلیمو او لغتونو د د فاع په خاطر وي، بلکې د هغه څه په خاطر باید وشي، چې په دې برخه کې پرې زموږ له وروړنو او ګاونډیانو څخه زموږ ملي تشخص وشي.

موږ په داسې ځای او وخت کې اوسیږو چې محلي او رسمي ژبې لرو او د نړیوالو ژبو له چټک راتګ سره هم مخامخ یو. ژبه د نورو ښېګڼو په څنګ کې د ملي هویت لپاره هم مهمه ده، او زموږ ژبې زموږ د ملي هویت هنداري دي. د ژبو رنګارنګي پخوا د ملي یووالي او ملت جوړونې پر لور کله کله یو خنډ ګڼل کېده، خو اوس یو فرصت او غنیمت شمېرل کېږي او د ملت په یو باغ کې یې د رنګارنګ ښکلو ګلونو او یا د طاوس د بنکو د رنګارنګي سره تشبیه کوي.

دنړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو څخه یوازې ۱۳ یې یوه ژبه لري، او نور ټول ګڼ ژبي دي. جالبه پکې داده چې له جرمني او جاپان پرته د نړۍ نور ټول لوی او با ثباته هیوادونه د ګڼو ژبو لرونکي دي.

دا ژبه نه ده چې د یو ملت د غړو د بیلتون سبب کېږي، بلکې په سیاسي واک کې انحصار، په ټولنیزو اړیکو کې بې عدالتي، په اقتصادي منابعو کې تبعیض او په انکشاف کې بې توازني ده چې ولسونه او وګړي یو د بل نه خوابدي کوي او یو د بل پر وړاندې یې دروي. بهرنۍ مداخلې بیا پر دغو ستونزو تېل پاشي او اور ورته لګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۲۰۰۸ کال کې په تایلنډ کې یوه علمي غونډه وشوه او د ژبو د پالیسیو متخصصانو پکې په لاندې موضوعاتو علمي طرحې وړاندې کړې:

- د ژبو پالیسي او پلان
- د ژبو پالیسي او دلانجو په حل کې یې رول،
- د دوه ژبې او څو ژبې پوهنې پالیسي او کړنې
- په نا انګلیسي سیمو کې په انګلیسي ژبه پوهنه، ښوونه او روزنه،
- د ژبو پالیسي او د قومي-ژبنیو لږکیو ژبې.
- د نړیوالو، ملي او سیمه ییزو ژبو د ژباړې پالیسي.
- د ملي ژبو د چوکاټ جوړول،
- د ژبو پالیسي او د ملګرو ملتونو د زریزې هدفونه (ټولو ته د پوهنې د برابرولو د هدف په ګډون)،
- د ژبو پالیسي ګاني او ټولنیز-اقتصادي تیوري،

د ژبو وده د کورنیو قامي -ژبنیو لانجو د مخنیوي لپاره ضرور ده، او ټولو بیدارو څو ژبو او کړنې قامیزو هیوادنو او ملتونو ددې لپاره مخکې له مخکې معقولې پالیسیانې جوړې کړې دي.

د کانادا، سویس، اتریش، هند، سویډن او ناروې په شان نور ډېر هیوادونه خپلو ماشومانو ته په څوګونو مورنیو ژبو زده کړې برابروي او په هیوادونو کې یې څو ژبې رسمي دي، خو ملي یووالی یې ټینګ او پیاوړی دی. په سویډن کې که یو ماشوم هم په مورنۍ ژبه د زده کړې امکانات ونه لري، د ښوونځي اداره یې هڅه کوي، ددې یو ماشوم ستونزه هم حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او چې بله چاره پیدا نه کړي، نو له مورو پلاره یې هیله کوي، چې دغه ماشوم ته د مورنۍ ژبې د تدریس لپاره همکاري وکړي.

په څو ژبي او څو قامیزه اروپایي اتحادیه کې په کور او ښوونځي کې په مورنیو ژبو د زده کړې او معلوماتو د رسېدو لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه شوې، چې د Phenomenological، ډموګرافیک، تولنیز -ژبنې، ژبنیو حقوقو، پوهنیز او ښوونیز او عمومي شپږو لیدلورو متمرکزه ده.

دوی دې نتیجې ته رسېدلي دي، چې باید د مورنۍ ژبې زده کړه له څو ژبیزې زده کړې په چوکاټ کې په ګڼ کلتوري اروپا کې وده وکړي او ټولو ته ددې زمینه برابره شي، چې د مورنیو ژبو په څنګ کې دوه نورې ژبې هم زده کړي. ماشوم په دغه عمر کې د ډېرو ژبو د زده کړې وړتیا لري او باید په افغانستان کې هم داسې پالیسي ګانې جوړې شي، چې د مورنۍ ژبې په څنګ کې د هیواد د بلې رسمي ژبې او یوې بهرنۍ ژبې زده کړه له لومړي سره پیل شي. بهرنۍ ژبه کېدای شي په ساینسي علومو کې انګلیسي وي او په قضا، قانون، حقوقو، دیني زده کړو او نورو ورته څانګو کې پر دې سربیره د عربي ژبې زده کړه هم په پام کې ونیول شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقليت او اكثريت

اقليت او اكثريت د پخواني مفهوم پر خلاف يوازې د قام د شمير پر بنسټ نه مطرحيږي؛ بلکې ټولنيز دريځ، اقتصادي توانمني، پوهه، د شتمنۍ لرل، په سياسي واک کې برخه، د پرثمره کار او دندې لرل، د دولتي او نا دولتي ادارو په لوړو پوړيو کې استازولي، فرصتونو او د ودې زمينو ته لاسرسی او نورو پر فکتورونه شته چې د اقليت او اکثريت د پېژندلو شاخصونه دي.

ځينې څېړنې په دې اړه کوي چې په نړۍ پخوا هم؛ او اوس هم ښاغليو اقليتونو حکومت کړی او کوي يې. همدا اوس د نړۍ په سلو کې اتيا منابع د شل فيصده هوښيارو، چالاکو يا زړورو خلکو په لاس کې دي. د زياتره هيوادونو د دولتونو اساسي ماشينونه هم ښاغلي اقليتونه (Gentle Minorities) چلوي. پخوانۍ پادشاهۍ او ستړې شاهنشاهۍ د کوچنيو هوښيارو او پياوړو کورنيو له خوا چلول کېدې، خو څومره چې پوهه او آزادي زياتېږي، لا د پر خلک په واک او ژوند کې فعالېږي او د بشريت د عمومي پرمختګ سره موازي په دې توازن کې مثبت بدلون راځي.

که څه هم د اکثريت او اقليت قوم، ژبې، مذهب او ټولنيز ګروپ مسله اوس هم په ګرمو بحثونو کې مطرحېږي، خو د پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې عددي اکثریتونه شته چې د پورته شاخصونو له مخې ډېر کم حقونه ورکړل شوي، یا یې تر لاسه کړي او په عمل کې اقلیتونه دي.

د اقلیتونو له کلیمې سره سم د مدني حقوقو او ډله ییزو حقونو مسله راولاړېږي او د دې مسلې داعیان ادعا کوي، چې د اقلیت ګروپونو مدني حقوق دې په ډله ییز ډول په پام کې ونیول شي. دوی وایي چې ببلابېل ګروپونه جلا حقونه لري او باید هر ګروپ په پام کې ونیول شي: لکه د زده کوونکو حقونه، د کارګرانو حقونه، د کونډو حقونه، د معلولینو حقونه، د ښځو حقونه، د کوچنیانو حقونه او داسې نور. زیاتره دا لاندې ګروپونه هم د اقلیت په کټه ګوریو (ډلو) کې راوستل کېږي: نژادي او یا قومي اقلیتونه، د جنس پر بنسټ اقلیتونه، مذهبي اقلیتونه، د عمر پر بنسټ اقلیتونه، معلول اقلیتونه، د قانون او دولت له ښېګڼو محروم اقلیتونه او نور.

ددې پر خلاف نور بیا وایي چې معیار باید ګروپ او ډله نه؛ بلکې فرد وي، هر انسان له موره مستقل او آزاد پیدا شوی او یو جلا جهان دی، چې په کرامت او شرافت کې مساوي او د هر بل انسان په شان خپل وروستني پوتینشل ته د رسېدو او له هر ډول فرصتونو نه د روا استفادې حق لري او باید دغه حق یې ورکړل شي. دا ډله د فردي حقوقو د تعمیم او مساوات غوښتونکي دي او قوم او رنګ، ژبه او مذهب، ټولنیز او اقتصادي ګروپ او نور پکې په پام کې نیول مهم نه ګڼي.

اوس د ژوند په ببلابېلو برخو لکه اقتصاد، مارکېټ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، کلتور، هنر، ادب، سیاست او نظام ټولو کې دغو برخو ته پام کېږي او ملتونه هڅه کوي، چې په هره برخه کې د خپلو وطنوالو برخه اخیستنه یقیني کړي.

د نړۍ په نژدې ۲۰۰ هیوادونو کې داسې هیواد نه شته، چې د قوم، ژبې، مذهب او کلتور له نظره دې کې مطلق وحدت موجود وي. بلکې برعکس د دغو برخو رنګارنګي طبیعي ده او که احیانا کوم ملک دغسې وحدت ولري هم، ډیر ژر به د رنګارنګۍ پر لور ځي، ځکه د انسانانو تر منځ د راشې ـ درشې او پوهاوي بهیر دومره ګړندی شوی، چې له نړۍ یې یو کلی جوړ کړی دی او ملتونه نور ځانونه د وسپنیزو پردو شاته نه ایساروي او نه یې شي ایسارولی.

افغانستان د ډېرو نورو هېوادونو په شان له ګڼو قومونو جوړ دی. دا طبیعي ده، چې ځینې قامونه به لوی او ځینې به واړه وي؛ خو که د افرادو تر منځ حقوقي مساوات تامین شي او ځانګړو ګروپونو ته ځانګړې پاملرنه هم له پامه ونه غورځول شي؛ د اقلیت او اکثریت د مسئلې مطرح کول بې مورده کېږي.

پخوانۍ نظریه دا وه، چې اکثریت قام باید د هېواد مشري وکړي؛ ځکه دا د خپل نفوس په تناسب د هېواد په ساتنه او دفاع کې تر نورو ډېره برخه اخلي، پخوانیو فیلسوفانو؛ لکه منتیسکیو لا ویلي وو، چې که اقلیت خپل بادار هم وټاکي؛ دی ځان محروم احساسوي، او اقلیتونه که هر څومره ډېر امتیاز واخلي؛ بیا هم فکر کوي، چې ټوله برخه به تر دې زیاته وي، چې دوی ته پکې څه رسېدلی دي. دا زړې فرضیې دي، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاصر وخت کې هر تبعه یا سیتیزن د یوه هېواد یو د مساوي حقوقو او مساوي وجایبو لرونکی فرد دی او حساب په قومونو نه؛ بلکې په افرادو کېږي. محروم ټولنیز ګروپونه او ګرانې، محرومې سیمې او ځینې تجرید شوې ولسي کتلې تر خاصې پاملرنې لاندې نیول کېږي، خو له هغه پرته د یو هېواد ټول اتباع د مساوي حیثیت او واک لرونکي وطنوال دي؛ چې غربیان ورته CITIZEN او ایرانیان ورته شهروند وایي.

په سپیڅلي اسلام کې تر دغه زیات پرمختګ ۱۴۰۰ کاله مخکې راغلی و او د اسلامي ټولنې یو غړی د بل غړي وطنوال څه چې ورور یې وګڼل شو. په هاغه وخت کې حبشي بلال له فارسي سلمان، قریشي ابوبکر او نورو جلیل القدرو اشخاصو سره د وروری په ټینګو مزو وترل شول. دا سمه ده چې د وروری دغه اړیکي د مسلمانانو او مومنانو تر منځ وې، خو د انساني کرامت د مساوي توب جنډه هم د لومړي ځل لپاره د بشریت په تاریخ کې اسلام ورپوله او د یو انسان مرګ او ژوند یې د ټول بشریت له مرګ او ژوند سره مساوي وګانه.

که په ربستیا د یوه هېواد هر وطنوال ته له ډېرې وړې دندې نیولې تر ولسمشر کېدو پورې ټول فرصتونه په مساوي ډول برابر کړل شي او د شفافو، معلومو او کنټرولېدونکیو معیارونو له مخې هر چاته د مساوي برخې اخیستنې او هڅې زمینه برابره شي؛ نو کېدای شي یو داسې فرد د هېواد مشر شي، چې که د قام، ژبې او مذهب په اکثریت یې وسنجوي؛ کومه فیصدي جوړه نکړي؛ خو شرط دادی، چې دغه هېواد خپل بنسټونه او ملي هویت دومره پوخ کړی او د ولس په ذهن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې ملي ګټو ته وفاداري دومره روزلې وي، چې هر وګړی ځان تر بل هر چا ډېر دغه هېواد ته وفادار او ژمن وګڼي.

د زیانمنېدونکو ګروپونو لپاره اضافي تدابیر نیول او ورته ځانګړي خدمتونه تر سره کول، ددې مخه نه نیسي، چې دوی او یا نور به د وطنوال په توګه د مساوي فرصتونو نه بې برخې کېږي او یا به دوی د نورو برخه خوري، بلکې دا به د نورو مساوي وطنوالو په منځ کې د کورنۍ د هغو غړو په شان ګڼل کېږي، چې د ناروغتیا او یا ستونزو پر مهال يې ځانګړې ځارنه او خدمت کېږي، چې په دې صورت کې له اصولونه پورته د مینې عنصر هم په ټولنیز ژوند کې شاملېږي.

په افغانستان کې لا هم ځینې کارونه داسې کېږي، چې که یو متمدن انسان ته يې ووایي، نو له حیرانتیا او افسوس پرته به بل څه ونه کړي. دبیلګې په توګه: د ملي دفاع وزارت پوستونه په قومونو وېشل شوي دي. د یوه قام خلکو ته د بل قام تذکرې جوړې شوي، نامسلکي کسان ځای په ځای شوي او مسلکي او روزل شوي کسان له دندو شړل شوي دي، چې دا کار زموږ د وروسته پاتې والي ډېر بد انعکاس خپروي او دا ثبوتوي چې موږ لا اوس هم د منځنیو پیړیو تر وګړو وروسته روان یوو. معیار باید افغان تابعیت او تر هغه وروسته پوهه، تجربه، ښه سابقه، مهارت او صداقت وي، نه قام، ژبه، سمت او ولایت.

په امریکا کې د بارک اوباما ولسمشر کېدل نړۍ ته یو درس دی، چې د خپل ولس ټولو افرادو ته د ودې او پرمختیا مساوي فرصتونه برابر او د عالي ترین استعداد لرونکي د هېواد تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړو مقامونو ته ورسوي.

که څه هم ښه نظر دادی چې د افرادو تر منځ حقوقي برابري د اقلیت او اکثریت مطرحولو ته اړتیا له منځه وړي، خو په عمل کې لا هم ستونزې او ګیلې ګوذارې وجود لري. د دی یو علت دا دی چې په افغانستان کې سمه او کره سرشمیرنه نه ده تر سره شوې او هر څوک په دې شک کې دي، چې تر اصلي اندازې کم شمیرل کیږي، له بلې خوا بهرني لوبغاړي د خپلو ناروا سیاسي ګټو لپاره د افغانستان د وګړو او بیلابیلو ټولنیزو ګروپونو واقعیتونه تحریفوي؛ او ځکه خو یوې مسلکي، کره او بې پرې عمومي سرشمیرنې ته ډیره اړتیا ده.

تر څو چې ټولنیز قرارداد ونه د فرد او ټولنې د ګټو پر محور او د شفافو معیارونو پر بنسټ نه وي جوړ شوی، سیاسي تجاران لا هم د حقدار اکثریت او محروم اقلیت په نوم ببوزلي انسانان د خپلو شخصي ګټو لپاره استعمالولای شي.

خو ولس باید د دغو تجارانو تجارت ودروي!!!

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوازن انکشاف

متوازن انکشاف دادی چې د کلیو، ښارونو اوبېلابېلو ټولنیزو ګروپونو ټولو وګړو ته د ټولنیز-اقتصادي پرمختګ او تحرک، په طبیعي زېرمو د کنټرول او د سیمه ییز انکشاف یو ډول زمینې اویو شان فرصتونه برابرشي، چې هغوی نیکمرغي ته د رسېدو لار او له خپل پوټنشیل نه د کار اخېستلو وس پیدا کړي.

د متوازن انکشاف لپاره انساني انکشاف تر ټولو ضرور دی چې د څه کولو او څنګه کولو لپاره د خلکو د انتخاب چانسونه ډېروي او د ټولنو، ملتونو او هیوادونو د انکشاف اساسي روح جوړوي. د ولسونو او سیمو تر منځ د منابعو عادلانه وېش ډېر مهم دی، چې ټولو ولسونو ته په هېواد کې د مالکیت او کوربه توب احساس ورکوي او د هېوادنیو مسوولیتونو په وړاندې د دوی ژمنتوب پیاوړی کوي.

اوس چې مورږ په کومه زمانه کې اوسېږو د چټکې پرمختیا دوره ده او په کومه نړیواله حوزه کې چې زمورږ هیواد پروت دی، بدلونونه پکې د چټکېدو په کال کې دي او مورږ تر ټولو ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغیزمنبړو.

فقر یوازې د مالي منابعو د نه لرلو ستونزه نه ده، بلکې تر دې ډېره اوچته ده، چې ډېر بعدونه لري: اساسي زیربناوو، منابعو او خدماتو ته نه لاسرسی، د بشري قوې د انکشاف کمی او د سیاسي نماینده ګی نه تضمین د وګړو او ګروپونو د عمومي انکشاف مخه نیسي او دوی د بدلېدونکو حالاتو، شخصي او طبیعي آفاتو او د ځینو نورو وګړو د استثمار په وړاندې زیانمنېدونکي کوي.

د نامتوازن انکشاف درې اساسي سببونه دادي: طبیعي فکټورونه، ټولنیز او کلتوري فکټورونه او سیاسي فکټورونه.

۱. طبیعي فکټورونه لکه سختې او غرنی جغرافیې، د لارو او پلونو نشتوالی، بندشونه، لیرې فاصلې، خرابه هوا، د طبیعي زېرمو کمی، کرنیز- اقلیمي شرایط او نور.

۲. ټولنیز او کلتوري فکټورونه، لکه ارزښتونه، دودونه- رواجونه چې ولسونه او وګړي د انکشاف، نوښت، تجارت، او ټولنیز- اقتصادي خوځښت منلو او یا نه منلو ته هڅوي. په دې برخه کې د ښار او کلي په خلکو کې توپیر ډېروي: د کلي خلک مغروره او مبلمه پال دي، د لانجو او ستونزو پخپلسر اواري ته مجبورېږي، قومي مسایل، او نورې بوخت ساتي. ځینو ته وارې کارونه تر خپل شخصیت ټیټ ښکاري، سوداګري او تجارت ته کله کله ښه نه ګوري، د لویو کورنیو په سیستم ډاډ یې لازیات تحرک ته نه پرېږدي، خو احساسات، مینه او همدردي پکې ډېره وي. د ښار خلک په یو بل پورې تړلي نه دي، هر څوک خپله چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، اړیکي یې زیاتره د کار په اړه وي، په فرصتونو پسې ګرځي او د مسایلو د حل لپاره په حکومتونو تکیه کوي. له بلې خوا د بنار او کلي امکانات هم توپیر لري: په کلي کې په کرنه او مالدارۍ باندې تکیه ده، چې هغه هم په هوا او اوبو پورې اړه ترلي دي، خو په بنار کې فرصتونه رنګارنګ دي. په کلیو کې د زده کړې زمینې او د مهارت لاس ته راوړلو امکانات کم، خو په بنارونو کې ډېر وي.

۳. سیاسي فکتورونه، لکه دا چې بنارې او کلیوالي سیمې او یا ځینې ځانګړې سیمې د واحد سیاسي سیستم لاندې نه وي راغلې، په سیاسي پرېکړو کې د ټولو ګډون نه وي یقیني شوی، سیاسي نماینده ګي عادلانه نه وي، د سیمو او ټولنیزو ګروپونو ترمنځ د سیاسي واک په توازن کې توپیر موجود وي، د منابعو د ویش نا عادلانه پالیسي ګاني موجودې وي، د ټرانسپورټ او اړیکو شبکې نه وي موجودې او د کلیو او محرومو سیمو لپاره د ځواکمنولو ځانګړې پالیسیانې نه وي موجودې.

پر دې درې لویو سببونو سربېره جګړو هم د افغانستان متوازن انکشاف ته ډېر زیان رسولی دی، ځکه جګړې خصوصا دا وروستنۍ جګړې په ځانګړو سیمو کې متمرکزې دي او د یوې لویې بې توازنۍ سبب کیږي، چې بیا به یې جبران ډېر زیات ګران وي. د ختیځ او لویدیځ جرمني تر یو ځای کیدو ورسته ۱۰۰ میلیارده مارکه په دې ولګول شول، چې د دواړو خواوو ترمنځ راولاړه شوې بې توازني له منځه یووړل شي، خو لا هم د کار کدرونه له ختیځ نه لویدیځ جرمني ته د تګ په حال کې دي، او د نفوسو، انکشاف، خدماتو او کیفیت لویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزې يې ورته پيدا کړې دي. په افغانستان کې هم د سيمونا متوازن انکشاف پر دغو ستونزو سربيره د جګړو او ملي امنيت ته د ګواښ تر کچې ستونزې را منځ ته کولای شي.

د نويو پرمختګونو په رڼا کې نوې ستونزې يا چلنجونه را مخې ته کېږي: له ښوونيزو ادارو نه د پر زيات فارغان په اسانه کار نه شي مينډلای، د کار منيدنې لپاره مسابقه پياوړې کېږي او د کليو فارغانو ته د فرصتونو دروازې لا بند پرې. بهرنۍ پانګې چې زياتره د زياتې ګټې په لټه کې وي، هم په ښارونو کې د تمرکز له امله د کليوالو لاسونو ته کمې رسېږي. د اقتصادي بحران اغېزې هم هغه څه دي چې دوارې کلی او ښار زيانمنوي. که څه هم د معلوماتي ټکنالوژۍ او ترانسپورتي سيستمونو پرمختيا د ښار او کلي تو پير کموي، نژدې والی زياتوي او ويو بل ته رسېدنه او پوهاوی ښه کوي، خو طبيعي ده چې دا خدمتونه هم لومړی ښارونو ته رسېږي، خو دا اسانتياوې دوارو ښاريانو او کليوالو ته ګټه رسوي او تل په مارکيټ کې د کار خلک حاضر پدای شي. نوي رابرسېره کېدونکې پرمختياوې که ځينې ستونزې حلوي، ځينې نورې را پيدا کوي.

که څه هم د نامتوازن انکشاف ټولې ستونزې او ټول سببونه په يو ځل نه شي حلېدای او مودې او زمان ته اړتيا لري، خو د فاصلې او تو پير د کمولو او په پای کې د توازن او عدالت د تينګولو لپاره پکار دي چې په پاليسيو او لوايحو کې داسې بدلونونه رامنځ ته شي، چې که کوم خنډ موجود وي، هغه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ټولو لومړی باید په پوهنه پانګونه وشي. پوهنه باید نه یوازې د ثبات ټینګولو لپاره بلکې د بدلون د منلو او ورته د تیاري لپاره د اساسي وسیلې په توګه وګڼل شي. **له زانګو نه تر ګوره زده کړې؛ او ټول عمر د کار د قابلیت لاس ته راوړل باید د پوهنې هدف وي.** د پوهې پر بنسټ د زده کړو لپاره د کریکولم (تعلیمي نصاب) او سیستم بدلول او سمون ضرور دي. اصلي خبره باید یوازې دا نه وي، چې ټول خلک تعلیمیافته شي، بلکې ددې په څنګ کې هر تعلیمیافته باید د مهارت د کسبولو له لارې ځان ته کار وموندلای شي. **یوېشتمه پیړۍ د مفکرو ښوونځیو او مهارت لرونکو فارغانو پیړۍ ده او باید دغسې لوی چلنج ته خپل نسلونه تیار کړو. داسې نسل چې د نړۍ په کچه د ټکنالوژۍ او پوهې ژر بدلېدونکي جریان سره موازي لاړ شي.**

د متوازن انکشاف لپاره بل مهم جز دادی چې مارکېټ جوړ شي او د ښارونو او کلیو وګړو ته کار او د اقتصادي ودې زمینې برابرې شي.

د نفوس ډېروالی هغه بله راولاړېدونکې ستونزه ده چې باید فکر یې وشي او له هغه څخه د راپیدا کېدونکو ستونزو لپاره تدابیر ونیول شي. کله چې په ښارونو کې نفوس ډېرېږي، وګړي او کورنۍ غریبېږي او دهستوګنځي، کار او تعلیم زمینې ورته کمېږي، له بلې خوا د کلیو ډېرشوي وګړي ښارونو ته د نوو فرصتونو په مینډلو پسې راځي او کله چې فرصتونه نه مومي، ستونزې لا ژوروي.

د ښارونو د چټکې پراختیا مسله او د نړیوالتوب سیلاب د دې پیړۍ له سترو چلنجونو څخه دي، چې په جلا بحثونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې څېړو.

د سياسي نماينده ګي د عادلانه حل لپاره بايد د وخت او شرايطو سره سم د دولتي سيستمونو نا مرکزي کولو، د ټولو ټولنيزو ګروپونو د سياسي آګاهۍ د لوړولو لپاره کار وشي. په دولت او پارلمان کې بايد د ټولو سيمو او ټولنيزو ګروپونو معقوله، روا او متوازنه نماينده ګي يقيني شي. په دې کې بايد د نفوس نه علاوه د جغرافيې فکټور هم په پام کې ونيول شي او هغو لږکيو ته چې د نفوس او جغرافيې معيارونه، نه پوره کوي، ځانګړې ونډه ورکړل شي.

د ټولو بېوزلو وګړو او ټولنيزو ګروپونو د را اوچتولو لپاره ځانګړي پروګرامونه پکار دي، دوی بايد په سياست کې را فعال شي، د ټولنې پر بنسټ سازمانونه ورته جوړ شي، د ټولنيزې ساتنې اداري ورته فعالې شي، د موسسو د چلولو وړتيا يې لوړه شي او په ټولو ټولنيزو او سياسي پروسو کې شريکان شي. د دې لپاره چې بيوزلان په انکشاف کې شريکان شي او ډاډ ورکړل شي چې اولادونه به يې د بيوزلۍ په خبيثه کړۍ کې بند نه وي او د پرمختيا مساوي فرصتونه به ورته برابر برې، بايد د ټولنيزې ساتنې سيستمونه او نورې پورته لارې چارې له فساد نه پاکې وساتل شي.

د پراختيايي منابعو په وېش کې بايد لاندې پرنسيپونه په پام کې ونيول شي:

۱- لومړی هغو سيمو ته دې ډېره توجه وشي، چې تر ټولو ډېرې محرومې او مرستو ته اړې دي.

۲- دويمه توجه دې هغو سيمو ته وشي، چې اړې او محرومې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- درېیمه، پاملرنه باید نسبتاً اسانو سیمو ته وشي.

۴- له هغو سیمو سره، چې غفلت او بې پامي شوې ده، باید یو څه اضافي مرستې وشي، چې له نورو سیمو سره یوځه ژر برابرې شي. مثلاً په یوه سیمه کې د بېرش زره وګړي ژوند کوي، دوه اساسي او یو جامع روغتیایي مرکز شته او په بله سیمه کې همدغومره نفوس لري او یواځې یو اساسي روغتیایي مرکز لري؛ نو د نوي کال په بودیجه کې دې دویمې سیمې ته د لومړۍ په نسبت ډېرې منابع ځانګړې شي.

۵- ځینې پروژې، چې لګښتونه یې ډېر او د ټول هېواد په بودیجه ډېر زور راوړي او ګټه یې محدودې سیمې او لږ شمېر خلکو ته رسېږي، په ځای یې داسې کارونه وشي، چې ګټه یې ټولو یا زیاتو خلکو ته ورسېږي. مثلاً: په بدخشان کې درواز ولسوالي یوه ډېره لېرې پرته ولسوالي ده، چې له ولایت مرکز فیض آباد سره یې سرک نه دی نښتی. په غرونو کې یې لاره ډېره ګرانه ده؛ خو د سرک په جوړولو یې تر ۲۰۰ میلیونه ډېر امریکایي ډالر لګېږي. که د هېواد عمومي بودیجه کمه وي او د ولسوالي په سر دومره بودیجه نشي برداشت کولای؛ نو دغه ۲۰۰ میلیونه دې د کوکچې د برېښنا په پروژه ولګېږي، چې د ټولو شمالي ولایتونو په روښانتیا، تعلیم، اقتصاد او بېلابېلو برخو کې مرسته وکړي. په داسې حال کې چې د درواز سیمې ته رسیدنه کیدای شي تر یوه وخته د تاجکستان له لارې د نومورې دولت سره دیو دوه اړخیز تفاهم له لارې تامین شي لکه څرنګه چې اغا خان پرمختیایي موسسه یې په اوسني وخت کې د خپلو اکمالاتو لپاره استعمالوي، او کله چې افغان دولت په اقتصادي ډول پیاوړی شو، دغه کار سر ته ورسېږي.

۶- د حکومت او انکشافي سکتور په نا دولتي موسسو کې باید د کمپیوټر او انټرنیټ پر مټ د GPS/MIS نقشې موجودې وي او د هغو په مرسته هره شېبه دې ته تیار وي، تر څو د ولس د بېلابېلو ګروپونو او سیمو خلکو ته دغه معلومات ورکړای شي او په متوازن انکشاف کې د دوی برخه ورو ښایي.

په افغانستان کې ګیلې ګوزارې ډېرې دي او هر څوک فکر کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو محروم ګروپ او هویت پورې تړلی دی او خدمت نه دی ورته شوی.

زما ماشومتوب په کونړ کې و، خلکو نه له دولت نه څه غوښتل او نه یې څه تمه کوله، یواځې د ببګار کار ته به تلل، چې سرکونه جوړکړي او ولسوالۍ ته بوس، غنم او مالیه یوسي؛ خو باسواده خلکو فکر کاوه، چې حکومتونو ورته څه نه دي کړي، یا یې نه شول کولای.

زه په پښنځم ټولګي کې وم، چې سروبي ولسوالۍ ته راتبدیل شوم. دا ولسوالي، چې د برښنا دوه بندونه پکې دي، د کابل ولایت مربوط ده، دومره ډېر نفوس لري، چې اوس تر دې درې تنه ولسي جرګې ته بریالي شوي دي؛ خو لبسه پکې نه وه؛ نو بیا پوه شوم، چې که کار نه دی شوی؛ هېڅاته نه دی شوی. ما فکر کاوه، چې کونړ تر ټولو مشکل او سخت ولایت دی؛ خو چې د نورستان په ټولو کلیو کې وګرځېدم، دا ولایت راته په ستونزو کې تر کونړه هم لومړی شو، چې بدخشان ته لاړم، تر نورستان ډېر غریب او له ستونځو سره مخ و. بامیان او دایکنډي، زابل او بادغیس هم دغسې وو.

زه، چې کله کندهار ته لاړم او نږدې ولسوالۍ، پنجوایي او ارغنداب مې ولیدلې، حیران شوم، چې هلته د پوهنې او روغتیا حالت څومره خراب و، ښوونځي نه وو، کلینیکونه نه وو او هېڅ شی سم نه و، یواځې خلک قانع او د خدای په ورکړه ډاډه وو. هغه محمدزایان، چې نور ورونه یې د اوږدې پاچاهۍ په خاطر ټول پښتانه ملامتوي، د خپل پیدایښت اصلي ولایت ته یې هم هېڅ نه دي کړي. ښایي حکومتونه به هم نه وو ملامت؛ ځکه دا یو داسې بدمرغه هېواد دی، چې د کمو منابعو او نورو فکتورونو له املې پکې د امنیت او ثبات لوېې ستونزې تل موجودې وي او د دولتونو سیستمونه یې دومره کمزوري وي، چې خپلو وطنوالو ته اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمات نه شي برابرولای.

زه د بامیانو په وارس ولسوالی کې د شورا له غړیو سره غږیدم هغوی هم د زیاترو افغانانو په شان له خپل محرومیت نه شکایت کاوه، ما ورته دا ټول مثالونه وویل او پوه مې کړل چې ټول ستونزې لرو، خو یو له بله خبر نه یو. دوی ډېر هوښیار خلک وو، ویې ویل، اوس پوه شو، چې یواځې موږ نه، ټول افغانان ستونځې او اړتیاوې لري. ذهن مو خلاص شو؛ خو د خپلو ستونځو د حل لپاره به له خپلو حکومتونو نه غوښتنو ته دوام ورکړو او د نورو وروڼو د ستونزو خیال به هم ساتو. دا معقوله ده چې خپلې ستونزې مطرح کړو، خو په دې باید پوه شو چې زموږ ټول وروڼه ستونزې لري، او هغوی هم د ورته حق لرونکي دي. دلته هر څوک ځان څکه محروم ګڼي، چې یو د بل له حاله نه دي خبر.

افغانستان اوس په یوه ګذري (تېرېدونکي) حالت کې دی او د ټولنې د سوکالۍ او متوازن انکشاف لپاره په لومړیو مرحلو کې روان دی. دا تېرېدونکې مرحله به دردناکه وي، خو خدای دې وکړي چې تر اوماتیکه (ضرر رسونکې) نه وي.

که دولتونه له همدې اوسه ښې پالیسیانې جوړې نه کړي، چې اسیب پذیره ګروپونه له لاسبرو کړیو سره وصل او نژدې کړي، نو راتلونکې بې ثباتیو، ناکراریو، اختلافاتو او محرومیتونو ته دې انتظار وکړي.

خو زموږ خلک د دغسې ستونزو هیله نه لري، بلکې متوازن انکشاف او دایمي ثبات غواړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو او نجونو پوهنه او کار

ښځې د بشریت نیمه تنه ده او د دوی له فعال او موثر رول پرته نه ټولنې پرمختګ کولای شي او نه هیوادونه باثباته کیدای شي.

اوسنی حالت:

- د نړۍ ۷۰٪ بیوزلان، ۶۰٪ بې مزده کارګران، ۷۵٪ مهاجرین او داخلي بې ځایه شوي وګړي، چې خپلې کورنۍ یې له لاسه ورکړي؛ ښځې دي.
- د کلیو د مطلقو فقیرانو یو نیم بیلیون تنه ښځې دي.
- د نړۍ د حاصلاتو ۷۵ - ۹۰٪ پورې د ښځو په لاس رامنځ ته کیږي، خو دوی ته یې مزدوري نه ورکول کیږي.
- د نړۍ له ۸۰۰ میلیونه بې سوادو وګړو له درې نه دوه برخې ښځې دي.
- په افغانستان کې یوازې ۱۸٪ نجونې باسواده دي، او یوازې ۱۳٪ یې لومړنۍ ښوونځی بشپړولای شي،
- ۴۳٪ افغان نجونې د ماشومتوب په عمر کې ودیږي، او په هرو ۱۰۰۰۰۰ ښځو کې چې ولادت کوي، ۱۲۰۰ یې خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې افغانستان په دې دواړو کې په نړۍ کې دویم ځای لري.
- که څه هم په افغان پارلمان کې نږدې له درېو نه یو سیټ ښځو ته ځانګړی شوی دی، خو په سیمه ایزه کچه په تصمیم نیولو کې لا هم ښځې پوره برخه نه لري.
- د اسلام په سپیڅلي دین او افغاني دودونو کې د ښځو پوره درناوی شته، خو لا هم افغان میرمنې او نجونې عملا بې شمیره ستونزې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه مـور غـواړو چـې خپلـه ټولنـه باثباتـه کـړو او هیـواد مـو پرمختللـي شـي، نـو بایـد دا ومنـو چـې د ښـځو لـه فعـال او معقـول ګډون پرته دا کارونه امکان نه لري.

ښـځه د بـشریت نیمـه برخـه ده؛ او سـره لـه دې چـې یـا مـور، یـا خور، یـا لـور او یـا میرمن ده، چـې په هـر صـورت کـې د درنښت وړ ده، خـو په عمـل کـې د تـاریخ په اوږدو کـې تـل د ظلـم، تبـري، تـوپیر او تـشدد لانـدې راغلـې ده؛ چـې سـببونه یـې زیـاتره فقـر، ناسـم رواجونه او جګړې دي.

ښـځې د نړیـوال او ملـي ثبـات او اقتـصادي پرمختـګ لپـاره بنـسټي رول لـري، او فقـر، سیـستماتیک فـشار او زور زیـاتی بـې ثبـاتی، او کمـزورۍ تـه لار اواروي. د جګـړو قربانیـانې زیـاتره ښـځې وي، پـه داسـې حـال کـې چـې دوی زیـاتره د جګـړو لوبغـاړې نه وي او نه دي.

د (نـیم اسمـان : پـه نړۍ کې د ښځو لپـاره پـه فرصـتونو بانـدې د فـشارونو بـدلول) د کتاب لیکوالانـو Kristof, Nick او Sheryl WuDunn پـه ټولـه نړۍ کـې سـفر کـړی او دې نتیجـې تـه رسـیدلي دي، چـې هغـه هیوادونـه چـې ښـځې پکـې تعلیمیافتـه او پـه کـار بـوختې دي، تـر هغـو ډیـر زیـات باثباتـه او پرمختللـي دي، چـې ددې پـر عکـس دي .دوی ډیـرې بیلګـې راټـولې کـړي دي چـې د هیوادونـو پرمختـګ او ثبات د ښځو له پرمختګ او تعلیم سره تړلی دی.

د ښـځو پـه تعلـیم سـره پـر بـې ثبـاتی، سـربیره فقـر او وروسـته پـاتې والـی دواړه هـم لـه منځـه ځـي. پاکـستان او بنګلـه دیـش دوه

Ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه دي؛ چې ورته شرایط لري، خو بنګله دیش په دې خاطر تر پاکستان ډیر باثباته دی، چې ډیرې ښځې پکې تعلیم یافته دي. که څه هم په دواړو کې د ښځو د پرمختګ انحرافي اړخونه هم لیدل شوي دي، چې اصلاح غواړي.

نړیوالو تجربو ثابته کړې ده چې د یوې ښځې په تعلیمیافته کولو راتلونکي پېښځه نسلونه نیکمرغه کیږي.

اوږدې جګړې په هغو هیوادونو کې وي، چې ښځې پکې کمې تعلیمیافته شوي دي، لکه افغانستان، سومالیه، کانګو، سوډان، او نور. (البته دغه جګړې نور سببونه هم لري؛ خو یو مهم سبب یې د ښځو تیټ تولنیز حالت دی)

که څه هم په اسلام کې (جنت د مور تر پښو لاندې دی) او د مور حق تر پلار هم مخکې راغلی دی، او اسلامي علما د رسول الله د زمانې عالي بیلګو ته په پاملرنه سره چې ښځو د لومړي ځل لپاره د مشروع کار، سوداګرۍ او ازاد انتخاب حقونه ومیندل، په کلکه ادعا کوي، چې اسلام ښځو ته تر ټولو زیات حقوق ورکړي دي، خو زمور مخالفین وایي، چې ولې په اسلامي هیوادونو کې دا دومره ستونزې موجودې دي. که څه هم په اسلام کې د ښځو لاندې او نور ډیر زیات حقوق خوندي دي، خو متاسفانه مسلمانانو په عمل کې زیاتره نه دي عملي کړي او نورو ته یې د انتقاد لارې خلاصې کړې دي:
۱). تعلیم، ۲). ملکیت، ۳). د ثواب او ګناه یو شانته والی، ۴). کار کول او دارایي ګټل، ۵). د بیان آزادي، ۶). د میړه څخه د اړتیا پوره کول، ۷). په واده کې مناقشه او خوښه، ۸). په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړو شرایطو کې طلاق غوښتل، ۹). خپله پانګه ساتل، ۱۰). د ژوند قناعت حاصلول، ۱۱). تر طلاق وروسته د اولاد پالل، ۱۲). د ناخوښه واده ردول ۱۳). میراث او نور.

د نر او ښځې د مساوي حقوقو د دعوو پر ځای ښه دا ده چې ووایو نر و ښځه مساوي او متناسب حقونه لري، چې دا به جامع تره وي. ځکه په ځینې ځایونو کې مساوي دي او کله کله هر یو ځینې ځانګړي حقونه لري.

په نړۍ کې ښځې د ډیر زیات تشدد سره مخ دي، اویوازې هر کال د ۸۰۰ میلیونه تښتول شوو کسانو ۸۰٪ یې ښځې دي؛ چې ځانګړو ساتنو او له تشدد نه د خلاصون ځانګړو حقوقو ته اړتیا لري، او باید د قوانینو له خوا یې ملاتړ وشي. دا د بشریت لپاره د شرم خبره ده چې په تیرو ۳۰ کلونو کې ۳۰ میلیونه میرمنې او نجونې د جنسي تشدد قرباني شوې دي. زمونږ په هیواد کې د دغسې تشدد ځینې ډېرې بدې بېلګې لیدل شوې دي؛ خو په مجموع کې دغه ډول پېښې کمې دي؛ خو کورنی تاو تریخوالی یوه لویه ستونزه ده چې حلول غواړي.

ښځې د امنیت د روغتیا ځانګړي حقونه لري، چې باید په جدي ډول په پام کې ونیول شي، ځکه په نړۍ کې هره دقیقه یوه، هره ورځ ۱۵۰۰ او هر کال ۵۲۹۰۰۰ میرمنې د اولاد زیږولو پر مهال خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې د دې مړینو زیاتره یې د مخنیوي وړ دي. په افغاني فرهنګ کې د ښځو لپاره ډیر داسې حقونه او درناوي شته چې دوی ته ځانګړي دي، او باید نور هم پیاوړي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمولا په زیاتره ټولنو کې د ښځو کار ته په کم نظر کتل کیږي، که نه نو د اولاد روزل، د کور کار، او د کورنیو حیواناتو روزنه او پالنه هم د هر نارینه تر کار نه کم نه دي. پر دې سربیره ښځې د بهر کار هم کوي، د ښځو کار د ټولنې د ټولې GDP دریمه برخه جوړوي.

د افغانستان په کلیو او باندو کې ټولې ښځې کار کوي، او د کورنۍ د اقتصاد تر نیمایي باریې پر اوږو دی. تاسو د کنړ اونورستان په شان ولایتونو ته لاړشئ او وګورئ چې ښځې څومره درانه کارونه کوي، او داچې نارینه هم په نورو کاورنو کې مصروف دي، نو آیا دا ممکنه ده چې د ښځو له برخې اخستنې پرته به نارینه په دې وتوانیږي، چې دغه ټول باریوازې یوسي؟ نه هیڅکله یې نه شي کولای.

د ښځو تقویه او تعلیم د ثبات او پرمختګ نه علاوه د ښو اولادونو د روزلو او د مور او ماشوم د ښې روغتیا او د مړینو د کمښت سبب هم کیږي. په بنګله دیش کې یې دوه سیمې تر نظر لاندې ونیولې: په یوه سیمه کې یې د میندو لپاره د زیږون پر مهال د بیړنیو ولادي څارنو مجهز مرکزونه جوړ کړل، او د بلې سیمې ښځې یې تعلیمیافته کړې، تر څه مودې وروسته څیړنې ثابته کړه چې د هغې سیمې د میندو د مړینې کچه چې ښځو ته یې تعلیم ورکړل شوی و، تر هغې بلې سیمې ډیره کمه شوې وه.

د ښځو د حقوقو مسله کله کله د سیاسي شعارونو په خاطر استعمالیږي او په عمل کې تر ټولو ناوړه ګټه اخستل کیږي. غربیان دا مسله خپل یو داسې ارزښت ګڼي، چې له نورو نه پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې دي. سره له دې چې په غرب کې میرمنې خپل وروستي پوټنشیل ته د رسیدو چانس پیدا کولای شي، خو کله کله ښځه د نمایش او ډیکوریشن دیوې پرزې په توګه کارول کیږي او د ښځې هغه لوړ انساني مقام راټیټوي.

دا د دې مانا نه لري چې موږ د هغو حقوقو نه انکار وکړو چې ښځې یې لري. موږ باید په هر صورت خپل مسولیتونه ادا کړو او ښځو سره د خپلو هغو حقوقو په ترلاسه کولو کې مرسته وکړو چې اسلام ورکړي دي.

په اسلامی او نا اسلامي هیوادونو دواړو کې د ښځو د حقوقو د تامین په برخه کې ځینې مثبت بدلونونه را منځ ته شوي دي، چې باید نور هم پیاوړي شي. په امریکا کې نن سبا ۲۰۵۰۰ ښځې د ډکتورا او ۲۸۳۰۰۰ د ماسټري درجه لري؛ چې په ترتیب سره د ټولو درجه لرونکو خلکو (۴۲٪) او (۵۹٪) جوړوي. سعودي پاچا ملک عبدالله یو داسې پوهنتون جوړوي، چې په ټوله نړۍ کې به د ښځو تر ټولو لوی پوهنتون وي. دا به د مسلمانانو د هغې کمزورۍ په رفع کولو کې لومړی ګام وي، چې د نړۍ په ۵۰۰ بهترینو پوهنتونونو کې یو هم په اسلامي هیوادونو کې نه دی واقع.

د توپیر او تشدد کمولو لپاره پکار ده چې: د ښځو د حقونو او مقام په باب معلومات زیات شي، ناسم رواجونه اصلاح شي، د ښځو د اقتصادي خپلواکۍ او انساني حقوقو لپاره قانوني ملاتړ را منځ ته شي او د تعلیم په وړاندې یې لاسرسی زیات او د ښځینه ښوونځیو او ښوونکو د کمښت غم یې وخوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. پکار ده چې د ښځو او نجونو لپاره د معلوماتو یو ملي مرکز جوړ؛ او د ښوونځیو ساتنه تینګه شي، چې په ښوونځیو کې یې داخله زیاته او د تعلیم زمینې ورته اسانې شي.

د نړۍ په کچه دا وړاندیز موجود دی چې؛ د اقتصادي پرمختګ لپاره باید د ښځې او نر د کار اجوره یو شان شي، چې په دې صورت کې به د کورنیو عاید ۱۷٪ زیات شي.

د افغان ښځو او نجونو د تعلیمي او ټولنیزو ستونزو او د دوی د هر اړخیز پرمختګ پر مخ د منفي رواجونو د تشریح، د هغوی د سببونو د پیژندنې اوورته د هواري لارو په باب په کابل کې د جوړ شوي (پښتو نړیوال کنفرانس) ګډون کوونکو ډیر واضح وړاندیزونه کړي دي، چې د هغوی په دقت لوستل او په خپله برخه کې یې پلي کول هر افغان ته سپارښت کیږي.

دیني علما تر ټولو لوی مسولیت لري، تر څو په دولت او پارلمان کې د ګډون په شان د ښځو د حقونو په هغو موضوعاتو پوره رښا واچوي، چې لا هم اختلافي ښکاري او ولس ته یې روښانه کړي؛ او له بلې خوا د افغان ښځو او نجونو پر مخ د هغو پرتو منفي رواجونو په ختمولو کې برخه واخلي، چې د اسلام د اصلي روح سره په تضاد کې دي. اسلام د بشریت په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د ښځو د آزادۍ او کرامت بیرغ اوچت کړی او مسلمانان باید دغه مخکښ رول اوس هم له لاسه ورنه کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادري توازن

دا برخه د متوازن انکشاف دوام دی، خو لکه چې وویل شول؛ بشري انکشاف د متوازن انکشاف مرکزي ټکی دی، ځکه غواړو په جلا ډول یې وڅېړو

دکادرونو په مسله کې باید درې برخې په جدي ډول په پام کې ونیول شي:

۱). د کادرونو په روزلو کې توازن،

۲). د کادرونو په ګمارولو کې توازن او عدالت او

۳). د کار د کادرونو ساتل او د دوی له پوهې، استعداد او توان څخه د هیواد په ګټه کار اخستل.

په زیاترو دفترونو کې ګورو، چې د طب پوهنځي فارغان د مامور، سکرټر، ترجمان او نورو اداري برخو د کار کوونکو په توګه کار کوي. د بر ګمتال په بر سر کې چې له کابل څخه یوه تر ټولو لیرې او ګرانه سیمه ده، MD ډاکټر پیدا کېږي؛ دا ښه ده چې د هرې لیرې او نږدې سیمې لپاره ډاکټران ولرو؛ خو په کابل کې زیاتره یو اقتصاد پوه، تاریخ پوه، ژورنالست او د نورو برخو کارپوهان په ګرانه پیدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان یوه کلي ته لاړم زمونږ کور به خپل ځوان او ښکلی ورور، چې د وزو رمه یې له څرنه راوستې وه، مونږ ته راوپېژانده او ویې ویل، چې مولوي صاحب له مدرسې نه په عالي درجه فارغ شوی او پګړۍ یې ترلې ده؛ کله چې ما وپوښتل چې آیا مولوي صیب د کلي امام دی؟ هغه وویل: نه زمونږ په کلي کې پنځوس مولوي صاحبان له مدرسو فارغ او پګړۍ یې ترلې دي، مشر مولوي صیب امامت کوي او دا نور یې وزګار ناست دي، د خپل کور کارونه کوي.

په تېرو کلونو کې کادرونه د ضرورت او پلان له مخې نه دي روزل شوي؛ بلکې د ورځې د رواج، بېرنۍ اړتیا رفع کولو یا مودې له مخې روزل شوي دي. مثلاً له تېرو شل پېنځه ویشتو کالو راپدېخوا د زیاترو مسلکونو فارغانو ته کار نه پیدا کېده؛ نو ټول ذهین ځوانان طب ته تلل او دا یې دلیل و، چې که دنده نه وه؛ نو په یوه کلي کې خو به یو دوکان او درملتون وچلوي، په همدې منظور له کابل او ننګرهار نه علاوه په پروان، مزارشریف، بدخشان، هرات، پېښور او نورو ځایونو کې طب پوهنځي جوړ شول او دومره فارغان یې وړاندې کړل، چې پخپل مسلک کې د قناعت بخښونکي کار د نه پیدا کېدو له امله بېلابېلو برخو ته مخه کوي. یو بل دلیل دا و چې په ټولنه کې سیاسي اختناق دومره زورور و، چې زیاترو کورنیو کوشش کاوه اولادونه یې د اسې څانګې ولولي، چې له سیاست او ټولنیزو مسلو نه لیرې وي.

که ټولنې اړتیاولري او د پرمختګ، انکشاف او خدمتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کولو لپاره منظم پلان موجود وي او د هغه له مخې کادرونه وروزل شي، د هېواد او ولس په ګټه ده.

ځینې مسلکي کادرونه باید له هرې سیمې نه وروزل شي. د مثال په ډول، موږ ارتیا لرو، چې لېرې پرتو سیمو ته ښځینه ډاکترانې او قابلې ولېږو، چې د مېندو د مړینو د مخنیوي په کار کې مرسته وکړي. که له هماغې سیمې کادر وروزل شي، همالته کار کولای شي او هلته پاتې کېږي، که نه وي، د ضرورت په ځای کې به د اړین کادر له کمبود سره مخ یو.

په تحصیلي بورسونو کې هم بې عدالتي موجوده ده او هم بې توازني. په تېرو وختونو کې په ځینو داسې څانګو کې متخصصین روزل شوي دي، چې هغه څانګې هېڅ وجود نه لري. اوس هم ځینې خلک په دغسې څانګو کې روزل کېږي. بله ستونزه داده، چې د هېواد له ټولو سیمو او ټولو ټولنیزو ګروپونو نه کادر نه روزل کېږي او دا په راتلونکي کې د بې توازنۍ او حتی د محرومیت او مظلومیت سبب کېږي. دې ډول کمزورېو ځینو هیوادونو ته د ملي امنیت د خرابۍ تر کچې لوېې ستونزې زېږولې دي. پکار دی چې افغانان د دې مسلې ټول اړخونه په پام کې ولري او جدي، جامع او عادلانه پلانونه ورته جوړ او پلي کړي.

داسې ښکاري چې دولت په دې برخه کې کوم منظم پلان او ستراتېژي نه لري، چې د هېواد او سیمو د ارتیا له مخې کادري سیاست جوړ کړي.

د نجونو او ښځینه کادرونو روزل خاصه ارتیا ده؛ ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو تجربو ثبوت کړې ده، کـه یو سړی تعلیمیافته شي یو نسل او کـه یوه ښځه تعلیمیافته شي، د یو هیواد او ملت پنځه نسله پرمخ ځي.

د لوړو زده کړو په ځینو چارواکو دا تورونه هم وارد ږي، چې کـه د هغې سیمې او قام له منځه چې دوی ورپورې ترلي دي، مناسب کاندید نه وي، دوی د نورو سیمو او قامونو محصلین بهرنیو تحصیلي بورسونو ته نه کاندیدوي، کـه څه هم هغه بورس ضایع شي.

د هغو ولایتونو د کادرنه روزل یو لوی چلنج دی، چې اوس پکې امنیتي حالات خراب دي، دا کار په راتلونکي کې د سیمه ییزې بې عدالتۍ، بې توازنۍ او تولنیزو محرومیتونو سبب کېږي، چې د هیواد د متوازن انکشاف او دایمي ثبات لوی او ستر ارمانونه له ټکر سره مخامخ ولای شي.

دتېرکال په کانکورکې له زابل څخه ۵۰ نارینه او لس ښځینه و؛ له کندهار څخه ۵۰۰ نارینه او ۵۰ ښځینه و؛ له پکتیکا څخه یواځې ۸۰ نارینه او یوې ښځینه ګډون کړی په داسې حال کې چې له ننګرهار، کابل، هرات، بلخ، کندز او ځینې نورو ولایتونو څه په زرګونو کسانو ګډون کړی و. دهغو سیمو اوسېدونکي چې ډیرو کمو فارغانو یې په کانکور ازموینه کې ګډون کړی دی؛ هم دهیوادنورو اوسیدونکو په شان حق لري چې اولادونو ته یې د زده کړې یو شان زمینې برابرې وي.

اوس د هیواد په جنوبي او ختیځو سیمو کې ۴۴۲ښوونځي دناامنۍ له کبله تړل شوي او له ۳۶۴ ولسوالیو څخه په ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسوالیو کې نجونې له نهم ټولګي پورته زده کړې نشي کولی. پنځه میلیونه هغه کوچنیان چې ښوونځیو ته د تللو عمر یې ښپړ کړی ښوونځیو ته نشي تللی او یوولس میلیونه تنه (نژدې نیم نفوس) نالوستی دی. دا یوه انساني او پوهنیزه فاجعه ده، او له بده مرغه په ځانګړو سیمو کې ده، چې د هیواد د نسلونو د متوازنې روزنې مخه نیسي چې د نا متوازن پرمختګ سبب کیږي، او زیان یې ټول هیواد ته رسیږي. زه باور لرم چې د هیواد د ټولو سیمو اوسیدونکي د دې مسلې په باب پوره تشویش لري، او د حل لپاره یې باید مرستې ته حاضر وي.

د دیني مدرسو مسئله هم د پوره غور او څېړنې موضوع ده، چې څومره دیني علماء په کومو ځانګو کې د کومې اندازې د تخصص لرونکي وروزل شي.

د دیني مدرسو هغه فارغان چې وزګار دي، باید د ښوونکو، د ځینو دولتي ادارو کارکوونکو، د ټولنې د روغتیایي کارکوونکو، ټولنیزو هڅونو کارکوونکو او نورو برخو کې تر لږې روزنې وروسته کار کولای شي. په دې سره به دوی هم د کار او دندې خاوندان شي، او هم به ټولنه د دوی له استعداده برخمنه شي.

د زده کړو په ټولو برخو کې تر کمیت زیاته پاملرنه کیفیت ته پکار ده؛ او متاسفانه په تیرو کلونو کې د پوهنې کیفیت ډیر زیات راتیټ شوی دی. باکیفیته زده کړه دا ده چې زده کوونکي د داسې پوهې او مهارت خاوندان کړي، چې د خپل ژوند بیړې پرې وچلولای شي.

Ketabton.com: The Digital Library

کارد کار اهل ته سپارل هم له راتلونکي پرمختګ او ثبات سره ډیره مرسته کولای شي، او جدي توجه ورته پکار ده. دلته زیاتره دا ستونزه وه او شته چې کارد هغه اهلو ته نه بلکې د واسطې او مصلحتونو له مخې ویشل کیږي، او ځکه د پرمختګ او ثبات پروسه تل ټکنۍ کیږي.

د کارد کادرونو ساتل او ترې کار اخستل یوه بله مهمه موضوع ده چې د هیواد د پرمختګ او ثبات لپاره حیاتي ارزښت لري. د یو پوه په وینا (د پوهو، ژمنو او فکر منو خلکو یو کوچنی ګروپ کولای شي نړۍ بدله کړي، او په تاریخ کې تل داسې شوي دي) خو یا ددې هیواد او ولس تقدیر خراب دی او یا کوم پټ لاس تخریب کوي او موږ ته دغسې د کار خلک نه پریږدي: د سید جمال الدین افغان نه تر اوسه پورې کېسه یو شان ده.: سید جمال الدین افغان کولای شول چې ددې ملت د ستونزو علاج وکړي، خو مغرضینو یې پر ضد هغه پاچا راوپاراوه چې هغه هم د هیواد د پرمختګ سره مینه درلوده. محمود طرزي یې خپل زوم او شاګرد آمان الله خان ته داسې وروښود چې بالاخره هیواد پریښودلو ته یې اړ کړ. مجید زابلی د نادرشاه د بیا بیا غوښتنو نه ورسته افغانستان ته راغی او د خپل شخصي تجارت په قربانولو یې د هیواد د اقتصاد اساسات په داسې حال کې کېښودل، چې ټول دولت ۸۰۰۰ افغانۍ لرلې، خو کله چې د هیواد اقتصاد په وده کې راغی؛ مغرضینو یې پر ضد سردار داود راوپاروه او سره له دې چې هیڅ معقول دلیل یې د ده پر خلاف پیدا نه شو کړای، خو بیا هم د کار او خدمت دروازې یې پرې بندې کړې. میوندوال هم چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوښت او ابتکار ته پرې نښود او د محمد موسی شفیق د ابتکار پر خلاف یې چې په دوه کلونو کې یې مملکت د اقتصادي ثبات تر پولې ورساوه، روسان دومره راوپارول، چې مستقیماً یې له پاچا وغوښتل چې دې له کاره ګوښه کړي، او چې پاچا یې غوښتنه ونه منله، نو ګمان کیږي، چې د ټول نظام د رنګیدو په بیه ورته تمامه شوه. ډاکتر اشرف غني هم چې له نړۍ یې ۱۳ بیلیونه ډالر مرسته راجلب او د هیواد د اقتصادي ودې اساس یې پیل کړ، په دې بهانه چې دې تر نورو وزیرانو په کار ډیر حاکم دی او د ده په شته والي کې د هغوی د ودې زمینه نه برابریږي، د خدمت موقع ورنکړل شوه. حال دا چې ډېره پوهه باید د تقدیر او ستاینې سبب شي. د ده په شان نور په لوړه کچه شخصیتونه هم له صحنې لېرې شول. په داسې هیواد کې چې یو د کار سړي په دوربین کې په مشکله پیدا کیږي، د دوی ساتل او تړې مثبت کار اخستل یو لوی ملي مسولیت او ضرورت دی، او باید ټول زړه خوږي افغانان ورته متوجه وي.

د فارغانو پر کار ګومارل هم هغه مسئله ده، چې که له او سه یې غم ونه خوړل شي، د ووزګارانو د یو لوی لښکر د رامنځته کېدو له لارې د نارضایتیو، بې نظمیو، تکرونو او حتی خونړیو انقلابونو سبب کېدای شي.

د نن ورځې معقولې پالیسی ګانې د سبا ورځې د دغو تکرونو مخنیوی کولای شي.

ولې نن دا کار ونه کړو؟

✱✱✱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني او عصري زده کړو مسئله

له ډېرې مودې راهيسې په اسلامي نړۍ کې د ديني او عصري په نوم د زده کړو بېلتون يوه مسئله ده. کله د ديني پوهنو شاګردان عصري زده کړې له دين جدا او يا ورسره په ټکر کې وينې او کله د عصري زده کړو خاوندان د ديني زده کړو پوهان له علم او ساينس نه بې خبره او لېرې بولي.

"په فلسفه، علم او قرآن کې د ايمان سرګذشت" ليکوال، چې يو پوخ ديني عالم او په ساينسي پوهنو او فلسفه کې ژور ليد لري؛ دې نتيجې ته رسېدلی دی، چې عصري علوم هم ديني دي او له دين سره په ټکر کې نه دي او زياتره علمي کشفونو د دين له ښې تشريح او ښه تفسير سره مرسته کړې او په نتيجه کې د دين اشاعت چټک شوی دی. په عظيم الشان قرآن کې څو ځايه راغلي دي، چې عالم او جاهل برابر نه دي. عالمان د بينا او ناپوهان د رېندو حيثيت لري. له خدايه تر ټولو وېرېدونکي کسان د خدای عالم بنده ګان دي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د عابدانو له ټولې څخه د عالمانو ټولې ته ورغلی او ويلي يې وو، چې زه د دوی له ډلې يم

د نومورې کتاب ليکوال يوې جالبې نتيجې ته رسېدلی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلی دی او وایي، چې د علم ستاینه او صفت په قرآن کریم کې تل په هغو ځایونو کې راغلی دی، چې تر هغه مخکې د الله جل جلاله د قدرتونو او د مخلوقاتو د عظمت او د کاینناتو د پراختیا ذکر راغلی وي. نومورې عالم وایي، چې له همدې معلومه ده، چې د قدرتونو، مخلوقاتو او کاینناتو په باب پوهه هماغسې علم دی؛ لکه د ديني مسایلو په باب فقه چې علم دی. علم په دین کې فرض دی او د هر ډول علم یادول فرض دي؛ خو پوښتنه داده، چې آیا په هر مسلمان ټول علوم فرض دي او که یواځې یو یا څو؟

یو افغان عالم، چې په شرعي علومو کې ډوکتورا لري دا مسئله څو ورځې مخکې ډېره ښه روښانه کړه او ویې ویل:

- په دین کې دومره پوهه، چې یو مسلمان پرې حلال و حرام وپېژني او د ورځنیو دیني عباداتو او معاملاتو څرګندوالی زده کړي په هر مسلمان نر او ښځه فرض ده، چې د اخلاص په صورت کې د آجر مستحق هم کېږي.

- په دیني ببلابېلو برخو کې تخصص فرض کفایي دی او په دومره اندازه مسلمانانو ته پکار دی، چې د ټولنې اړتیا پرې پوره شي. که په دې کې اخلاص او د خدای رضا منظور وي؛ نو عالم ته پرې ثواب ورکول کېږي او که نه وي، د نورو عوامو په شان دی، چې د علم زده کړه یې د روزې د ګټلو یوه وسیله ده.

- د علم په نورو برخو؛ لکه ډاکټري، انجنیري، فزیک او د ساینس، ټولنیزو علومو او نورو په ببلابېلو برخو کې تخصص هم کفایي فرض دی او په یوه ټولنه کې باید په دومره شمېر کې د دغو برخو پوهان روزل شوي وي، چې په دغو برخو کې د ټولنې اړتیاوې پوره کړي. که دا پوهان هم خپل نیت خالص کړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خداى جل جلاله رضا او د بشريت خدمت يې هدف وي؛ نو د ثواب مستحق دي او که نه وي د عادي انسانانو په شان دي، چې د خپل معيشت د تېرولو لپاره يې يوه رشته غوره کړې او له دغې لارې خپله روزي ګټي.

په افغانستان کې د فعالو ديني مدرسو د نشت او د متبحرو علماوو د کمښت له امله زياتره افغانان په ګاونډيو هيوادونو کې د ديني عالمانو په توګه روزل کېږي. د اصولو له مخې په دې کې بايد کومه ستونزه نه وي او د ټولو اسلامي هيوادونو مدرسې بايد د اسلام دين هر چا ته په سمه توګه ورزده کړي، خو په عمل کې ځيني هيوادونه له دې نه سياسي بهره برداري کوي، او افغان طالب علمانو ته د افغانستان د ملي ګټو، افغاني تاريخ او ځانګړنو په باب معلومات نه ورکوي او دوی په دغو برخو کې خپلو مسوليتونو ته نه متوجه کېږي. له بلې خوا بهرنۍ مدرسې په ډېر شمېر کې د ديني علماو د روزلو په صورت کې د دوی د کار او مشغوليت فکر نه شي کولای . دا د افغانانو دنده ده چې له ورونو سره وروری او حساب دواړو باندې پوه وي.

د اسلام له اصلي ماهيت او عالي تعليماتو څخه د ناخبرۍ له امله د بې دينۍ ، افراطيت، تفريط، سطحي ګرايۍ، او خرافاتو سبب کيږي، چې د پوهنې په نصابونو کې د ديني برخو د زياتولو او غني کولو له لارې بايد د دې ستونزې لارې ولټول شي. ديني زده کړې بايد ساده، جامع او په دومره کچه د تعليمي موسسو په نصابونو کې شاملې شي، چې د دولسم ټولګي هر فارغ د دين له اساساتو په سمه توګه خبر شي ، او د قرآن شريف

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفسير او ترجمه او د حديثونو يوه پوره برخه تر دولسم تولگي بشپړه شي.

بله مسله چې افغان رهبران بايد ورته ځير وي، په گاونډيو هيوادونو کې په ديني مدرسو کې د نظامي زده کړو روزنه ده. دا سمه ده چې هر مسلمان بايد جهاد ته تيار وي، خو بنه ده چې زمونږ ديني علما په داخل کې وروزل شي، ځکه تر اوسه لا هم گاونډيان خپلې نظامي چارې د خپلو ملي پولو په حدودو کې د راز په توگه ساتي. د وسلې د استعمال انحصار بايد يوازې له خپلواکو او تاکل شوو دولتونو سره وي او افغان دولتونه بايد د اسلامي ارزښتونو سره هيڅکله په تکر کې نه وي.

د افغانستان ديني عالمان او دولتي او نادولتي اړونده اداري بايد د شريعت په رنا کې روښانه ستراتېژي جوړه کړي، چې د ديني او عصري په نوم د زده کړو او علومو په منځ کې درز او فاصله له منځه يوسي، تولو افغانانو ته په دين کې د ارتيا وړ اندازې لومړنيو پوهنو د زده کړې زمينه جوړه کړي.

همدا راز په ديني څانگو او نورو ساينسي څانگو کې د تخصص لپاره دومره کادرونه وروزي، چې د تولنې ارتياوې پوره کړي او فرض عين او فرض کفايي دواړه مراعات شي.

د شمېر او اندازې او بېلابېلو رشتو په برخه کې د علمي کچې لپاره داسې دقيقه پلانگذاري پکار ده، چې د هيڅ برخې فارغ بيکاره وزگارتيا او بې سرنوشتي له ستونزو سره مخ نه شي او د هغه څه لپاره چې روزل شوي دي، هغه خدمت سر ته ورسوي، چې د هيواد د ترقي او ولس د سوکالي سره مرسته او په نتيجه کې د الله جل جلاله رضا تر لاسه کړي.

* * *

(c) Kitabton.com: The Digital Library

ایا موږ د بنار او کلي توپیر له منځه وړلای شو؟

په افغانستان کې په سیاسي او تولنیزو بدلونونو، انقلابونو، جنګ- جګړو او دفاع کې لاهم د کلي رول تر بنار ډېر دی. یو علت یې ممکن دا وي، چې بنار لا بنارې اصول خپل کړي نه دي، چې د کلي مقابله وکړای شي او یا تر دې غوره ځان له کلي پردی نکړي او په ټکر کې ورسره را نه شي، له بلې خوا د کلیو نفوس تر بنارونو څو چنده زیات دی او د کلي خلک د قومونو په تشکل کې د نظامي تولیو او قطعاتو په شان منظم دي . په افغانستان کې د ۳۵۰۰۰ په خواوشا کې کلي دي، چې ځانګړې پاملرنې ته اړتیا لري.

په یوه بهرنۍ موسسه کې یوه تن د کارپوه په نوم کار کاوه، دی اصلاً یو مسلکي ځنګل وان و؛ خو دا یوه خبره یې د یوه کارپوه د خبرې په توګه ارزې چې ویل یې: موږ لویدیځوالو دا یوه خبره ستاسو له اسلامي پوهانو نه زده کړې او د بنار او کلي توپیر مو له منځه وړی دی. اوس زموږ په هېواد کې د غره په یوه لوړه څوکه کې پراته کلي ته برېښنا، سړک او د خبرتیا، پوهاوي او اړیکیو امکانات تللي دي. کلي مو هم روغتیایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمتونو، پاکو اوبو او د پوهنې امکاناتو ته لاسرسی لري او ښارونه مو هم؛ خو تاسو لا په داسې حال کې یاست، چې ښارونه مو هم بېوزله، وروسته پاتې او چټل دي؛ او هغه لږ څه چې ښارونه لري، په کلیو کې هغه هم نشته. ستاسو په ښارونو کې وچ تقلید، فېشن او ظاهري ځل و بل یو څه شته، د ښار خلک په دغو ظاهري شیانو کې ډوب شي، پاسته، نرم او ارام شي؛ نو د کلیو شخ، شډل او کلک خلک، چې کله موقع پیدا کړي، ښارونه چور او تالان کړي او په دې غوبل کې لړزاند او کمزوري حکومتونه هم ونړېږي او یو څه روزل شوي کادرونه مو یا د مرګ او یا د پردېسي مسافر شي.

د وروستیو دېرش کلنو جګړو د تحلیل په اړه یوه افغان لیکوال او سیاستپوه دې نتیجې ته رسېدلی و، چې دا جګړې هم د ښار او کلي له تولنیز توپیر څخه راولاړې شوې وې. دی وایي، چې د مرحوم اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په وخت کې به ښاري هلکانو له خپلو کلیوالو ټولګیوالو سره په پوهنتون او لیلیه ښوونځیو کې هېڅ ښه برخورد نه کاوه او "اطرافي" او "صحرایي" به یې ګڼل. ځانونه یې د امریکا او اروپا په سویه ګڼل. په کابل کې هغه وخت هم لکه اوس چې بوش مارکیټ دی، نکسن مارکیټ و او کابلیو نجونو او هلکانو به پکې لیلامي امریکایي لباسونه اخیستل او په ډېر ویاړ به یې اغوستل، او ځان به پرې له نورو لوړ ګانه.

کلیوالو د دې پرانډې دوه ډوله عکس العمل وښود: لومړی ډلې غوښتل، چې دوی هم عصري شي او دا موجود هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له منځه یوسي؛ نو یې په ځان کانې، سنګر، مورچل، جنګي، جدي، زړور، مبارز، اتل، څه او څه نومونه کښښودل او د هغه وخت د موجود نظام د چپه کښدو او د نوي عصري نظام د جوړښدو په تکل کې شول. بلې ډلې دا عکس العمل وښود، چې پخپلو کلکو اسلامي او کلیوالو عنعنو پورې ونښلي او د ښار دا هر څه د کفر، بې دینۍ او الحاد په نوم رد کړي.

لومړۍ ډلې کلیوالو د شاهي او جمهوري نظامونو تختې ونړولې خو ددې په ځای چې پوه شي، اصلي ځواک په کلیو کې دی؛ نو بیا دوی ښاریان شوي و او د خپلو کلیوالو سره په ټکر کې شول او د هغوی په وژلو او بمبارولو یې پیل کړی و.

په تېرو وختونو کې د ښار واکمنان لږ هوښیار وو، د کلیو ملکان یې په لاس کې اخیستي او په هره دره کې یې یو سید، روحاني او پیر کښولی و، چې زیره، شډل او زړور کلیوال یې په دې خبره غلي کول، چې پاچا د خدای سیوری او اطاعت یې واجب دی؛ خو چې ځوانو کلیوالو د خپلو نورو کلیوالو پر ضد، چې د دوی خلاف نظریه یې عملي کول غوښتل، جګړه پیل کړه؛ نو دوی بیا د دغو ملکانو، سیدانو او پیرانو نفوذ هم راکم او حتی پای ته ورساوه. په را وروستیو وختونو کې د کلیو د محلي با نفوذه قوتونو په توازن کې بدلون راغی. د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو په ولسونو کې ځینې ځوانان په خلیج کې له مزدورۍ راګرځي او تر ځایي ملکانو یې اقتصاد په چټک ډول اوچتېږي، حجره، دېره، میلمه، یار او دوست پیدا کوي او د پخواني مشر؛ مشرتوب چلنجوي. له مدرسو څخه نوي فارغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ځوانو مولویانو هم د جادویي مشرتابه خواص پیدا کړي او د نوو مشرانو په ډله کې راغلي دي. پخواني ملکان زیاتره ښارونو ته لېږد بدلي او اولادونه یې تعلیم یافته شوي او دا چې د کلیو د زیږېدو ژوند په نسبت یې د ښارونو د پاسته ژوند خواص خپل کړي دي، اوس عملا د کلیو مشران نه دي. د جهاد پر مهال د مجاهدینو سرګروپان او قوماندانان هم د کلیو عملي مشران دي، او خبرې او نظر ته یې په درنه سترګه کتل کیږي.

نویو نفوذ ته رسېدلیو مشرانو زیاتره پخواني مشران یا په فزیکي او یا هم د نفوذ له مخې له منځه وړي او میدان یې ځانته خالي کړی دی.

د ښار او کلي جګړه لا روانه او ترمنځ یې فاصله موجوده ده، ترڅو چې دغه جګړه او فاصله موجوده وي، په دې هیواد کې د تمدن، ثبات او پرمختګ تمه نه ده پکار.

د انقلابي دورې په سیاستونو کې تر ۸۰٪ پورې مشران د کلیو هغه ځوانان دي، چې په ښارونو کې زیاتره په لیلیه ښوونځیو او مدرسو کې زده کړې کړې دي او مشرتوب یې نیولی دی.

کلیو او کلیوالو سیمو ته په سیاست او اقتصادي وده کې خاصه توجه پکار ده، چې د جامع پروګرامونو د جوړېدا او پلي کولو له لارې باید ترسره شي.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو د بې کنټرولې زیاتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟

افغانستان به په ۲۰۳۰ کال کې د اوسني نفوس دوه چنده (د ۵۰ میلیونو) شاوخوا کې نفوس ولري. د نفوسو د دغه زیاتوالي په وړاندې دقیقې پالیسیانې او علمي او عملي پروګرامونه پکار دي، چې د ولس او دولت په ګډه همکاری باید جوړ او پلي شي.

دوه نړیوالو موسسو د افغانستان د راتلونکي نفوس وړاندوینه کړې ده. د ملګرو ملتونو د نفوسو څانګه وایي چې افغانستان به په ۲۰۳۰ کې د ۵۰ میلیونه په شاوخوا کې نفوس ولري؛ خو د امریکا د متحده ایالاتو د نفوسو بیرو بیا وایي، چې دغه شمېره به د ۴۳ میلیونه په خواوشا کې وي.

د ملګرو ملتونو د وړاندوینې اساس د هرې مور پر سر د اولاد زېږولو منځنۍ کچه ده چې په افغانستان کې ۶,۴ ده (یانې هره مور په منځنۍ دول تر شپږو زیات ماشومان زېږوي)، خو د امریکا د نفوسو بیرو بیا د افغانسان د روغتیایي سروې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رپوټ استناد کوي، چې دغه کچه یکي ۵,۷ ته رابښکته شوې ده او ځکه بیرو خوشبینه ښکاري چې په افغانستان کې به د نفوسو هغه سرسام آور زیاتوالی چې په دې وروستیو لسو کلونو کې یې هیڅ بدلون نه کاوه، اوس کنټرول شي. د نفوسو بیرو خوشبینه ښکاري چې د افغان کورنیو سایز به کم او د نفوس وده به په نسبتاً ښه حالت کې شي.

ځینې مستقل شنونکي بیا د بیرو له تحلیل سره په دې دلیل موافق نه دي، چې پورته یاده شوې سروې یواځې په ارامو ولایتونو کې تر سره شوې او د نفوسو چټک زیاتوالی زیاتره په ناآرامو سیمو کې ډېر دی. خو که د نفوسو د بیرو وړاندوینه سمه هم وي، د افغانستان د نفوسو زیاتوالی ډېر زیات دی او له همدا اوسه د داسې پالیسیو او پروګرامونو جوړولو ته اړتیا ده، چې د دغه زیاتېدو چلنجونو ته ځواب ووایي.

اوس افغانستان د نړۍ د ډیرو وروسته پاتې هېوادونو په ډله کې دی او ۴۲٪ خلک یې د فقر تر لیکې لاندې ژوند کوي. افغانستان دمجموعي کورنیو تولیداتو (GDP) له نظره د نړۍ ۱۰۹ هیواد دی او د یو تن پر سر یې دغه کچه ۸۰۰ امریکایي ډالره ده، چې د نړۍ په ۱۹۵ هیوادونو کې ۱۸۴ مقام لري. (د ۲۰۰۹ کال اټکل)

په هرو سلو زرو ښځو کې، چې زېږون کوي ۱۲۰۰ خپل خوږ ژوند له لاسه ورکوي او افغانستان په دې برخه کې په آسیا کې لومړی او په نړۍ کې دویم مقام لري او د ماشومانو او نویو زېږېدلیو ماشومانو د مړینو د کچې له مخې هم په لسو ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونځمنو هېوادونو کې حسابېږي.

د چاپېریال چټلي او د هوا ککړوالی یوه بله لویه ستونزه ده، چې افغانستان ورسره مخ دی او کابل د نړۍ کثیف ترین ښار بلل شوی دی.

افغانستان یو له هغو هېوادونو څخه دی، چې تر ټولو ځوان نفوس لري او ۲۸٪ وګړي یې ځوانان دي، چې ځانګړي چیلنجونه لري. د ۱۵ او ۲۹ کلونو تر منځ ځوانان د هیواد د ټول نفوس نیمایي (۵۰٪) جوړوي، چې دغه ځوانان کار او اشتغال غواړي او د نوو نېکمرغه کورنیو د تشکل هیلې لري. د امریکا په متحده ایالاتو کې دغه نسبت ۳۲٪ دی، خو هغه د ستر اقتصاد لرونکی هیواد هم دغه مسله یوه ستونزه ګڼي او د بیکارانو لښکرې یې هر خوا ګرځي، نو موږ به د دغو ځوانانو ستونزې څنګه حلوو. د بلې خوا په افغانستان کې منځنی عمر ۴۳ دي، چې دا یوه بله ستره ستونزه ده.

له بلې خوا په هیواد کې دولتي او نادولتي زېربناوې نړېدلې او یا ببخي خامې او کمزورې دي او اداري فساد یوه لویه رسوایي ده او ټول موږ ته اخطار راکوي، چې د نفوسو دغه زیاتوالي ته کافي تیاری نشته او د لویو ټولنیزو او ممکن سیاسي ګډوډیو د احتمال وړاندوینه ترې کېږي.

اوس موږ ۱۲۷۰۰ روغتیایي مرکزونه او پوسټې لرو، چې د (۲۵ میلیونه) نفوس لپاره کافي نه دي؛ نو په ۲۰۳۰ کال کې د ۵۰ میلیونه کسانو لپاره باید کم تر کمه ۳۲۰۰۰ روغتیایي مرکزونه او پوسټې ولرو، آیا موږ له خپلو عایدانو څخه دغه جوړولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روغتیایي مرکز ډول	۲۰۰۹ (موجود)	د ۲۰۰۹ اړتیا	د ۲۰۳۰ اړتیا	کتنې
اساسي روغتیایي مرکز	۷۸۲	۹۳۸	۱۸۷۷	
جامع روغتیایي مرکز	۳۷۲	۴۴۶	۸۹۳	
د ولسوالۍ روغتیایي مرکز	۶۰	۷۲	۱۴۴	
ولایتي روغتون	۱۰	۱۲	۲۴	
د زون په کچه روغتون	۵	۶	۱۲	
روغتیایي پوسته	۱۱۴۷۰	۱۴۰۰۰	۳۲۰۰۰	
ټول	۱۲۲۹۹	۱۷۴۷۵	۳۴۹۵۰	

اوس ۲۵٪ افغانان پاکو او روغتیایي اوبو تـه لاسرسی لـري، پـه ۲۰۳۰ کـال کـې ۵۰ میلیونـو تـه مـوږ دغـه اسـانتیاوې څنګـه برابرولای شو؟

مـوږ بـه پـه ۲۰۳۰ کـال کـې ۵۰ زره ښـوونځیو، ۲۰۰ میلیونـو کتـابونو، اویـو میلیـون روزل شـویو ښـوونکیو او پـه زرګونـو تخنیکـي او مـسلکي کـادرونو تـه اړتیـا ولـرو؛ چې زمـوږ ۲۵ میلیونـه زده کوونکـو تـه تـدریس وکـړي. خـو آیـا مـوږ پـه راتلونکـو شـلو کلونـو کـې دغـومره ډېـره تیـاري کـولای شـو؟ همـدا سـږکال د ښـوونځي د زده کوونکـو پـه شـمېر کـې ۲۵۰۰۰۰ تنـه زیـات شـول. کـه خـدای رحـم وکـړي او پـه افغانـستان کـې د ښـوونځیو سـوزول ودرېـږي او د نـا آرامـو سـیمو ماشـومان هـم ښـوونځیو تـه د تـګ فرصت ترلاسه کړي، نو دا اړتیا به لا زیاته شي.

(c) Ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۸۸ نه تر ۱۴۰۸ (۲۰۳۰) پورې د پوهنې د ارقامو بدلون:

کال	۱۳۸۸	۱۳۹۹	۱۴۰۸
زده کوونکي	۷ میلیونه	۱۴ میلیونه	۲۵ میلیونه
ښوونکي	۱۲۱۰۰۰	۴۸۲۰۰۰	یو میلیون
ښوونځي	۱۲۷۰۰	۲۳۵۰۰	۵۰ زره
کتابونه	۳۳ میلیونه	۱۵۵ میلیونه	۲۰۰ میلیونه

د نړۍ په نورمالو هیوادونو کې د هرو ۵۰ کسانو پر سر یو امنیتي کارکوونکي (عسکر، افسر) ته اړتیا ده، که څه هم زمونږ جغرافیه او حالات تر دې زیاتو ته اړتیا لري، خو د همدغه معیار له مخې آیا مونږ یو میلیون وسله وال ځواکونه ساتلی شو؟

فکر کېږي، چې دومره کمزوری هېواد، له داسې لړزانده اقتصادي- سیاسي نظام سره په هېڅ شان دغه ډول تیاری نشي نیولای. که څه هم دولتونه باید د شاړو ځمکو د آبادولو، د کار مېندنې د پروګرامونو د عملي کولو، د ښارونو او ښارګوټو د جوړولو، د تعلیم د با کیفیته کولو او نورو لارو دې مسلې ته تیار وای.

د نفوسو او پرمختیا د کارپوهانو په اند؛ د کورنۍ تنظیم هغه څه دي، چې د ډېرو ستونزو ته ځواب ویلی شي. افغانستان هغه هېواد دی، چې د اولاد زېږونې اندازه (Fertility Rate) یې تر ټولو لوړه (۶،۴) ده. په ټېرو کلونو کې په دې اندازه کې کوم پام وړ واضح بدلون نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنګله دېش د نړۍ هغه هېواد دی، چې دا کچه یې تر ټولو لوړه وه؛ خو اوس یې د کورنۍ تنظیم د بریالي پروګرام پر اساس دا کچه ۲,۴ ته راکوزه کړې ده؛ خو د هېواد د زېرمو په تناسب اوس هم د وګړیو ډېرښت ته ځواب نشي ویلای. ایران په اسلامي هیوادونو، زمونږ په ګاونډیانو او مخ پر وده هیوادونو کې یو تر ټولو بریالی هیواد دی، چې د نفوسو د ډېرښت توازن یې ډېر بریالی دی.

د نفوسو مسئله له پراختیا (انکشاف) سره نېغې اړیکې او بېلابېل بعدونه لري، او په افغانستان کې د نفوسو د ډینامیک په باب کره معلومات کم دي او یا نشته.

سمه سرشمېرنه، چې په افغانستان کې ورته شدیده اړتیا ده، په یوې لانجمنې مسئلې اوښتې ده؛ ځکه تر نیمایي ډېر هېواد کې نا امني ده او که ددغو سیمو د وګړیو سمه شمېرنه ونشي، د منابعو په وېش او سیاسي نماینده ګۍ کې به د دوی په حق کې ستره بې عدالتي وشي، چې راتلونکیو لانجو او ستونزو ته به لار هواره کړي.

د ټولنې د بېلابېلو ګروپونو لپاره انکشافي پلانګذاري مهمه ده، ځوانان، ښځې، بېوزلان، معلولین، د شهدا وو وارثین، د بېلابېلو مسلکونو کادرونه په یقیني ډول هله معلومولای او راتلونکي پلانونه ورته جوړولای شو، چې په اوس وخت کې سمه شمېرنه ولرو.

د کورنۍ تنظیم یو پراخ ملي پروګرام پکار دی، چې دولتي او نادولتي ټولنې او ولس پکې لوی مسوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني علماوو رول په دې برخه کې حیاتي او اساسي دی؛ ځکه دا موضوع مذهبي اړخ هم لري او د افغانستان د علماو فتواوې ډیرې ضرور دي. سره له دې، چې د مصر، هند، پاکستان او ایران علماوو په دې برخه کې روښانه فتواوې صادرې کړې دي او په افغانستان کې هم یو څه کار شوی دی؛ خو د نفوسو د متوازن ډیرښت او د کورنۍ پلان د یوه بریالي پروګرام د تطبیق لپاره په افغانستان کې د دیني علماوو ډېره کلکه همکاري او لارښوونه پکار ده او د دولت او ټولنې له خوا باید چټک، بیړني او عملي ګامونه واخیستل شي.

داسې ښکاري چې افغان دولت لا هم د نفوسو په باب پالیسي نه لري. دا مهمه ده چې دولت دغسې پالیسي ولري، چې پکې د نفوسو د ډېرښت، بېلابېلو ډموګرافیکي ګروپونو، او د دوی هریوه لپاره د ټولنیزې او اقتصادي ودې د پلانګذاری په باب فکر وشي.

همدا راز د دې فکر وشي، چې مور به په راتلونکو کلونو کې څومره د کار ځواک ته اړتیا ولرو، او څومره هیوادوال به مو نورو ملکونو ته په کار پسې سرګردانه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا چټکې ښاري کېدنې ته تیاری لرو؟

د نړۍ نیم نفوس (۳,۳ بلیونه) وګړي اوس په ښارونو کې ژوند کوي، چې دا شمېره به په ۲۰۳۰ کال کې پېنځه میلیاردو ته ورسېږي. ښار ته د سېلاب په شان د خلکو بې کنټروله راتګ په شلمه پېړۍ کې اوج ته ورسېد او له ۲۲۰ نه ۲۸۰۰ میلیونو ته لوړ شو. په ۲۰۳۰ کال کې به د پرمختیایي هېوادونو د ښارونو نفوس د ټول ښاري نفوس ۸۰٪ برخه جوړوي.

په افغانستان کې خو لا ایله ۲۰٪ خلک په ښارونو کې اوسېږي؛ خو د مهاجرتونو او بېځایه کېدنو له امله خلکو ته اوس دا زمینه پیدا شوې ده، چې ښارونو ته راشي، چې کابل او ځینې نورو ښارونو ته د ګڼو خلکو د بې پلانه راتګ مسئله دا خبره ثبوتوي.

ښار ته راتګ خلکو ته هیله او امید ښکاري او ښار ته راتلونکي خلک دلته د ښه ژوند، کار، نېکمرغۍ او د اولادونو د زده کړې او کسب و کمال خوبونه وینې.

دا رښتیا هم ده، چې ښار ته راتګ فرصتونو او امکاناتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ دی؛ خو که د پلان او منظمې ستراتېژۍ له مخې وي، او که نه وي؛ نو ډېرې ستړې ستونزې او چیلنجونه ورسره یو ځای شته.

که څه هم دولتونه باید د غریبو خلکو د ښاري کېدو حق پایمال نکړي او په زور او غیر طبیعي ډول یې مخه ونه نیسي؛ خو د لاندې چیلنجونو بې پلانه پرېښودل د راتلونکو احتمالي فاجعو په وړاندې بې تفاوتي او حتی ګناه ده:

- د ښارونو موجوده ځمکه د نویو راتلونکو لپاره کمه او د تراکم، ازدحام او ګنه ګونې سبب کېږي.

- د بې کورۍ ستونزه، چې د ښارونو یوه مزمنه ستونزه ده، له کلیو څخه د نوو خلکو د بې کنټرولې راتګ له املا تشدد پدېږي.

- کار او اشتغال هغه مسئله ده، چې هم د ښار موجود خلک او هم نوي راغلي خلک به ورپسې لالهانده ګرځي.

- په مزدحمو، متراکمو او له ګنې ګونې څه ډکو ښارونو کې ناروغتیاوې او بدمرغۍ زیاتېږي.

- تنګ ښارونه او ګڼ نفوس د بې نقشې او بې پلانه ابادیو سبب کېږي، چې لا ډېرو ستونزو ته لار اواروي. له خیرخانې کوتل نه نیولې تر خواجه رواش او له کمپنۍ نیولې تر سید نورمحمد شاه مېنې د کابل ښار په سمو اوغرونو کې د بې نقشې کورونو جوړېدل دغسې یوه بده بېلګه ده، چې ۸۰٪ کابل ښار یې په بې نقشې ودانیو ډک کړی دی.

- د چاپېریال د چټلۍ او د هوا د ککړتیا سبب کېږي، چې د ناروغیو او ستونزو له زیاتوالي سره مرسته کوي.

- ټولو زړو او نویو ښاریانو ته د باکیفیته او ښو پوهنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهارتونو زده کول یو له امکانه وتلی کار ګرځي.

- د ښځو او نرو په ټولنیزو اړیکیو کې چټک بدلون هم د ټولنیزو بحرانونو او ټکرونو زمینه جوړولای شي.

- د وزګارتیا، غریبۍ او ناروغۍ له املې په اخلاقو او کلتور کې هم بحران او د معنویت سقوط منځته راځي او په ټولنه کې فقر، بېوزلي او نېستمني لا زیاتېږي او د هیلو او امیدونو په ډیوو پسې راغلي خلک د نهیلي او مایوسۍ له تیارو سره مخ کېږي.

افغانستان په ځانګړي ډول داسې هېواد دی، چې د وګړو ۶۸٪ یې ځوانان دي او ښارونه به یې هم د ځوانو وګړیو ځوان ښارونه وي. دا چې د ځوانانو د کار، پوهنې، روغتیا، ټولنیزو اړیکیو، سلوک او روزنې مسایل ځانګړې توجه او پاملرنه غواړي؛ ددې لپاره زمونږ مسوولیتونه لا پراخوي.

په افغانستان کې د چټکې ښاري کیدنې د بدیل په توګه د کوچنیو ښارګوټو جوړول ډېر ګټور او ضروري دي چې عملي هم دي او د تمدن او ثبات پر لور د ملت د تللو سره مرسته کوي. په دغو وړو ښارګوټو کې اوسیدونکې به له یوې خوا اساسي خدمتونو ته په اسانۍ لاسرسی ولري، له بلې خوا به یې له خپلو کلیوالو خپلوانو سره راشه درشه او اړیکې دوام وکړي، چې د دوی د اولادونو د تعلیم یافته کېدو په صورت کې به کلیوال هم وهڅېږي چې په ښارګوټو کې له خپلو خپلوانو سره په دې برخه کې مثبته سیالي وکړي. همدا راز دا به د کلیو د تولیداتو لپاره د لنډو بازارونو په رامنځته کولو کې مرسته وکړي. د ښارګوټو اوسیدونکو ته به معلومات او خبرتیاوې هم په اسانۍ رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه به د هیواد دایمي ثبات سره مرسته وشي.

څومره چې فکر کېږي؛ افغانستان نه دې مسئلې ته په جدي نظر کتلي، نه يې ورته تیاری نیولی او په داسې بې پلانۍ کې نه د دغو چیلنجونو د مقابلې توان لري.

په نورو هېوادونو کې دولتونه د ښاریتوب پروګرامونه د ببوزلۍ پای ته رسولو لپاره عملي کېږي او د ښارونو د منظمو پراخولو لپاره منظمې پالیسۍ جوړوي؛ خو زمونږ د ښارونو پراختیا په داسې ډول روانه ده، چې د کابل ښکلی ښار اوس د ۸۰٪ بې نقشې ودانیو او د نفوس د انفجاري زیاتوالي له املې د نړۍ کثیف ترین ښار شو، او متاسفانه د ښارونو چټلي یوه داسې لویه ستونزه ده چې د بشریت د راتلونکو ترټول سترو ستونزو څخه به وي.

د راتلونکو فاجعو مخنیوی په هغو پالیسیو، ستراتېژیو او تصامیمو پورې اړه لري، چې اوس باید ونیول شي.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې ملت جوړونه

ملت جوړونه یوه داسې مسله ده، چې ټول ورسره دلچسپي لري، خو په مفاهیمو او پوهېدو کې یې توپیرونه شته دی.

ملت یوې داسې ټولنې ته ویل کېږي چې اوسېدونکي یې د یوې ځانګړې جغرافیې دننه د یو واحد دولت تر کنټرول لاندې په یوه داسې سیاسي ټولنه کې ژوند کوي، چې په ګټو او زیان کې ګډ وي؛ او شریک ارزښتونه ولري او ویې وپالي. په ملت جوړونه کې دولتونه، ؛ ولسونه او خلک سره یو ځای کوي او په داسې ډول تړې یو ملت جوړوي، چې په اوږده موده کې ددغه هیواد د ثبات سبب شي. په ملت جوړونه کې ټولنیزه هماهنګي او اقتصادي وده ډېر مهم ګڼل کېږي.

پخوا یې د ملت متشکله عناصر یوه قومي او نژادي منشه، شریک مذهب، ګډه ژبه، شریک کلتور، واحده جغرافیه او شریک تاریخ ګڼل، چې دا **ټول په یو وخت کې** نه پخوا او نه اوس د نړۍ په ملتونو کې پیدا کېدای شي، خو هر یو یې تر یوه حده رول لري.

که دا ټول عناصر حتمي وي، نو ممکن په نړۍ کې ډېر کم ملتونه موجود وي. د نړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو په یو کې هم یوازې یو قام ژوند نه کوي،همدا راز په دغو ۲۰۰ هیوادونو کې یوازې ۱۳ هیوادونه دي، چې یوازې یوه ژبه پکې ویل کېږي او یوازې په یوه کوچني هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې يوه جزيره ده يوازې يو مذهب لري او په نورو ټولو هيوادونو کې تر يوه د زياتو قومونو او ژبو خلک او د ببلابېلو مذهبونو پيروان ژوند کوي. کلتور، تاريخ او جغرافيه هم د تاريخ په اوږدو کې بدل شوي او حتمي نه ده چې يو څوک پخوا په کومه جغرافيه کې اوسېدلی، نو اوس دې هم ضرور يو ځای شي، تاريخي پېښې هم بدلېدونکي دي، ځينې وختونه يوه تاريخي پېښه يوه ملت ته حماسه؛ خو عين پېښه ورته بل وخت عار ښکاري. له بلې خوا زياتره هيوادونه د ببلابېلو کلتورونو له مجموعې نه جوړ شوي دي او کلتوري رنګارنګي د ملت جوړونې په وړاندې نه؛ بلکې په ګټه يې ده. له دې نه معلومېږي، چې د ملت جوړونې جوړونکي عناصر ثابت نه و او نه دي او د هر هيواد د ځانګړو شرايطو، جوړښتونو او مقتضياتو سره سم ټاکل کېږي.

په يو ځانګړي عنصر پورې ډېر ټينګتل مشکل نه حلوي، بلکې لا يې زياتوي. د ملت جوړونې اساسي عناصر اوس زياتره دادي: يوه واحده جغرافيه کې يو واحد دولت، يوه راټولوونکې ملي عقيده يا ايډيالوژي، او ګډې اقتصادي ګټې.

افغانان ډېر مشترکات لري او بايد د مشترکاتو په تقويه کولو پسې وګرځي او. د يو بريالي ملت ـ دولت (Nation-state) ټينګولو ته چې له پخوا جوړ دی؛ مټې راونغاړي. مورږ ګډ تاريخ لرو او له زرونو کلونو راهيسې زياتره د ګډ سرنوشت خاوندان وو. طبيعي جغرافيه مو هم کله تر دې اوسنۍ پراخه او کله همدا ډول شوې، خو د زياترو تاريخي افتخاراتو مرکز همدا سيمې وې، چې اوس د افغانستان په چوکاټ کې شاملې دي. په افغانستان کې د ورونو تر منځ ځېنې ګيلې ګوذارې شته، چې دا طبيعي دي. بايد دغو ټولو ته په پوره غور، سره سينه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسولانه ډول غوښ ونيول شي، او ورته عادلانه او معقولې د اواري لارې ولټول شي.

تر ټولو مهم عنصر چې موږ د يو واحد ملت په شان راټولوي، هغه د اسلام سپيڅلی دين دی، چې کابو ټول افغانان مسلمانان دي. ګډ کلتوري ارزښتونه هم د افغانانو تر منځ مشترک دي، ټول افغانان باناموسه، ميلمه پال، د بيوزلو ملګري، زړور او قانع خلک دي. د ژبو رنګارنګي د بشري کلتورونو په باغ کې د ښکلو ګلانو شتوالی دی. مهاجرتونو او په نوو فرصتونو پسې د انسانانو د منډو ترړو په نتيجه کې دا ناممکنه شوې ده چې په يوه خاوره کې دې اوسيدونکي ټول د يوه قام غړي او يا يوې ژبې ويونکي واوسېږي. دا نه ضرور ده او نه ګټوره، چې قومي عنصر ته د تقدس په سترګه وکتل شي او د ځان د شريف او دبل د نه شريف ثابتولو ببولالې تودې شي. انسانان د پيدايښت له مخې ټول يوه منشه لري او زموږ په دين کې، خو موږ ټول له بابا آدم نه او بابا آدم له خاورو پيدا شوی دی. انسان ته کرامت ورکړل شوی او په دې کرامت کې کوم محدوديت نه دی ښودل شوی. هغه ښله خبره ده چې د خدای په وړاندې غوره والی په تقوا کې دی. ددې خبرې ژور مفهوم هم دا راوځي چې د خدای له وېرې د هغه له بنده ګانو سره مينه او د هغوی خدمت وشي. د انساني کرامت عموميت ته نور بشريت په شلمه پيړۍ کې ورسېد او ايله په ۱۹۴۵ کال کې د ملګرو ملتونو د بشر د حقوقو اعلاميې په لومړۍ ماده کې راغلل چې انسانان په شرافت او کرامت کې مساوي دي. زموږ معنوي ملت جوړونه د ملي هويت او ملي ايډيالوژۍ مسله ده. موږ بايد د ملي هويت ټينګولو ته پام وکړو او د اسلام لوړ ارزښتونه، عالي ميراثونه له خپلو تاريخي ويارونو سره يوځای او خپل ملي هويت ژوندی وساتو او پياوړی يې کړو. موږ ته ضرور ده چې د افغانستان او افغان په نوم ټينګ او راټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو او اسلام خپل معنوي هويت وګنو. ځينې کسان د افغان هويت يوازې په پښتون پورې منحصروي، خو دا کسان يا د ناپوهۍ او يا د غرض له مخې دا کار کوي. د نړۍ په مخ ټول هيوادونه له يوه شي نه خپل نوم اخلي. د امريکا په باب يو نظر دادی چې د يو شخص له نوم نه اخيستل شوی دی او په دغومره ګڼ نفوسه او ټولنيز ډول مغلق هيواد کې پرې توافق راغلی چې ملي هويت يې امريکايي شي، نو مورږ څه ستونزه لرو؟.

مورږ نه شو کولای تردې هويت ښه بديل پيدا کړو چې نژدې سل فيصده خلک مو پرې موافق دي. خپل ملي اتلان بايد ونمانځو، هر څوک ملي اتلان لري او نمانځي يې، که څه هم هغه نورو ته اتلان نه وي، خو لا هم بشريت د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی، چې دغسې ويارنې او نمانځنې ونه کړي. دا که سمبوليکې هم وي، خو ملت پرې روحيه اخلي او پرې راټولېږي. د ګډ کلتور مشترکات هم مورږ ساتلی او ښه ځلولای شو.

مورږ د ملي هويت د ټينګولو لپاره ضرورت لرو چې له نړۍ او خپلو ورونو ګاونډيانو سره هم ځينې پولې او حدود وټاکو او د خپل مستقل تشخص او پېژندنې سرحدونه ورسره معلوم کړو. زمورږ ملي اتلان، تاريخي ويارونه او ملي حماسې بايد تر دوی توپير ولري. دا سمه ده چې د سيمې او اسلامي نړۍ په کچه به د نورو هيوادونو سره هم زمورږ ځينې مشترکات موجود وي، خو په دې کې به د حمزه شينواري دا وينا خپل لارښود ګنو چې که د هيوادونواو ملتونو د يووالي ځنځير جوړېږي، نو بايد زمورږ کړۍ پکې معلومه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو څخه د پېژندلو یوه مسله ملي ترمینالوژي هم کېدای شي. متاسفانه په افغانستان کې ملي ترمینالوژي په رسمي ډول نه ده تعریف شوې، خو د ولس او خلکو په منځ کې ځینې کلیمې شته چې د هغوپر ځای نورې کارول خلک له حیرانتیا سره مخامخوي. دا یوازې ژبنۍ مسله نه ده، ملي هویت پورې هم اړه لري. که تاسو وګورئ، تجارتي کمپنۍ هم د خپلو تولیداتو لپاره ځانګړي نومونه ږدي او وایي چې ددوی تولید باید له نورو څخه توپیرشي. انګرېزان وایي موږ به له امریکایانو سره خپل هر څه شریک کړو، خو خپله انګلیسي به ورسره شریکه نه کړو، ددوی په انګلیسي کې ډېر لږ توپیر دی، خو دوی غواړي، خپل تشخص په ژبه کې هم وساتي. په افغانستان کې یو حساسیت داسې ښودل کېږي، چې ګویا د یوې ژبې ویونکي د خپلې ژبې د برترۍ لپاره دا مسله راولاړوي، خو بنیادي وړاندیز دادی، چې ملي ترمینالوژي کې دې د هرې افغاني ژبې (کم تر کمه د پښتو او افغاني دري) کلیمې وي، خو چې د ګاونډیانو سره پرې زموږ مستقله پېژندنه وشي. په افراطي ډول ایراني او نورې کلیمې رااخیستل زموږ لپاره کومه ګټه نه لري، خو هویت مو لړزانده کوي.

د ملي وحدت جوړول د عملي برخې بېلابېلو پوهانو په مختلفو ډولونو څېړلي دي او لاندې عناصر ورته لازم ګڼي، لکه:

- د خود ارادیت لرونکي یو موثر دولت جوړول.
- د ملي حالاتو او کلتور سره سم د یو خوځند او فعال اقتصاد رغول.
- د سختو ټولنیزو ستونزو حلول.
- د نورو دولتونو سره د راشه درشې په چوکاټ کې خپل هدفونه لاس ته راوړل.
- د چاپېریال او طبیعي زیرمو ښه کنټرول.
- د کلتور د دوام او بدلون تر منځ د توازن ساتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر اشرف غني په خپل کتاب (د عادلانه نظام لار) کې په افغانستان کې د ملي هویت او ملت جوړونې پر مخ کې پرتې ستونزې په دې ډول په نښه کړي دي: ۱). مهاجرت، ۲). محرومیت، ۳). ژبنۍ ستونزې، ۴). قومي سیاست، ۵). د قانون نشتوالی، ۶). د سیاسي احزابو نشتوالی او ۷). بې روزګاره ځوانان، او د ملت جوړولو لپاره یې لاندې چوکاټ وړاندې کړی، چې په نهو ستنو ولاړ وي: ۱). اسلام، ۲). اغېزمن دولت، ۳). د پوهنې بنسټي کول، ۴). اغېزمن نړیوال روابط، ۵). نړیوالې اقتصادي مرستې، ۶). بشري پانګه، ۷). مارکیټ جوړونه، ۸). سیمه ییزه همکاري او ۹). دسیمه ییزې همکارۍ پیش شرط، چې هماغه اغېزمن دولت دی.

ملت جوړونه له بهره بریالۍ نه وي او که څوک یې تجربه هم کړي، نوتعهد، دوام، د مرستو تضمین او قانونیت یې تل تر پوښتنې لاندې راځي. ملت جوړونه باید له داخلي نوښتونو نه سرچینه واخلي او د ملت خلک پخپله پخپلو کې د اړیکو په توازن، د منابعو په عادلانه وېش، د سیاسي نمایندګۍ په عدالت او د ملي هویت په اصلي مفاهیمو توافق ته ورسېږي.

د امریکا د متحده ایالاتو مرستیال ولسمشر او د هغه وخت سناتور جوبایډن وړاندیز کړی و؛ چې د افغانستان او ګاونډیانو په اقتصادي او ټولنیزو اړیکو کې دې بدلون راشي او د افغانستان د بیا آبادۍ لپاره دې د اروپا دبیا آبادۍ (مارشال پلان) ته ورته یو پلان جوړ او عملي شي او په دې هیواد کې دې ملت جوړونه وشي، خو نورو امریکایانو ورته ویل چې افغانانو له روسانو سره جهاد د دې لپاره نه کاوه چې ازاد مارکیټ، دموکراسۍ، لیبرالیزم او مدرنیزم ته لار اواره کړي، چې د بایډن او لویدیځ لپاره د ملت جوړونې اصلي هدف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان د بهرنیانو مرستو ته اړ دي، خو د ملت جوړولو فرموله باید پخپله جوړه کړي. زمونږ ملت جوړونه باید افغاني او اسلامي وي او اساسي چوکاټ يې زمونږ له خپلو فکرونو او مغزونو راوټوکېږي.

تر جګړې وروسته هیوادونو کې د ملت جوړونې په پروسه کې د باکیفیته پوهنې او صنعتي علومو رواجول دوه برخې دي، چې ملت جوړونه چټکوي، دې تجربې په جاپان او جرمني کې بری ښودلی دی. البته د جاپان او جرمني په پېښو کې د دوی ایډیالوژیو هم ماته خوړلې وه، خو په افغانستان کې د دولت مخالفین اوس هم ځان د غازي یا شهید په نامه یادوي، چې د دوی د موجودیت واقعیت په پام کې نیول پکار دي. د ملت جوړولو لپاره د ملي اردو او ملي پوځ لرل حتمي دي، **خو څوک به دې پوځ ته انګېزه ورکړي او کوم پوځ چې د جګړې او دفاع لپاره انګېزه ونه لري، د یو ملت او هېواد ساتنه نه شي کولای،** او ملت جوړونه هم ټکنی کوي.

اوس د پخوانیو تنګو چوکاټونو پر ځای ملت- دولتونه جوړېږي او هغه ملتونه پیاوړي وي، چې ټولنیزې- اقتصادي زېربناوې يې پیاوړې وي.

افغانان کولای شي په ډېرو اساسي مشترکاتو راټول او خپل ملي هویت پیاوړی او د ملت جوړولو پروسه چټکه کړي. لوی مشترکات په دې ډول دي:

۱ - **اسلام:** تر ټولو پیاوړی فکتور دی، چې له بادغیسه تر کونړه او له بدخشانه تر هلمنده ټول افغانان د وروری په یوه ټینګ مزي تړي. نژدې ټول افغانان مسلمانان دي او اسلام د اعتدال، زغم او پوهاوي، مرستې، تعاون او مرستې د پیاوړیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو پر اساس دغه ملت واحد ساتلی شي.

۲ - **ګډ تاریخ او ګډه جغرافیه**: نن دفعتاً افغانستان ګڼ قومیز نشو. له زرګونو کلونو را په دې خوا مور په دې خاوره کې اوسېږو او په ګډه مو د خوښۍ او ستونزو وختونه سره تېر کړي دي. وروستیو مهاجرتونو وښودله، چې هر افغان تر بل هر ځای په خپل کور افغانستان کې ډېر واکدار، باعزته او کوربه دی او هېڅکله په ګاونډیو، تش په نامه ورونو اود نورې نړۍ په "بشردوستو" هېوادونو کې کوربه نه دی.

۳ - **ټولنیز عدالت**: د ټولنیز عدالت تامین هغه اوبه دي، چې د ملت باغ خړوبوي او د بوټو اومیوو د ودې او پیاوړتیا سبب کېږي یې. که د انکشافي منابعو په وېش کې د مساوات او عدالت مراعات وشي او په سیاسي نماینده ګۍ کې د هر افغان مساوي حق تضمین او عملي شي، د ملي هویت او ملت جوړونې یون غښتلی او چټکوي.

۴ - **فرصتونه**: هر افغان ته باید د مساوي فرصتونو داسې زمینې جوړې شي، چې ځان د افغانستان اصلي، حقیقي او د مساوي حقوقو او مساوي وجایبو او مکلفیتونو لرونکی غړی وګڼي؛ او په دې ډاډه کړای شي، چې له یو عادي پوست نه تر ولسمشر کېدو پورې هر مقام ته د رسېدو معقولې او قانوني لارې ورته خلاصې دي. هر افغان ته باید خپل وروستني پوتېنشل ته د رسېدو زمینې خلاصې پرېښودلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - متوازن انکشاف او د اقتصادي ودې زمینې: سیمې او ولایتونه دې داسې ګروپ بندي شي، چې مستحق ترین، مستحق او نسبتاً پر مختللي معلوم شي او تر هغه وروسته دې انکشافي پلانونه په دې ډول جوړ شي، چې د لومړیتوبونو تر تاکلو او تر ټولو مستحق ته تر ټولو لومړی اصل په پام کې ونیول شي. همدا راز په هر کار کې باید د ملت عمومي مصلحت او عمومي ملي پراختیا په نظر کې وي.

۶ - کلتوري وده او پوهنه: د ټولو ژبو معقولې، متوازنې او عملي ودې ته دې پام وشي. ټولې دې د افغان ګډ کلتوري میراث او د ټول بشریت د کلتوري پانګې د یوې برخې په توګه درنې وګڼل شي. د ټولو افغانانو مثبت رواجونه دې تقویه او له منفي هغو سره دې مبارزه وشي. ښوونه او روزنه دې عامه، با کیفیته او حاصل ناکه شي او په افغان نسلونو کې دې ملي هویت، د ملت له لوړو ګټو سره مینه، د تاریخي ویاړونو او تاریخي اتلانو درناوی، د ټول بشریت پر وړاندې مسوولیت او د زغم او پوهاوي فرهنګ او د اسلام او مسلمانانو پر وړاندې د همدردۍ او وروړۍ فرهنګ وروزي. که هر افغان په دې هېواد کې ځان د مساوي حیثیت، مساوي حقوقو خاوند وګڼي او پوه شي، چې تر ټولو لوړ مقام او خپل وروستني پوټینشل ته رسېږي؛ نو خپل ملي وجایب او مسوولیتونه به درک او د ملي هویت او ملت جوړونې پروسه به ګړندۍ او پیاوړې شي . د ګډ ملي فرهنګ د تقویې لپاره یوه جامع ستراتیژي پکار ده، چې واحد تعلیمي سیستم پکې ډیر مهم رول لوبولای شي.

۷. **ګډ کلتور** : افغانان زیات کلتوري ارزښتونه لري، چې دغه ارزښتونه له شمال نه تر جنوبه او له ختیځ نه تر لوېدیځه یو شان پالل کېږي او مراعاتېږي.

لنډیز:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ د ملت جوړونې پخواني مفهوم اوس تغير مينډلی او د وينې، ژبې، دولت او خاورې يا جغرافيې ټول عناصر په يو ځل په ځان کې نه شي راغايولای.

۲. اوس ملت د ولسونو هغې کتلې ته وايي چې په يوه سياسي جغرافيه کې د يوه واحد دولت تر سيوري لاندې په خوښه او رضا د ټولنيزو قراردادونو په چوکات کې په يوه سياسي ټولنه کې ژوند تېروي، مساوي فرصتونه ورته برابر او مساوي مسوليتونه ولري.

۳. دا ممکنه نه ده چې د يو هيواد ټول وګړي همدا اوس په فزيکي ډول د يو مور و پلار اولاد شي، خو په معنوي ډول ټول انسانان سره ورونه کېدای شي او ځکه د انساني ورورولۍ خبرې په غوږونو ډېرې خوږې لګي او بايد زموږ د ژبې لومړنۍ خبرې وي.

۴. د نړۍ نژدې ټول ملتونه له متعددو نژادي منشولرونکې، د بېلابېلو مذهبونو له پيروانو او د بېلابېلو ژبو له ويونکو جوړ شوي او داسې ملتونه به په استثنايي ډول کم او يا هيڅ نه وي چې يوه نژادي منشه، يو مذهب او يوه ژبه ولري، خو دا واقعيت تر اوسه په بشريت حاکم دی چې لا هم د انسانانو د افرادو، ټولنيزو ګروپونو او سيمو تر منځ د انکشافي منابعو او سياسي واک په وېش کې ځينې بې عدالتۍ رامنځته کېږي او دا بايد اصلاح شي.

۵. انساني نسل لا تر اوسه د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی چې ملي او جغرافيوي پولې په پام کې ونه نيسي، خو د نړۍ د هر ګوټ انسانان په آزاد ډول هر ځای او هر هيواد ته لاړ شي او د ښه ژوند فرصتونه ولټوي. نو ځکه لا تر اوسه ملي پولې، ملي ګټې، ملي هويت، ملي حاکميت او ملي ټرونونه موجود دي او انسانان يې په جدي ډول په پام کې نيسي.

۶. افغانان د يو ملت په توګه د ګډ ژوند لپاره کافي مشترکات لري، چې بايد دغه مشترکات پياوړي او د افتراق او نفاق سببونه تشخيص او ځپلې يې وچې کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان هیپلر

له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنیوی او ملت جوړونه

ژباړه، لندون او تعدیل

د شرق او غرب تر منځ تر سړې جګړې وروسته ډیرې سختې سیمه ایزې لانجې را منځته شوې، چې له پخوانې شوروي څخه آزادو شوې او ځینې نورو هیوادونه پکې رابښکیل شول. په دې لړ کې د عراق، کوسووا، سومالیا، بوسنیا، رونډا، بروندي، کانګو، سوډان، یوګوسلاویا، لیبریا او نوروهیوادنو لانجې یادولای شو. افغانستان هم یو له دغو هیوادونو څخه دی، چې اساسا د افغانسان جګړه د شرق بلاک د له منځه وړلو سبب شوه. په زیاتره هیوادونو کې تر جګړې وروسته دغو ستونزو ورو ورو داخلي فکتورونه هم ومیندل او د کلتورونو او تمدنونو د ټکر په ځای پکې قومي او سیمه ایز فکټورونه او د ناکامو دولتونو رول مهم شول. همدا سبب شو چې ملت جوړونه ضروري وبلل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوییمو کلونو کې ملت جوړونې هم په علمي او هم سیاسي محافلو کې منښت پیدا کړ، او د دولتونو د پاشلو او ټولنو د ټوټه کیدلو د مخنیوي لپاره لازمه وګڼل شوه، ځکه دغه دوامداره او نه حلیدونکې لانجې، د اقتصاد او بنسټونو د ویجاړتیا، سیمه ایزې بې ثباتۍ او حتی نړیوالو زیانونو سبب کیدای شي. ملت جوړونه د نظامي حل د ښه بدیل په توګه په ځانګړې ډول تر لانجو وروسته ملکونو کې یوه شدیده اړتیا ده، چې ثبات او انکشاف ته لار هواروي.

ملت جوړونه په هر صورت نه آسانه ده او نه بې له ستونزو. له بهر نه د نورو لپاره ملت جوړونه زیاتره له بیلابیلو نتیجو سره مله او زیاتره نهیلي کوونکي وي. په بهرنیو لوبغاړو تل شک موجود وي چې څومره ژمن دي، څومره موده پاتې کیږي، او څومره منابع اړو هیوادونو ته ورکولای شي؟ بهرنۍ ملت جوړونه زیاتره بهرني لوبغاړي په کورنیو لانجو کې ښکیلوي، او د قانونیت ستونزه هم راولاړوي.

د ملت جوړونې زوړ مفهوم زیاتره د قوم پر بنسټ ملت جوړونه ده، چې دا مفهوم کله را څرګند او کله پټیږي. په ۱۹۵۰ او ۱۹۶۰ مو کلونو کې د ملت جوړونې مسله د بهرنۍ پالیسۍ جوړولو او انکشاف لپاره یو مهم مفهوم و، او د مډرنیزم او موډ وفیشن یو لغت و، مخ پر ودې هیوادونو ته یې له قبیلویت او دودیزوالۍ څخه د لویدیځ د ماډل پرلور د تللو هیله ورکوله، چې عنعنوي ټولنې به په ملت-دولت بدلې شي.

نشنلیتي او ملت-دولت بنسټیزې کټه ګورۍ وې چې په دغو کلونو کې اقتصادي او سیاسي انکشاف یوازې په همدې حالت کې ښه ګڼل کیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت جوړونه او اقتصادي انکشاف غبر ګوني هدفونه دي، چې ډيرې دندې، ستونزې او چلنجونه يې يو شان دي اود پاليسو او کړنو يوه هماهنګي غواړي.

اقتصادي انکشاف معمولا د بازار او مارکيټ اقتصاد ته، او سياسي انکشاف ملت جوړونې (ملت-دولت) ته ويل کيږي، چې د دواړو مجوعه مدرنيزاشن جوړوي.

د اټول مفاهيم دريمې نړۍ ته د اروپا د تجربو وړل دي، خو غربي ملت جوړونې هم کله کله د شرق نه ځينې شيان اخستي دي. ملت جوړونه د ۵۰ مو کلونو کې د سوسياليزم په وړاندې د اروپا يو دفاعي سيستم او همدا راز د ليبرالېزم پر ضد يو حرکت و.

۳۰ کاله مخکې ملت جوړونه يوه تر استعمار وروسته پديده وه چې نوو ازادو شوو ملکونو د ډيرو پرمختللو ملتونو د موسساتو، زيربناو، اقتصاد، او ټولنيز نظم د راخپلولو يو د ډيرې زياتې ليوالتيا پروګرام په توګه ګڼله او ستراتيژيک او مسابقوي شي و، چې کله کله د امريکا او شوروي تر منځ د سوړ جنګ يوه برخه وه.

ملت جوړونه د ټولنيز-سياسي انکشاف يوه پروسه ده، چې معمولا په اوږده موده کې رامنځ ته کيږي، پخپلو کې په سستو مزو تړلې ټولنې سره ټينګوي، او يوه شريکه ټولنه (ملت-دولت) جوړوي، چې دا ټولنه سياسي، اقتصادي او کلتوري تحرکات را منځته کوي. دا ګرانه ده چې دغسې ملت جوړونه پخپله جوړه شي، او کيدای شي ډير متفاوت ابعاد لکه اقتصادي ادغام، کلتوري ادغام، سياسي تمرکز، بيروکراتيک کنټرول، د نظامي چارو واحده سوق و اداره، د ګډو ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مفهوم ایجاد، ډموکراتیزایشن، او د ګډ سیټیزنشیپ ایجاداو د اتنیک ټکر مخنیوی په ځان کې راونغاړي.

هم په اروپا او هم په دریمه نړۍ کې د ملت جوړونې سوله ایزې او خونړي پروسې دواړه تجربه شوې دي. په دې پروسو کې اقتصادي، سیاسي، او کلتوري انکشاف یو ځای کیږي، او په مشکله ممکنه ده، چې د انفرادي لوبغاړو له لوري د ستراټیژیکو پریکړواو فعال سیاست د یو ځای کولو له لارې له هر څه نه د ځان لپاره کار واخلي.

ملت جوړونه کیدای شي یو سیاسي هدف او یا د سیاسي هدف لپاره یوه ستراټیژي وي. چې داخلي یا بهرني لوبغاړي غواړي چې د یو ملت- دولت تر سیوري لاندې یو سیاسي او ټولنیز سیستم را منځته کړي، چې د دوی ګټې وساتي او د پخوانیو لارو چارو نه ډیر موثر او فعال وي، چې خپل قوت پرې زیات او مخالفین پرې کمزوري کړي.

د ملت جوړونې اجزا:

د بریالي ملت جوړونې اجزا په زیاتره حالاتو کې یو له بل سره اړیکې لري: وحدت راوړونکې او هڅونکې مفکوره او عقیده، د ټولنې ادغام او د دولت موثره دستګاه.

یوه وحدت راوړونکې عقیده په ښه ډول ټولنې یوه له بلې سره مدغموي، چې د سیاسي او ټولنیز تحرک سبب کیږي. نشنلیزم چې د قام پر بنسټ د ملتونو د جوړولو مسله تر نظر لاندې لري، له نورو قامونو او ملتونو نه ملت بیلوي، چې دا یوه زړه مفکوره ده او تر څو چې جلا قامي هویتونه او د جلا هویتونو دعوې موجودې وي، ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا لري، چې يا ملت نه دی جوړ شوی او يا يې جوړښت بيرته وران او زيانمن شوی دی.

د ملت جوړولو يو مهم جز د يوې فعالې حکومتي دستګاه موجوديت دی، چې په سم ډول خپله خاوره کنټرول کړي. ددې لومړنی شرط دادی چې وښايي؛ ټولنې په يوه سياسي ټولنه کې شاملې دي چې په دې حال کې دولت د يوې سياسي اداري په شکل را منځته کيږي، چې کولای شي موثر کار وکړي او له خپلو وړتياوو خبر وي. دولت جوړول د ملت جوړولو اساسي کلي ده، چې د عملي وړتياوو يوه محدوده يا range ولري، لکه د دولتي دستګاه لپاره مالي سيستم جوړول، د منظم امنيتي او قانوني سيستم شته والی، او يوه اداري فعاله دستګاه چې د هيواد په هره برخه کې موثره او منل شوی وي. دولت وفادار پرسونل ته اړتيا لري، چې د ابتدايي ټولنو، قامونو، او مذهبي ګروپونو له مخې نه پيژندل کيږي، بلکې د دولت او ملت له نوم نه ځان معرفي کوي. دولتي دستګاه بايد د هيواد په ټوله برخه کې د قوې د استعمال انحصار په لاس کې ولري چې د اوږدې مودې لپاره بريالی وي.

بريالی ملت جوړونه د درې پخپلو کې پيچلو برخو له مثلث نه جوړه شوی ده: دولت جوړونه، ټولنيز يو ځای کيدل او عقيدوي قانونيت. ځينې برخې، لکه زيربنا نسبتا په اسانۍ سره له بهر نه راتلای شي، خو نورې يې ډيرې ګرانې او حتی ناممکنې دي، چې له بهر نه راوړل شي، لکه په ځانګړې ډول د عقيدو په برخه کې. بهرني لوبغاړي ملت جوړونه اسانولی يا ګرانولی شي، خو په مطلق ډول يې نه مخه نيولای شي او نه يې پوره راواردولای شي. په دې برخه کې داخلي فکتور اساسي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت جوړونه او ټولنيزه هڅونه

د ملت جوړونې اساسي اجزا ملت-دولت، د ټولنيزې هڅونې ډيره لوړه پيمانه او سياسي ادغام دي. دولت د ارزښت له مخې د ملت جوړونې مرکزي تکی نه دی، خو يو مهمترين جزيې ضرور دی، چې د نورو برخو د خوځښت لپاره هم مهم دی. د جرمني رومانتيسزم له زمانې را پديخوا چې ويل به يې ملت له پخوا موجود وي او بايد موجود وي، خو يوازې دولت دې جوړ شي، د مقابل لوري په نظر په زياتره برخو کې يوه پيچلې او حتی د دغې نظريې په ضد نظريه راوتې ده. حتمي نه ده چې ملت دې له لومړي سره موجود وي، بلکې د نورو ډيرو ټولنيزو پديدو په شان په ګرانه او ناهمګونه پروسه کې را جوړيږي او شکل نيسي. په زياتره حالاتو کې دولتونه موجود وي، خو اتباع يې دملت په يوه واحد لوښي کې نه وي حل شوي، دا خبره حتی په اروپايي هيوادونو لکه فرانسه او انګلستان کې هم دغسې وه، چې ملت داوږدو تاريخي پروسو په نتيجه کې له بيلابيلو ټولنيزو ګروپونو نه په دې ډول جوړ شو چې محلي قوتونه يې کم کړل، قوانين، لوايح او ټولنيزې اړيکې يې ښې تنظيم کړې، يو واحد کال يې غوره کړ، د مذهبي اتحاد پر لوړ لاړل، ښوونه يې واحده او عامه کړه او شريک پوځ يې رامنځته کړ. پخوانۍ پادشاهۍ هم زياتره د قوم او ژبې پر بنسټ نه وې، بلکې زياتره پکې مذهبي او نظامي اړخونه پياوړي وو.

په زياترو ګڼ قومي ملتونو کې ملت جوړونه او ټولنيز ادغام دولتونو پخپله پيل کړی دی. او ځينې ميتودونه يې کارولي دي، لکه: په اقتصادي برخو کې د موادو، پيسو، کار ګمارنې، عامه خدماتو او اقتصادي پروژو تطبيق، په کلتوري برخه کې د ژبې مسله، د مذهب په باب پاليسۍ او د پوهنيز سيستم اصلاح، د نظامي قواوو تنظيم او د خارجي پاليسيو متوازن کول پکې شامل وو. زياتر د ملت جوړونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسې له پاسه نه لاندې خوا ته د دولتونو له خوا عملي کیږي، خو بریالی یې هغه دي چې د ټولنې له منځه راولاړې شي. خو د ټولنو خوځښت پکې په هر حال کې ضرور دی.

په ملت جوړونه کې د یوځو محدودو کسانو پر ځای د ټولنې ډیر زیات کسان په سیاست کې شاملیږي او قدرت او سیاست د یو ځو کسانو او کورنیو له انحصاره وځي. خو کله کله د ملت په نوم له قدرت نه ناوړه ګټه هم اخستل کیږي او تر فیوډالیزم هم ډیر استثمار رامنځ ته کوي. ملت جوړونه د ولسواکۍ پر لور یو ګام دی. په ملت جوړونه کې د ملت ټولو غړو ته د سیاسي موجوداتو په سترګه کتل کیږي، دولسونو او دولت تر منځ د لا ښو اړیکو لپاره د سواد کچه او د رسنیو فعالیت ډیره مهمه برخه لري.

په هغو ټولنو کې چې د ژبو، اتنیکي ګروپونو او مذهبونو تنوع وي، نو د واحد سیټیزنشیپ لپاره د ټولنیز عدالت اصل مهم دی. د سیاست د قومي کولو، ژبې ته د تفوق د هځو او د ځانګړي مذهبي ګروپ برتري ستونزه نه حلوي، بلکې پر ځای یې د واحد تابعیت، ټولنیز عدالت او د منابعو او خدماتو عادلانه وېش مرسته کوي، چې یو واحد او پیاوړی ملت جوړ کړي.

د ملت جوړولو هره پروسه زاړه ټولنیز او سیاسي سیسټمونه په نوو بدلوي یا یې اصلاح کوي، او ځکه د واک له نوي ویش سره ملګری وي. ملت جوړونه په سیاسي، اقتصادي او کلتوري برخو کې ځینې بایلونکي او ګټونکي لري، چې معمولا هغه کسان چې پخوا یې اضافي امتیازونه لرل او اوس د ټولنیز عدالت د ایجاباتو له مخې هغو ته دوام نه شي ورکولای، ورسره مخالفت کوي.

د سیمه ایزو واکدارانو مسله یوه ستره ستونزه ده. که دوی د سیمه ایزو قواوو په تشکیل کې داسې ځای کړل شي چې عمومي هیوادنیو ګټو ته وفادار شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ده، خو که د قام او مذهب پر بنسټ د نازغمې پر لور کار ته دوام ورکړي، نو د ملت جوړونې په وړاندې د سیاسي، اقتصادي او کلتوري ستونزو سربیره نورې ستونزې هم زیږوي.

ملت جوړونه د لانجو د مخنیوي، او د ستونزو په حل کې تر جګړو وروسته پالیسو لپاره ضرور ګڼل کیږي، خوعمومي میکانیزم، تجربې، او ستونزې یې باید په پام کې ونیول شي. دا ښکاره ده چې فعال، موثر او باثباته ملت-دولت تر بې ثباته، شړیدلې او ناکام دولت نه خپلو خلکو ته ښه امنیت او خدمتونه او د ټولنیزې او اقتصادي ودې زمینې برابرولای شي. دا کوم له بهر نه د جوړ شوي فرمول په توګه د هر ځای او هر ملت لپاره یو شان نه شي کیدای، بلکې باید سیمه ایز او د هر ملک ځانګړې شرایط پکې په پام کې ونیول شي.

ملت جوړونه د ملي اردو او پوځ له جوړولو پرته ګرانه ده، دا د سوله ساتنې د ماموریت په شان کومه ساده خبره نه ده،بلکې د ټولنې د خورو ورو شوو ګروپونو بیرته رایوځای کول او په شریکو ارزښتونو او ارمانونو یې راټولول او راضي کول او بیا ددوی د سر، مال او ناموس د ساتلو ډاډ ورکول دي.

له بهر نه ملت جوړونه کیدای شي د امپریالستي پلانونو برخه او رنګین دامونه وي، باید له داخل نه د ملت د باخبره قشرونو او د ټولنې د فعالو ګروپونو او وګړو د کار او زیار له لارې د یو فعال او قانونمند دولت په چوکاټ کې یوه عادلانه ټولنه جوړه شي، چې ملت جوړونه یوه ملي، داخلي او ازاده پروسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دلته د حکومت یوازې یوماډل بریالی دی؟

د ببلابېلو **وسله والو** قوتونو تر منځ دایمي جوړښت او روغه او ایتلاف منځته نه راځي.

د افغانستان د تاریخ په زیاترو برخو کې، چې ولس د بهرنیو یرغلګرو پر ضد جنګېدلی، د یرغلګرو تر ماتې وروسته یو نظامي قوت پر نورو د غلبې له لارې سوله او تیکاو منځته راوړی او که نه نو په هېواد کې کورنیو جګړو دوام کړی دی. د انګرېزانو تر دویم یرغل وروسته امیر عبدالرحمن سره له دې، چې نیم افغانستان یې له ځان سره ونشو ساتلای؛ خو په پاتې افغانستان کې یې ثبات او سوله تینګ کړل او د "پولادي امیر" لقب یې وګاټه.

ده به ویل، چې دا ملت زمریان دي او پاچا یې باید تر زمریانو زړور وي.

هغه د انګرېز پر ضد د جهاد زیاتره مشران یا د تورې په زور او یا د سیاست له لارې له صحنې لیرې کړل؛ ټول یې وپوهول، چې په ځنګل کې یو زمری ځایېږي او په حکومت کې یو امیر. کله، چې یو امیر وي نو پاتې نور ټول باید رعیت او تابع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله، چې به تري پوښتنه وشوه، چې تا خو د جهاد ټول ملګري له منځه یووړل، د ده ځواب داو، چې دا زه له منځه نه وړم؛ نظام یې له منځه وړي. نظام څرخ دی او اوچت سرونه پرېکوي، ټول دې سرونه ښکته او رعیت دې شي، که نه وي د نظام له څرخ سره مخامخېږي. هغه داسې رعب واچاوه، چې د کلکې ارادې لرونکي خپل وفادار ملګري یې هم په کراره پرېښودل. ده په دې توګه محلي ځواکونه او بې مسوولیته غله او ډاکوان کرار په ځای کښول.

نادرشاه او سردار هاشم خان که څه هم له وسله والو قوتونو سره په ایتلاف کې نه و راغلي؛ خو د امان الله خان په وخت کې نفوذ ته رسېدلي ملکي متنفذین یې هم تر تېغه تېر کړل او د امیر عبدالرحمن مادل یې قایم کړ، چې یو پکې بادشاه او نور رعیت وي. ددې دواړو تشدد ددې باعث شو، چې تري راتلونکی دوه نور واکمنان هم نسبتاً سوله ییزه واکمني وچلوي؛ خو د ټولنو د ودې طبیعي قانون دی، چې واکمنان هم یو وخت نرمېږي او په ټولنو کې نوي زیږه او نوي اتل مزاجه خلک سر راپورته کوي.

حفیظ الله آمین هم د خپلو مخالفینو او هم د خپلو ګوندي ملګرو د له منځه وړلو له لاري دا هڅه وکړه، چې په یوازې سر پاتې شي او نور ولس یې رعیت شي، خو نتیجه یې ورنکړه. تر هغه وروسته لا خطرناک انقلابونه او بحرانونه راغلل او د روس یرغل هم پکې پېښ او مات هم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روس تر ماتې وروسته حالاتو لپاره فکر کېږي چې د مجاهدینو له ډېرو ډلو څخه کم تر کمه د دوه ډلو مشرانو په ځانګړې ډول ځان تیاراوه، چې د امیر عبدالرحمن رول ولوبوي؛ نور مجاهدین او وسله وال قوتونه یا په خوښه او یا زور بې وسلې او د خپلې مشرۍ لاندې ټینګ نظام جوړ کړي. له دوی څخه یو یې له نړۍ سره په ټکر کې راغی او بل له نړۍ سره یو څه جوړ جاړې او سازش ته ورسېد؛ خو ویې نشو کولای د کابل تر نیولو وروسته افغانستان بې ثباته او ټول حریفان د خپلې مشرۍ منلو ته اړ کړي او ځکه خو هېواد په کورنۍ جګړه کې کېووت. طالبان راپورته شول او د امیر عبدالرحمن خان رول یې ولوباوه او نژدې وو، چې ټول هېواد پخپله ولکه کې راولي؛ خو دوی هم له نړۍ سره په ټکر کې شول. نړیوالو د ببلابېلو غیر متجانسو ډلو کسان، چې جلا فکرونه، جلا وفاداري او جلا مفکورې لري د حامد کرزي تر مشرۍ لاندې په یوه حکومت کې راټول کړل، خو متاسفانه د دې حکومت زیاتره غړي نه کوم تعهد لري، نه کومه ستراتېژي او نه کوم د اشتراک ګډ ټکي. دوی ټول مسوولیت په یوه شخص وراچوي، نو ځکه د نړیوالو له حضور سره- سره ورځ تر ورځې امنیت خراب شو، دولت له داخله فاسد شو، د مخدره توکیو مافیا پراخه؛ او له کنترولې وتلی بحران رامنځته شو.

اوس دا نظریه راپیدا کېږي، چې یو کوچنی او وروسته پاتې افغانستان یواځې د یو امیر او یو رعیت ظرفیت لري او د ببلابېلو نظریو او په ځانګړې ډول د وسلوالو ګروپونو زغملو ته تیار نه دی. ځینې مفکرین هم وایي، چې یو عادل ډیکتاتور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارتیا ده، چې نظامي قوتونه منحل کړي، یوه ملي اردو او یو ملي پولیس جوړ کړي، باغیان او یاغیان، غله او شوکماران، اختطاف چیان او حکومتي غله په دار کړي، ولس ته سوله، امنیت او اطمینان راوړي د ترقی او سوکالۍ پر لور دروازې پرانیزي.

ترڅو چې سوله او ثبات نه وي، هېڅ شریفانه پروګرام او هېڅ پرمختیایي هڅه باوري نه ده او ډېر ژر یې د منځه تلو امکان شته.

ترڅوچې دې خلکو ته د شریفانه او آبرومند کار او اشتغال له لارې د ساده او عادي ژوند تېرولو امکانات برابر نشي او ولس (نر و ښځې) باسواده او تعلیم یافته نشي، نه پردي پوځونه امنیت راوستی شي او نه خواږه شعارونه د خلکو ګډې مړولای شي.

خو پوښتنه داده، چې آیا موږ امیر عبدالرحمن ته ارتیا لرو؟ او آیا یوازې د حکومت همدا یو ماډل دلته کارورکوي؟

د آمیر عبدالرحمن تشدد ددې زمینه جوړه کړه چې لومړی وارث یې (حبیب الله خان) په نسبتا آرام ډول واک وچلوي، خو دویم وارث یې (آمان الله خان) له بحران سره مخ او پاچاهي او هیواد پرېښودو ته اړ شو. د سردار هاشم خان کیسه هم دغه شان شوه: ظاهر شاه په نسبتاً آرام ډول واک وچلاوه، خو دویم وارث یې (سردار داود) له بحران سره مخ او د ټولې کورنۍ سره قرباني شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دا به ښه وای چې تر هغې چې د خلکو د پوهې او اقتصاد کچه یو څه ښه کېدای؛ یو قوت تر نورو د هر پیاوړی شوی وای. دې هیواد ته یې لومړی ثبات او تینګه سوله راوړې وای او بیا یې د خلکو بنیادي حقونه ورکړي او ټولنیز خدمتونه یې ورته وړاندې کړي وای، خو داسې ونه شول او دغسې قوت نه پیدا شو، نه نورو پرېښود او نه یې اوس پرېږدي، نو د دې دومره انقلابونو او بحرانونو وروسته اوس د سیاسي انحصار زمینې کمې ښکاري او افغانانو ته پکار دی چې د یو ازاد سیستم منلو ته زړونه او ذهنونه تیار کړي.

وسله وال قوتونه دې د اشخاصو، ګوندونو او ګروپونو له انحصاره په مطلق ډول را وابستل شي. بې طرفي، کفایت او ورتیا دې یې یقیني شي. نور ولس دې په ټولو ټولنیزو، سیاسي، او اقتصادي پروسو کې د مساوي وطنوال په توګه بوخت شي او ملکي سیاسي کارونه دې تر نظامي هغو بېل او د قوت د استعمال انحصار باید یوازې له تاکل شوي دولت سره وي او بس.

اوس داسې ښکاري چې څوک په افغانستان کې څوک انحصار ته نه پرېږدي او افغانستان اوس له هغې انزوا څخه راوتی دی، چې په نولسمه او شلمه پیړۍ کې پکې اېسارو، نو پکار دی چې د قانونیت په چوکاټ کې د پوهاوي او زغم کلتور راخپل کړو او له انحصاري فکرونو تیر شو.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانان جګړه مار دي، جنګیالي که د عدم تشدد لارویان؟

څه موده مخکې د افغانانو د کلتوري ستونزو د څېړلو، د هغو د سببونو د میندلو او ورته د حل لارو موندلو په منظور یو نړیوال کنفرانس جوړ شو. ددغه کنفرانس په درشل کې زما یو خوږ دوست، چې د هېواد او ولس لپاره د خواخوږۍ ژور احساس لري ماته ټلیفون وکړ، چې ددې کنفرانس اصلي لوری باید دې ته وګرځول شي، ترڅو نړۍ ته دا پیغام ورکړي، چې افغانان جګړه مار نه دي او د پاچا خان د عدم تشدد په لار روان دي او نړۍ ته زموږ سم انځور نه دی وړاندې شوی.

دا چې یاد شوی کنفرانس کلتوري مسایلو ته وقف و او پلان یې بشپړ شوی و؛ ددغې اجنډا ځایول پکې ممکن نه و، خو دې مسئلې ماته ډېره ژوره پوښتنه پیدا کړه، چې آیا موږ جنګیالي یوو، جګړه مار یوو او که د عدم تشدد پیروان؟

څه موده مخکې یو بهرني محقق هم له مانه پوښتنه وکړه، چې ولې تاسو تل په جګړه کې یاست؟ نړیوال وایي، چې دا یو زیږ هېواد او یو زیږ ملت دی او د ټول تاریخ په بهیر کې پکې یو ډول جګړه ماري موجوده وه او هېڅکله هم پوره ارام نه و. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول خبرې حتی د امریکا د ولسمشر بارک اوباما په وینا کې هم راغلې دي.

یو افغان څېړونکی وایي، افغانستان د خپل ۵۰۰۰ کلن تاریخ ۳۶۰۰ کاله په جګړه کې تېر کړي دي.

افغانان او نیکونه یې هم په انفرادي جګړو کې بوخت وو او هم په ملي، وطني او ديني هغو کې. دا جګړې زیاتره دفاعي وي، خو کله کله یرغلیزې هم وې.

په دې هیواد کې په انفرادي او سیمه ییزو کچو د جګړو او شخړو یو عمده علت دادی، چې د خلکو د منابعو او معیشت تېرولو د لارو چارو کمی دی. له بلې خوا افغان دولتونه زیاتره کمزوري وو او دي او د خلکو امنیت نشي ساتلای.

د افغانانو ځینې ګروپونه په لوړو غرونو او ځینې په پراخو دښتو کې اوسېږي، بله کټګوري په کوچیاني او ګرځند حالت کې دي، کله چې په دغسې ګرانو حالاتو کې دولتونه د دوی د سر، مال او ناموس ساتنه نشي کولای، دوی مجبور دي، پخپله وسله وګرځوي او د خپلې دفاع لپاره یې استعمال کړي. د وسلې ساتل ددې سبب کېږي، چې لرونکي یې په استعمالولو کې وروزل شي او ځکه ټولو جګړو ثابته کړه، چې افغانان ډېر ښه او تاپ (لوړ) جنګیالي دي. دغې ګرانې جغرافیې، پیچلي ټولنیز سیستم له یوې خوا دې ته زمینه جوړه کړې ده، چې افغانان جنګیالي وروزل شي، له بلې خوا دغې سختې جغرافیې او پکې روزل شوو کلکو خلکو د یرغلګرو ځواکونو د بري مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولي ده. د پښتنو قبیلوي ژوند او دقومونو او کورنیو نظامي تشکل ته ورته جوړښت هم د دوی له جنګیالیتوب سره مرسته کړې ده.

د افغانانو د خاورې جغرافیایي موقعیت داسې دی، چې د لویو فاتحانو لاره ده؛ نو ځکه دوی زیاتره د دغو فاتحانو د لښکرو ماتوونکي او ډېر لږ یې د کاروانونو ساتونکي جنګیالي پاتې شوي دي.

یوه ډېره حساسه مسئله داده، چې افغانان هغه وخت تر ټولو ښه جنګېږي، چې مذهبي عواطف یې زیانمن او دیني احساسات یې راوپارول شي. دا ځکه، چې دوی د ژوند وسایل او د مادي امکاناتو څخه څه برخه نه لري، له ژوند نه یې خوند نه دی اخیستی او ژوند ورته خوږ شوی نه دی؛ یواځې سپېځلي عقیدې دا هیله ورکړې ده، چې په بل ژوند کې به ټول خوندونه او عوضونه ورکړل شي، همدا راز دا ببخونده او له کړاوونو ډکه دنیا ورته لنډه - تنګه معرفي شوې ده؛ نو کله چې یې یواځنی پانګه (معنوي - ديني) له ګوانښ سره مخامخ شي، تر ټولو ډېر راپارېږي او ښه جګړه او ښه دفاع کوي.

د پښتونولی د انتقام رواج هم یو علت دی، چې افغانان باید جنګیالي وي، که دولتونه قاتل ته سزا نشي ورکولای؛ خلک مجبور دي د خپلو عزیزانو د وژنو انتقام پخپله واخلي او که نه وي؛ نو د انسان مرګ به د چینچنو په شان اسان او بې مسوولیته شي. جمعي دفاع او جګړه هم ځکه کوي، چې دوی پوهیږي، چې نن په تا سبا په ما.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله- کله افغانان له مسلمانو فاتحانو سره هېڅ مقاومت نکوي؛ ځکه دوی ته لا د وطن، ملت او ملي ګټو مسایل دومره ژور او پاخه شوي نه دي او چې مسلمان فاتحان یې مادي ګټې له مستقیم ګواښ سره مخ نکړي؛ بیا نو ورته ظهیرالدین بابر تر ابراهیم لودي ښه ښکاري؛ د خپل ورور لودي پاچاهي ړنګوي او د بابر امپراطوري جوړوي، دا چې بابر یې بیا له سرونو کله مناره نه جوړوي، دوی د هغه فکر نه وي کړی.

ظهیرالدین بابر چې په فرغانه کې خپله پاچاهي وبایلله، راغی د کابل له یوسفزو سره یې خپلوي وکړه او مرسته یې تر وغوښتله چې د پاچاهي نیولو کې ورسره مرسته وکړي. دوی ورته د هند د پاچاهۍ نیولو وړاندیز وکړ او له خپل ورور ابراهیم لودي نه یې ورته پاچاهي ونیوله. بابر چې د افغانانو دغه توره ولیدله، نو په بدل کې یې په زرګونو افغانان له تیغه تیر کړل او خپلو نسلونو ته یې داسې وصیت ولیکه: هر چیرې چې مو افغانان لیدل بې شمېره، بې رحمه او بې تپوسه یې وژنئ، ځکه دا هغه جنګیالي دي چې خپلې پادشاهۍ وړانوي او نورو ته یې جوړوي.

کله چې امریکایانو د طالبانو حکومت ړنګاوه دایې تر تولو لوی جنرال تایید کړه، چې طالبان تر تولو تګړه جنګیالي دي.

د ۲۰۰۹ کال د نومبر په نهمه د برلین دېوال د نړېدو شلمه کلیزه وه. د المان صدراعظمې له امریکا څخه مننه وکړه، چې د کمونیزم په ماتولو یې جرمني بیرته واحد هیواد کړ. او د پخواني شوروي د هغه وخت ولسمشر ګورباچف یې وستایه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا کار یې ممکن کړ. زه منتظر وم چې اوس به له افغانانو هم مننه وکړي، ځکه روس او کمونیزم خود یونیم میلیون افغانانو په وینو مات شوي، خو هیڅ مې ترې وانه ورېدل. ممکن هغې به فکر کاوه، چې افغانان خو بې هدفه جنګیالي دي، نو مننه له هغو په کار ده چې دوی جنګوي؟؟؟ دا د ډېره د خفګان خبره ده، چې زموږ قربانۍ هم څوک نه یادوي او له امریکا نه مننه کوي.

پاکستانیان وایي چې دا د (فاتح؟؟؟) جنرال اختر عبدالرحمن کمال دی چې روسان یې مات کړل او افغانان خو د ده دلښکرو هغسې جنګیالي وو، لکه د سلطان محمود چې وو.

د امریکا عوام وایي، چې روسان چارلي ویلسن مات کړي دي؛ چې پاکستانیان یې اجیران او افغانان یې جنګیالي وو، خو چارلي ویلسن لا باانصافه دی او وایي چې د دې بري اصلي اتلان افغانان دي. هغه او نور یوازې مرستندویان او اسان چاري وو.

نتیجه ګیري داده، چې افغانان جګړه مار نه دي او که وي هم کله-کله؛ خو جنګیالي دي او جنګیالي توب یې ټولو منلی دی. عدم تشدد پاچاخان د تحریک له استثنایي مثال نه غیر د دوی د ژوند معمولې لارنه وه او متاسفانه تر اوسه لا هم نه ده؛ ځکه په دې غرني او ستراتیژیک چاپیریال کې، دا د نابودۍ له خطر سره مخ نسل د ځان د ساتنې لپاره پر عدم تشدد سربېره نورو لارو ته هم مجبور دی.

دا ګټه نکوي، چې موږ په جګړه کې ښکېل ولس؛ نړۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایو، چې موږ د عدم تشدد پلویان یوو؛ او دا نړۍ ده چې زموږ ځینې کسان جګړه مارۍ ته استخداموي؛ خو هغوی زموږ وروڼه د کمو منابعو او ساده انګېزو په بدل کې عملاً یو د بل پر ضد جنګوي؛ ورور مو په ورور وژني؛ ښوونځی مو زموږ په لاس راسوځوي او کور، کلی او ښار مو راباندې پخپله ورانوي.

موږ باید نړۍ ته دا قناعت ورکړو، چې موږ زیاتره یرغلګر جګړه ماران نه یوو او که جنګیالي یو؛ نو علت یې دادی، چې غریب یوو، بې تعلیمه یوو، د لویو نړیوالو لوبو مرکز یوو او نظامونه مو تینګبدو ته نه دي پاتې شوي، چا مو امنیت نه دی نیولای د سر، مال او ناموس ساتنه مو مجبوروي، چې خپله ساتنه پخپله وکړو.

موږ په نړیوال کلي کې د یو باعزته کور په توګه د آزادۍ حق لرو، ورتیا یې هم لرو او د ویاړ او مشرۍ تاریخ هم لرو. که نور زموږ دغه حق ته درناوی وکړي، موږ به له هر چا سره د ښه او سوله ییز ژوند لپاره دا دري اصول ومنو: **متقابل درناوی، متقابلې ګټې او متقابل باور.**

موږ باید له نړۍ نه وغواړو، چې په یو سوله ییز هېواد کې د یو قانونمند نظام په جوړولو کې له موږ سره مرسته وکړي او په دې سیمه کې "د کنټرول شوې جګړه مارۍ" د دوامداره ساتلو له پلانونو دې تېر شي. د فقر ورکولو او تعلیم عامولو د جامع پروګرامونو په جوړولو کې دې راسره مرسته وکړي، چې دا ملت د ذهن له مخې روښانه او په ګډه موړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ زیاتره لیکوالان هم د تشدد، جګړه ماری او جنګیالیتوب فرهنګ ترویجوي او دا چې ملت مو زیاتره اتل پروره او قهرمان پرست ملت دی، لیکوالان یې هم د دوی د ذوق سره سم رزمي او جنګي ادبیات خپروي .ښه به وي چې لیکوالان، د فکر خاوندان او رونړ اندي د زغم، تحمل او پوهنې د فرهنګ د عامولو لپاره کار پیل کړي او نور د جګړې، تشدد او لاپو شاپو د ادبیاتو پرځای د سولې، همکاری، کار او ښوونې ترانې سر کړي. یوویشتمه پیړۍ د فکر او پوهې پیړۍ ده او د کمال او مهارت مسابقه پکې د ژوند اصلي مضمون دی. مونږ باید خپل نسلونه په دغه جهاد کې د بري لپاره وروزو او نور د زور او توري کیسې کمې کړو. پکار ده چې د رحمان بابا او مولانا عالي پیغامونه پیل کړي او ووایي چې مونږ د دې لپاره راغلي یو چې یووالی راولو، نه بیلوالی.

که د پوهې، کار او زغم فرهنګ مو عام کړ، بیا به افغانستان د ګاونډیانو او نړۍ په فعال او موثر دوست، د تمدنونو او ملتونو د اتصال په کړۍ او د اسیا په رښتیني زړه بدل شي او بیا به مونږ خلکو ته ووایو چې مونږ جګړه ماران نه یوو.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ډیورنډ کرښې ها خوا
زمونږ نه ببلېدونکې برخه که ټپر شوی تاریخ؟

د درې جنګونو په ترڅ کې انګرېزان په دې وتوانېدل، چې نیم پښتانه له افغانستانه جلا او له بریتانوي هند سره یې ونښلوي. متاسفانه چې ددې وېش په نتیجه کې ورونه له ورونو جدا او د یوه بدن په منځ کرښه راکښل شوه. ټولې یا زیاتره لوړې او حاکمې نقطې له هاغې خوا سره پاتې شوې، افغانستان له بحر څخه پرې او په وچه کې یو ایسار هیواد شو.

کله، چې انګرېزان د هند له نیمې وچې وتل؛ نو له افغانستانه ببل شوي خلک او ځمکه یې نوي تاسیس شوي دولت پاکستان ته پرېښوده. په دغه وخت کې د افغانستان حکومت هم کومه جدي غوښتنه نه لرله او انګرېزانو هم د راتلونکو سیاستونو د پرمخ بیونې لپاره په نظریه ولاړ ظاهراً یو اسلامي پاکستان نسبتاً مقتدر غوښته، چې په نظریه ولاړ کمونستي شوروي اتحاد د پرمختګ مخنیوی وکړي، په سیمه کې تشنج ژوندی وساتي او هند او نور ګاونډیان وځوروي.

دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د پاچاخان تحریک نفوذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود؛ خو دوی د مستقل پښتون دولت او یا له افغانستان سره د یو ځای کېدو کوم پلان نه درلود، یا یې نه و څرګند کړی او په اصطلاح دغسې کومه دعوه یې راجستر کړې نه وه. که څه هم د خدایي خدمتګارانو تحریک پښتنو ته څلور لوی خدمتونه وکړل: لومړی: پښتانه یې د پوهنې سره مینه وال کړل، دوهم: عدم تشدد ته یې راوبلل؛ اونړۍ ته یې د یو تمدن خوښوونکي او زغمناک قام په توګه معرفي کړل، دریم: ښاري کېدنې ته یې لیوال کړل او څلورم: له سوداګرۍ سره یې اشنا کړل. خو په سیاسي واک کې را نغلل، نه له خپلو برو وروڼو سره یو ځای شول او نه یې هم یو مستقل هیواد جوړ نه کړی شو.

شهید سردار محمد داود چې د مشرۍ او خدمت دواړو ډیر اورنی شوقي و، د ظاهر شاه په وړاندې یې ځان تیاراوه او په یوه ښکلي شعار پسې ګرځېده، د پښتونستان شعار د ده لپاره ډېر جذاب ښکاره شو او زریې دا شعار اوچت کړ. د ځینو کارپوهانو په نظر دا شعار د وخت د حکومت هم خوښ شو، ځکه د پاکستان د پراختیا غوښتونکې ادعا د مخنیوي لپاره چې دسیمې د اسلامي امپراتوریو د وارث په توګه یې پرمختلونکې ستراتیژي په سر کې لرله، ورته یو دفاعي شعار پکار و.

نوي تاسیس شوي پاکستان ته دا ستر ګواښ ښکارېده، چې له یوې خوا د هند او له بلې خوا د افغانستان سره په دښمنۍ اخته وي؛ خو د افغانستان له خوا د پاکستان سره دښمني له امریکا او انګلستان سره د دښمنۍ په مانا وه؛ ځکه دوی دا هیواد د یوه ستراتېژیک مقصد لپاره جوړ کړی و. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کمزوري حکومت لپاره دغسې دښمني عملاً کړانه وه، خو د پاکستان د وړاندې تلونکي سیاست په وړاندې مجبورا کم تر کمه د شعار په کچه یو دفاعي عمل ګڼل کېدای شو.

افغانانو او حکومتونو یې ددې لوی مقصد لپاره نه لازم وسایل لرل، نه کافي عزم، نه امکانات او نه هم نړیوال ملاتړ. موسی شفیق، چې تر ټولو هوښیار، کارپوه او عملي صدر اعظم و، د هلمند د اوبو ستونزه یې حل کړه، ده نه غوښتل له ګاونډیانو سره په مسلو کې افغانستان بند وساتي او پر ځای یې د هیواد اقتصادي او ټولنیز پرمختګ ته توجه کوله، چې هیواد د هوساینې او دایمي ثبات لور ته بوځي. هغه په یوه مرکه کې د یوې پوښتنې په ځواب کې ویلي و چې نه غواړي افغانستان له پښتونستان نه قربان کړي.

پخواني شوروي او هندوستان؛ افغان حکومتونه دې مسلې ته لمسول؛ خو عملي او موثره مرسته یې ورسره نه کوله. برعکس غربیانو پاکستان په سیمه کې د یوه خطرناک ژاندارم په توګه روزه او پیاوړی کاوه.

د ډیورنډ لیکه یوه ظالمانه او وحشیانه کرښه ده، چې د یو بدن په سینه تېره شوې او وروریې له وروره جلا کړی دی؛ که څه هم موده یې پوره شوې او حقوقي ارزښت یې له لومړي سره هم کمزوری و او اوس خو ببخي له منځه تللی دی؛ خو آیا اوس ببرته ددې دوه برخو یو ځای کول څومره ضروري دي، څومره ممکن دي او څومره ګټور دي؟

د ډېرو ډیروشنونکو په اند، پاکستان له ځانه ددغو سیمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلول د خپل هېواد له منځه وړل ګڼي او په مقابل کې يې يوه خطرناکه ستراتېژي پر مخ بيايي، چې عمده عناصر يې دادي:

- د ډیورنډ دې غاړې پښتنو کې بايد د تمدن تولې نښې؛ لکه پوهنتون، روغتون، ښوونځی او پوهنځی، پول، سړک، برېښنا او تخنيک ټول له منځه ولاړ شي.
- د کار خلک دې له منځه لاړ شي، يا دې د پاکستان استخباراتي شبکې ته جذب شي.
- د رهبرۍ او ليډرشيپ وړ کسان بايد پخپلو کې په جګړو واچول شي.
- فقر او بې سرنوشتي دې د ددې غاړې په سيمو کې عام شي.
- او تر ټولو خطرناکه دا چې پاکستان د خپل وجودي ضرورت ثبوت په دې کې لټوي، چې ځان د دې سيمې د اسلامي امپراتورۍ وارث وګڼي او د سيمه ييزې مشرۍ لاس ته راوړل د خپلې ستراتيژۍ د عمق د ټکي په توګه پر مخ بوزي.
- برعکس د ډیورنډ هاغې غاړې ته دې نسبي سهولتونه جوړشي او خلکو ته دې يې دا احساس ورکړل شي، چې له خپلو افغانانو وروڼو سره د يو ځای کېدو په نسبت يې له پنجابي پاکستان سره ګډ ژوند نېکمرغه دی. که په هر صورت د ډیورنډ ها غاړې ته هم کله بې ثباتي ورځي، نو هغه به هم د پښتنو په کور کې وي، او له آتک هاغاړه به په هر حال مصونه وي.

که چېرې د نړۍ حالت همداسې ترينګلی وي، هېوادونه او ملتونه د زور بالای زور په فورمول د ځان پياوړي کولو او د بل د کمزوري کولو کوشش کوي؛ نو له افغانستان سره د لرو پښتنو له يوځای کېدو پرته موږ يو پياوړی نظام او دولت نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولای چې هیواد ته سوله، ثبات او ولس ته نیکمرغي راوړي؛ خو موږ په دې وخت کې ډیر تپي او زخمي یو، او دغسې سترو مسلو ته جوړ نه ښکارو.

د دواړو غاړو خلکو تر منځ د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزو، ولسي او فرهنګي اړیکو تینګول او دوام یو ګټور کار دی، چې د ولسونو د نژدې کولو لپاره سر ته ورسیږي.

که د نړۍ ددې برخې خلک هم د لویدیځوالو په شان پرمختللی شي، د مسئلو د حل نوې او ښې لارې ومومي او د تفاهم او نژدېوالي کوښښ وکړي؛ بیا په نورو بدیلونو فکر کېدای شي.
لکه:

- کېدای شي د سیمې ټول یا ځینې هېوادونه پخپلو کې د اقتصادي ګډ بازار سیستم رواج کړي، وېزې ختمې او مالیې کمې کړي او یو بل ته لازم سهولتونه برابر کړي، په دې صورت کې به کوز او بر پښتانه عملاً یو وي؛ خو د جلا-جلا هېوادونو تابعیت به لري. یو د بل له اقتصادي پرمختیا سره به مرسته او د سیمې د نورو هېوادونو او ملتونو په نژدې کېدو کې به مثبته او فعاله برخه اخلي.

لاندې امکانات د دواړو هیوادونو په ګټه دي:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسیا ګاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او پاکستان پکې ډېره ګټه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د ترانزیټ پوتنشیل هم ډېر مهم دی. د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ترانسپورتي فیس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتیا لري چې خپلو صنایعو ته وده ورکړي، او د دې دواړو هیوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.
- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د ځنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي او لګښتونه به راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو، د هغې ډلې د پاکستان د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به پاکستان او نور ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځونو پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.

- کېدای شي د دواړو غاړو پښتنو ته دا حق ورکړل شي چې د پښتون مېشته سیمو په هر ځای کې ملکیت اخیستلای او کار کولای شي.

- افغانستان او پاکستان کولای شي د متقابل درناوي او متقابلو ګټو پر بنسټ ستونزه داسې هواره کړي، چې افغانستان منځنۍ آسیا ته د پاکستان له سوداګرۍ سره مرسته وکړي او پاکستان سمندر ته د افغانستان له وصل سره. په دې سوداګرۍ کې د سرحد دواړو غاړو ته پرتو افغانانو ته د کار او اقتصادي ګټې ښې زمینې جوړېږي. په دې صورت کې به د دواړو هېوادونو دولتونه او ولسونه ښې تجارتي زمینې تر لاسه کړي او د خپلو ولسونو په نېکمرغۍ کې به بریالي شي. د ولسونو تر منځ اړیکې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستي به هم ګرمه، دوامداره او پخه شي.

- کېدای شي افغانستان، پاکستان، ایران او ترکیه او ورو-ورو نور اسلامي هېوادونه د ګډو اقتصادي ګټو پر بنسټ اتحادیې جوړې کړي، چې د لېرې والي پر ځای به د اسلامي اخوت روحیه پیاوړې او اقتصادي ښېرازي به له ځان سره ولري. دا کار هله کېدای شي، چې ددې هېوادونو حکومتونه د غرب له نفوذ نه ازاد او یا لږ تر لږه غرب ته د نه ضرر رسولو قناعت او تضمین ورکړای شي.

که د سیاسي جوړ-جاړې او اقتصادي ملګرتوب زمینې ګرانې وي او یا لږ څه ډېره موده نیسي، نو لر او بر پښتانه باید خپلو کلتوري اړیکو او راشې ـ درشې ته دوام ورکړي. د پوهې، معلوماتو او تجربو د شریکولو له لارې د تفاهم، نژدېوالي او وروری له پاره کار وکړي. د دواړو غاړو پښتنو او ټولو افغانانو ترمنځ د وروری، روحیه ژوندۍ وساتي چې دا کار به د سیاسي او اقتصادي حل لپاره زمینه سازي وکړي. په وروستیو کلونو کې د لر او بر و افغانانو ترمنځ داړیکو دزیاتېدو او د دوی په ټولنیزو بنسټونو کې د بدلونونو؛ او د اړیکو او تفاهم د وسایلو د اسانتیاوو د زیاتېدو له املې دا خبره ډېره درک شوې او لا ثبوت شوه چې دغه ولس یو له بله نه بېلیږي.

✱✱✱

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څاځکی اوبه په کومه بیه؟

داسې وسل کېږي چې د بشریت راتلونکي لانجې به د منابعو په سر وي، چې تر ټولو ډېرې به یې د اوبو لانجې وي. افغانستان د باران او واورو په اوبو متکي هېواد دی. که څه هم سرشاره سیندونه لري؛ خو زیاتره یې ژور تللي دی؛ نه د اوبو لګولو او نه هم د برېښنا لپاره پوره کارېدلي دي.

ما د مرستو له یوه بهرني کارپوه سره خبرې کولې او ترې ومې غوښتل، چې نړیواله ټولنه ددې پر ځای، چې میلیاردونه ډالر په بې نتیجې پروژو؛ او د ظرفیت جوړونې او جنډر په نومونو دوه ورځنیو او پېنځه ورځنیو کورسونو ولګوي، باید د اوبو لګولو او برېښنا په لویو پروژو دې یې ولګوي، چې هم د ډېر شمېر خلکو ضرورت پرې رفع شي او هم د هېواد اقتصادي پرمختیا او تخنیکي کولو لپاره لار خلاصه شي. هغه ویل، چې له اوبو څخه په راولاړو شویو سیاسي ستونځو کې یې خپله ماسټري اخیستې ده؛ او دا مشوره نه ورکوي. ځکه اوس د افغانستان ګاونډیان پیاوړي دي او نه پرېږدي، چې افغانستان خپلې اوبه پخپله استعمال کړي. هغه ویل، چې که افغانان اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کار ته اقدام کوي، یو خاخکی اوبه به ورته په یو خاخکي وینه تمام شي.

افغانان هم غواړي چې افغانستان باید له خپلو ټولو ګاونډیانو سره د اوبو مسئلې حل کړي. په دې برخه کې نړیوال قوانین شته او باید د هغوی په مرسته دا مسئلې هواړې شي.

"د ناکامو دولتونو جوړول" کتاب کې ډاکتر اشرف غني د ځینو هېوادونو بېلګې راوړې دي، چې څنګه یې له یوې خاصې منبع نه د ټول هېواد د تره قی په ګټه کار واخیست: سینګاپور له خپل ټایم زون نه په ګټې اخیستو سره د نړۍ له پرمختللیو او پیاوړیو اقتصادي قوتونو څخه شو. آیرلنډ معلوماتي ټکنالوژۍ ته په ودې ورکولو سره د اروپا د دغې برخې د مرکز په توګه یو پیاوړی اقتصاد شو. د امریکا د متحده ایالاتو جنوبي ایالتونو، چې د شمالي ایالتونو په نسبت ډېر وروسته پاتې وو، د باکفایته والیانو او کاري ټیمونو په جوړولو خپل اقتصادونه دومره پیاوړي کړل، چې ځینې یې د نړۍ د سترو هېوادو په اندازه آباد او مارغه شول. د ډاکتر صیب په نظر ،افغانستان د برېښنا په جوړولو دغسې چټکه اقتصادي وده کولای شي. برېښنا او اوبه سره تړلي دي. د برېښنا بندونه به د اوبو د بندونو لپاره پکار راشي او که له یوې خوا به، په افغانستان کې د برېښنا په جوړېدو د هیواد روښانتیا، صنعتي کیدو او ګڼو نورو پرمختګونو ته لار خلاصه شي، له بلې خوا به ګڼ شمېر خلکو ته د ښې کرنې زمینې جوړې شي.

که افغانستان خپلې شاړې ځمکې خړوبې او یواځې دولتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې بې ځمکو او کم ځمکو افغانانو ته ووېشي؛ نو ۱۲ میلیونه کسانو هر یوه ته ۵۰ جریبه ځمکه رسېږي. همدا رازد اوبو د مسیرونو سمون او کنټرول یو ډیر ضروري کار دی، او که نه وي، نو پر دې سرېره چې ځمکې مو اوبه وړي، په راتلونکې کې راته لویې ارضي ستونزې هم زېږوي. د آمو د سیند حال دغسې دی چې هر کال په زرګونو جریبه ځکه لاندې کوي.

د اوبو جنګونه به د بشریت راتلونکې حادې او خطرناکې لانجې وي. نړیوال کارپوهان وړاندوینه کوي، چې دا لانجې به تر ټولو زیاتې په منځني ختیځ او افریقا کې وي. منځنی ختیځ به نور د تېلو په خاطر نه؛ بلکې د اوبو د لانجو په خاطر ځورېږي .د جنوبي اسیا ځینې سیمې؛ لکه هند، پاکستان او بنګله دېش به هم له سترو چېلنجونو سره مخ شي؛ او یو ځاخکی اوبه به ورته تر ۱۰ ځاخکیو تېلو ډېرې قیمتي شي.

افغانستان د نړیوالو وړاندوینو له مخې په دغو لېستونو کې نه راځي؛ خو دا چې د پاکستان او ایران ځینې برخې د افغانستان په اوبو آبادې دي؛ نو پکار ده، چې له همدا اوسه د اوبو د مسئلې د حل لپاره پلانونه جوړ او د هواري لارې یې ولټول شي. د شاهي دورې وروستي صدر اعظم محمد موسی شفیق د هلمند د اوبو مسئله له ایران سره حل کړه. که څه هم د هغه وخت ځوانو مبارزینو نومورې په اوبو خرڅولو او ابرو خرڅولو تورن کړ؛ خو بې پرې پوهان او ځیرونکي وایي، چې هغه حل خورا عادلانه و؛ او د موسی شفیق ابتکار د ستایلو وړ دی.

د پاکستان پخواني ولمس مشر پروېز مشرف د کالاباغ بند څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخپله دفاعیه وینا کې په دې تینګار کاوه، چې (افغانستان د جوړېدو په حال کې دی؛ او خپلې هغه اوبه، به خامخا ګرځوي او پخپله نښه به یې راولي؛ چې حق یې دی؛ نو پاکستان باید عاجل اقدامات وکړي، که څه هم د نړیوالو قوانینو له مخې په دغو اوبو کې له پاکستان سره تفاهم او جوړجاړی ضروري دی). دا د دې مانا ده، چې د هېوادونو مشران او ولسونه مخکې له مخکې خپلو ستونځو ته متوجه دي او د هواري او بدیلو لارو په باب یې فکر او عمل کوي. مونږ باید هم همدغسې واوسو.

افغان مشران باید له ګاونډیانو سره د اوبو مسلې هواري او د نړیوالو همکاري راوګرځوي، چې د اوبو لوی بندونه او پرې پیاوړي برښناکوټونه جوړشي، چې د ولس د کار، بوختیا او نیکمرغي یون چټک او د هیواد ترقي ګړندی شي.

د اندوس سیند حوزه

✱✱✱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟

افغانستان، چې لسیزې او حتی پېړۍ یې په بې ثباتۍ کې تېرې شوې دي، اوسېدونکي یې زیاتره نامصئون او له خطرونو، تکرونو، مړینو او ژوبلو سره مخ وي. که کله دوی قوي شوي او پرنورو یې یرغلونه کړي دي، هغه هم د یو څه ناڅیزه منابعو د لاسته راوړلو، یا د خپلو ارزښتونو د رسونې او ساتنې لپاره وو؛ خو زیاتره دوی ته دا خپل جغرافیایي موقعیت اور شوی او هېواد یې د لویو فاتحانو د لښکرو لار ګرځېدلې ده.

افغان ولس او افغانستان په نولسمه پېړۍ کې د روس او انګلیس د لویې لوبې له املې د ژرندې د دوو پلونو په منځ کې را ایسار او دل شو، سره له دې، چې پوره اوړه نشو؛ خو کنډ و کپر شو.

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ لوی زبرځواک شوروي اتحاد پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راودانګل، له هرو لسو کسانو یې یو وواژه، له هرو ۹ کسانو یې یو ټپي کړ، له هرو درې تنو یې یو مهاجرت او هېواد پرېښودو ته مجبور کړ او له هرو سلو کورونو یې ۸۰ په کنډوالې بدل کړل، او ټول هیواد یې په یوه فاجعه کې ایسار کړ. دا انساني فاجعه د بشریت په تاریخ کې کم نظیره وه او ده.

شوروي اتحاد په افغانستان کې ترماتې او وتلو وروسته له دې ملت او هېواد نه انتقام واخیست، د حکومت ډانچه او سیستم یې له داخله وپاشه، د چور او چپاو زمینه یې جوړه کړه او د دوی په وینا پرې یې نه ښوده چې د دوی خپله وسله چې په ټونو یې دې هیواد ته راوړې وه، بېرته د دوی پر ضد وکارول شي. امریکا هم دلچسپي ونه ښوده او افغانستان یې د یو داسې هېواد په توګه پرېښود، چې نور یې کوم ارزښت نه ورته درلود. محلي ځواکونو او ګاونډیانو د مداخلې له زمینې نه پوره ګټه واخیسته، متخاصمې داخلي ډلې یې یوې بلې ته تجهیز او وسله والې او وپاللې او خپل دا پلان یې عملي کړ، چې پخپله خوا کې یو بې وسلې، بې اردو او بې حکومته هېواد ولري، چې دوی ته تر سلو کالو پورې کوم تشویش جوړ نکړای شي.

د سپتمبر دیوولسمې ترپېښې وروسته امریکایانو د لسګونو نورو هېوادونو په ملتیا د القاعده شبکې د ځپلو په پلمه بیا پر دې هېواد د یوویشتمې پېړۍ جګړه راوړه او تر اوسه دوام لري.

د تېرو جګړو په ترڅ کې زمونږ ګاونډیان پیاوړي او مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري شو. اوس مو په څنګ کې ټول اتومي قوتونه پراته دي روسیه او چین، خو له پخوا نه اتومي ځواکونه وو، هند او پاکستان د ساړه جنګ په جریان کې د اتوم خاوندان شول او ایران هم دادی د اتوم جوړولو پوتینشل لري؛ نو د داسې پېښځه اتومي ځواک لرونکو هېوادونو په منځ کې د یو داسې هېواد واقع کېدل څه مانا لري، چې ټول یا زیاتره ورته بد نیتونه هم لري.

ګومان نه کېږي، چې افغانستان به ژر ددې وړتیا، منابع او تکنالوژي پیدا کړای شي، چې ځان په دفاعي لحاظ د خپلو ګاونډیانو د احتمالي یرغل دفاع ته تیار کړي؛ نو آیا دا ممکنه ده، چې نړیوال افغانستان د سویس په شان د یو بې طرفه هېواد په توګه ومني او وپېژني او دا بې طرفي او ددې هېواد په کورنیو چارو کې نه لاس وهنه او پرې نه تېری د ملګرو ملتونو د امنیت شورا له لارې تضمین کړي؟

سویس زیاتره د اروپا په جګړو کې برخه نه وه اخستې او د دوهمې نړیوالې جګړې پر مهال په پوره ډول د یو بې طرفه هیواد په توګه راڅرګند شو او د جګړې له مصیبتونو ترډېره وساتل شو. که څه هم نوو څېړنو په ډاګه کړې ده چې د دغې بې طرفۍ سره سره هم نازیانو سویسیان د ډېرو بارونو وړلو ته مجبورول، خو له یوې خوا د بې طرفۍ مسلې او له بلې خوا د سویس خپل غرني موقعیت له جګړو څخه د دې هیواد په ساتلو کې رول درلوده.

افغانستان که څه هم د نړۍ د مهمو سیمو تر منځ د اتصالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پول حیثیت لري، له نورو یې تجریدول او شوکول ممکن نه دي، خو کېدای شي د یو بې طرفه هیواد په توګه تضمین شي.

په دې بې طرفۍ کې باید یوه مسله تسجیل وي، چې افغانستان د خپلو سیمه ییزو لانجو د عادلانه حل غوښتنې له حق نه محروم نه شي، او له سوله ییزو لارو ورته د خپلو حقوقو د غوښتلو زمینه خلاصه پرېښودل شي.

هغه وخت، چې روسان ترماتې وروسته له افغانستان څخه وتل او نړۍ ورته د ژنیو د موافقو تر پوښ لاندې د اوړو اوبو پوزه جوړوله، افغان مفکر، سیاستپوه او دیپلومات عبدالرحمن پژواک چیغې وهلې، چې په دې پروسه کې نړیوال پیاوړی تضمین نشته او د روسانو تر بې پلانه وتلو وروسته دا مظلوم هېواد له داخلي جګړو سره مخ کېږي؛ خو یا دده چیغې کمزورې وې، یا د نړۍ غوږونه کانه وو او یا چا د افغان چیغې په قصدي توګه نه اورېدې.

موږ ته دغسې یو تضمین پکار دی، که نه هر زورور به یو ځل دلته زور آزمایي او که دبري چانس نه وینې او له دې هیواده ببرته وځي؛ موږ به له داخلي جګړې او سیمه ییزو سیالیو سره مخامخوي.

آیا د داسې تضمین د غوښتو لپاره اوس داسې زورور آواز شته چې نړۍ ته ورسېږي او آیا نړیوال د اورېدو دغسې غوږونه لري؟

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ مرستې: سپروم که سنډروم

تر دوهمې نړیوالې جګړې وروسته شتمنو هیوادونو له بیوزلو ملتونو سره ۲,۳ ټریلیونه (دوه زره درې سوه بیلیونه) ډالر مرستې کړې دي، چې یوازې یو ټریلیون (زر بیلیونه) ډالر د امریکا متحده ایالاتو برخه ده، خو د ملګرو ملتونو د سروې ګانو له مخې هغه ۷۰ هیوادونه چې بهرنۍ مرستې اخلي؛ تر پرونه نن ډیر بیوزلي او نیستمن دي؛ او ۴۳ هیوادونه یې د ۱۹۷۰ په نسبت بد تر شوي دي.

دا ډیره عالي انساني خبره ده چې وسمن له بې وسو سره مرسته وکړي، او هر انسان د بل انسان په غم غمجن شي، خو په عمل کې لا هم زیاترو انسانانو په زیاتره ظاهري ښو هېلو کې پټې توطیې پټې کړې دي. ښې هیلې او غوښتنې باید د پاکو، اغیزمنو او له فساد څخه پاکو حکومتونو د جوړلو سره موازي لاړې شي. د بامهارته کارکوونکو موجودیت، د قانون حاکمیت او د ملکیت د لرلو حق، باید ټولو ته موجود وي، او دا باید یقیني شي چې بهرنۍ مرستې د ملا ماتوونکو شرطونو سره یو ځای نه وي.

د بیوزلو هیوادونو لپاره بهرنۍ مرستې کله کله ډیرې ضرور وي، او بې له هغو د بې وزلو او اسیب لیدلو وګړو ژوند له منځه ځي، لکه تر جګړو او طبیعي آفاتو وروسته او د خطرناکو ناروغیو، اپیډیمي ګانو او د مهاجرتونو او بې ځایه کیدنو په وخت کې. خو انساني وروولي او بشري همدردي لا اوس هم زیاتره خواږه شعارونه دي او د بشري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستوتر نوم لاندې زياتره د هغو هيوادونو ګټې په پام کې نيول کيږي؛ چې مرستې ورکوي. بيوزلو هيوادونو ته بهرنۍ مرستې زياتره:

- له سختو شرايطو سره تړلې وي، او شتمن هيوادونه غواړي خپلې پاليسۍ ګانې پر بيوزلو هيوادونو وتپي.
- زياتره مرستې د وسلو او مهماتو د اخستلو لپاره ورکول کيږي. د وسلو اخستلو لپاره نظامي مرستې ډيرې ملا ماتوونکې دي، او زياتره د ميليټارستي سياستونو لپاره ورکول کيږي. امريکا به بهرنيو اردوګانو ته د امريکايي وسلو د اخستلو لپاره دغه ډول مرستې له ۵۰۰ ميليونو نه ۵۰۰۰ ميليونو ته لوړې کړې.
- پر شتمنو هيوادونو د بيوزلو وابستګي رامنځته کوي، او دې ته يې اړ کوي چې له مرسته کوونکو هيوادونو نه خريداري وکړي، چې څو چنده ګرانې وي. (زياتره له ۲۵ نه تر ۴۰ سلنې پورې ګرانې وي). د HIV/AIDS درمل په افريقا کې له محلي سوداګرو نه په يو کال کې ۳۵۰ ډالر لګښت لري، خو د مرستو په بدل کې امريکايي درمل ۱۵۰۰۰ ډالر بيه لري.
- سيمه ايز مارکېټونه تر اغيزې لاندې راولي او داخلي توليدات زيانمنوي. مثلا : اريتريا کولای شول په خپلو داخلي امکاناتو د سرکونو شبکه وغزوي، خو چې بهرنۍ مرستې يې تر لاسه کړې، نو انجينر، کارپوه، مشاور او کارګر پرې هم د بهر نه تحميل شول، چې ورته ډير ضرر ناک وو. د امريکا ۷۰٪ مرستې له دې سره تړلې دي، چې د دوی توليدات به اخلي.
- مرسته اخستونکي هيوادونه د شتمنو هيوادونو د فرهنګ او ارزښتونو منلو ته مجبوروي.
- دمرسته ورکوونکو هيوادونو د ماليه ورکوونکو په زيان وي، او پانګوالو ته يې ګټه رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اروپايي اتحاديه خپلې مرستې له تروريزم سره جګړې ته ځانګړې کوي (هغه څه چې تعريف نه لري، يا تعريف شوی نه دی)
- پر عراق د يرغل پر مهال امريکا د امنيت شورا ځينې غړي (کاميرون، ګوينا او اکوادور) دې ته مجبور کړل چې د امريکا په ګټه رايه ورکړي، که نه د دغو هېوادونو تجارت او مرستې زيانمنيدې.
- د بهرنيو مرستو تر ۵۰٪ زياتې خيالي مرستې (Pantom Aid) دي او په عمل کې هيڅ وجود نه لري.

په ۱۹۷۰ کال کې ملګرو ملتونو پريکړه وکړه چې شتمن هېوادونه به د خپلو ټولو توليداتو (GNP_ Gross National Production or GNI – General National Income) ۰,۷٪ بيوزلو ملتونو او هيوادونو ته ورکوي، خو تر اوسه لا دغه وعدې نه دي پوره شوي. په ۲۰۱۵ کې چې د MDG (د ملګرو ملتونو د زريرې هدفونه) بايد تر لاسه شي، داسې نه ښکاري چې شتمن هيوادونه به خپلې ژمنې تر ۴۵ کلونو وروسته (په ۲۰۱۵ کې) هم پلي کړي.

د ډالرو د شمير په حساب د امريکا متحد آيالات د جدول په بر سر کې، خو د سلنې له مخې په تر ټولو ټيټه برخه کې دي، يانې د ۰,۷ پر ځای يې يوازې ۰,۱۸ مرستې کړې دي. ددې پر خلاف د سلنې له مخې سويډن د جدول په سر کې دی. دا ټولې مرستې تر هغو پېسو کمې دي، چې پانګوالو هيوادونو لويو کمپنيو ته تخفيفونه ورکړي دي.

د ملګرو ملتونو د دويمې پراختيايي لسيزې د نړيوالې پراختيايي ستراتېژۍ له مخې بايد دغه مرستې:

- بې قيدوشرطه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کم تر کمه د ضروري شیانو د رانیولو لپاره وکاریږي،
- د ټولنیزې او اقتصادي ودې سبب شي،
- د مرسته اخستونکو هیوادونو ملي حاکمیت او خپلواکي تر اغیزې لاندې را نه ولي،
- د اوږدې مودې لپاره وي؛ او د اغیزو تداوم یې یقیني وي،

خو په عمل کې لا هم:

- بهرنۍ مرستې د مرسته ورکوونکو هیوادونو ستراتیژیکې ګټې تامینوي،
- په مرسته اخستونکو هیوادونو کې د پیاوړو وګړو او ګروپونو د ګټو د تضمین لپاره پکاریږي،
- د ناسمو بیو لرونکې شیان پرې اخستل کیږي.

مشهور اقتصاد پوه ویلیام استرلي په دې باور دی چې بهرنۍ مرستې د بیوزلو هیوادونو د پراختیا او انکشاف پروسه ټکنۍ کوي. دې وایي چې لویدیځ په تیرو پنځوس کلونو کې ۲،۳ ټریلیونه ډالر د بیوزلو هیوادونو سره د مرستې په نامه لګولي دي، خو په دې نه دي توانمن شوي، چې یو ماشوم د ۱۲ سنټه په بدل کې د ملاریا له امله له مړینې وژغوري، یوې کورنۍ ته د ۴ ډالرو په بیه پشه خانې برابرې کړي او په درې ډالرو د میندو ژوند وژغوري، چې د هغوی له امله هر کال لس میلیونه ماشومان مري. د ملګرو ملتونو د سرمنشي تر لاس لاندې د ټولنیز او اقتصادي کونسل مشر جو انتونیو اوکامپو هم په دې اند دی چې دغه ډول مرستې د بېوزلو هیوادونو د انکشاف مخه نیسي، او د خصوصي سکټور زیاتره مرستې پانګوالو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د بهرنيو مرستو د سيلاب په راپيليدو له ټولو سره دا هيلې وې، چې ډير زر به هيواد آباد او ولس به نيکمرغه شي. خو پوه نه وو چې ۸۰٪ مرستې به بيرته په ډير مرموز ډول هغو هيوادونو ته ځي، چې مرستې ورکوي، او په پاتې ۲۰٪ کې به نيمې غلا کيږي، پاتې به نيمې د مامورينو تنخوا او يوازې ۵٪ به خلکو ته رسيږي. په دې پيسو به عادي ټيکه داران په دوبۍ، واشنګټن، لندن او نورو ښارونو کې ځمکې او جايدادونه اخلي، خو بيوزلي افغانان به نور هم بيوزلي کيږي، او د نوي مصرفي کلچر تر بار لاندې به يې ملا نوره هم ماتيږي.

په ځينو هيوادونو کې چې حکومتونه يې مسلکي او با کفايته دي، له بهرنيو مرستو ښه او اغيزمنه ګټه اخلي، او يوازې هغه مرستې جذبوي، چې د دغو هيوادونو له دوامدار انکشاف سره مرسته کوي او د نتيجو تداوم يې حکومتونه ساتلی شي.

د هندوستان هيواد اوسني لومړي وزير من موهن سنګ ډيرې داسې پروژې رد کړې دي، چې دغه ځانګړنې يې نه درلودې. په بنګله ديش کې هم ډيرې بهرنۍ مرستې په نوښتيزو پروژو لګول شوي او د دې مخنيوی شوی دی، چې تر ښو يې بدې اغيزې زياتې وي.

کله چې انسان ناروغ وي درملواو سيروم ته ضرورت لري .بهرنۍ مرستې بايد هم يوازې دشديدې اړتيا له مخې واخستل شي، لکه سيروم چې د ناروغتيا په وخت کې اخستل کيږي، خو که نورې اړخيزې اغيزې يې تر ګټو زياتې وي، نو بيا د سنډروم شکل غوره کوي، چې د ټولنې د ژوند بيلابيلې برخې زيانمنوي، (سنډروم د ناروغيو د نښو نښانو يوه داسې مجموعه وي، چې د بدن بيلابيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستمونه یې نیولي وي او رغیدل ترې ډیر ګران وي) په دغه صورت کې باید له بهرنیو مرستو پرهیز وشي.

د هیوادونو د دایمي ثبات لپاره دا ضرور ده چې پخپلو پښو د ودریدو تمرین وکړي. اوس زمونږ هیواد په بهرنیو مرستو دومره تکیه دی چې که دغه مرستې ودریږي، نو د دولت او حکومت زیاتره سیستمونه به ونړیږي او سقوط به شي. ددې لپاره هم له اوسه ډیرې دقیقې پالیسي ګانې جوړل پکار دي، او د مفکرو مغزو او فعالو خواخوږو مشرانو همغږۍ ته ډیره شدیده اړتیاده.

هیڅ هیواد په بهرنیو مرستو پوره پرمختګ نه دی کړی، یوازې هغو ملکونو سم پرمختګ کړی دی، چې له بهرنیو مرستو پرته یې پخپلو پښو د ودریدو کوښښ کړی او تعهد او کلکه ژمنه یې کړې ده، چې ځان جوړوي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوالتوب فرصت دی، چیلنج که خطر ؟

نړیوالتوب زړه کیسه ده؛ خو په نوې، ستره او نه باورېدونکې چټکتیا پراخېدونکې ده. دا یوه دوامداره پروسه ده، چې سیمه ییز اقتصادونه، ټولنې، کلتورونه، نړیوال بعدونه پیدا کوي، یو له بل سره مدغمېږي، د نړیوال پوهاوي، اړیکیو، ټکنالوژۍ او علم د پرمختګ له امله په نړیوال اقتصاد کې ملي اقتصادونه مدغمېږي.

په هر حال، نړیوالتوب د اقتصادي، ټکنالوژیکي، ټولنیز-کلتوري، سیاسي او بیولوژیکي فکتورونو مجموعه ده. همدا راز د مفکورو، ژبو او نظریو انتقالي دوران یا په لوی کلتور کې د بې کلتوره کېدو یوه څپه ده.

نړیوالتوب د وړېښمو د لارې په سوداګرۍ، د اسلامي طلایي دوران په کلونو، د استعمار په دورې او اوسنۍ دوره کې خپله څېره په یو ډول نه یو ډول بڼه لري ده.

په اقتصادي برخه کې:

د دولتونو له خوا د جوړو شویو بندونو او پولو له منځه تلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د اشیاوو، پانګې، خدماتو او کاري قوې جریان اسانول بې شمېره کوچنۍ او سره تړلې پروسې دي، چې پالیسي، پانګه، سیاسي اراده، ښاري سیمې، ټولنې، چوکاټونه او نورې ډېرې ملي پدیدې نا ملي کوي؛ او نړیوالتوب ته یې داخلوي.

روان نړیوالتوب له نړیوالې دویمې جګړې وروسته را ګرځندی شو؛ د تجارت پر مخ د ډېوالونو د نړولو او د نویو فرصتونو د لاسته راوړلو لپاره هڅې کوي او ادعایې داده، چې ولسونو ته نېکمرغي راولي، څو اړخیزې اړیکې پیاوړې کوي او د راتلونکیو جګړو مخه نیسي. په سوداګریزو او اقتصادي برخو کې د ډېرو سترو نړیوالو ادارو؛ لکه نړیوال بانک، د پیسو نړیوال صندوق، او نورې مهمې ښکېلګې دي. د اقتصادي نړیوالتوب مهمې برخې دادي:

- د ځینو مالیو له منځه وړل، د ازاد تجارت زونونه جوړول.
- د کم لګښته ټرانسپورټېشن رامنځته کول.
- د پانګې د کنټرول کمول یا له منځه وړل.
- د سیمه ییزو تجارانو لپاره د تخفیف کمول، له منځه وړل یا یو شان کول.
- دانټرنېټ پر مټ د سوداګرۍ او اړیکو پراخې زمینې،
- ترملي په لوړه کچه د ذهني پانګې د حق او مالکیت منل.

ځینې ارقام:

نړیوالتوب د خارجي تولیداتو جریان چټکوي. د نړیوال تجارت له لارې د اشیاوو تولید ۱۰۰ چنده زیات شوی دی او له ۹۰ بیلیونه څخه ۱۲ تریلیونه ته رسېدلی دی (په ۴۰ کالو کې).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۱ پېړۍ په پیل کې د ۱۰۵ تریلیونه په ارزښت تجارت په بهرنۍ کرنسۍ کې شوی دی.

- هند په IT ټکنالوژۍ کې دومره پر مخ لاړ، چې د نړۍ د هرې مهمې کمپنۍ څانګه هلته شته او د نړۍ له ۱۰ سترو پانګه والو څخه دوه تنه هندیان دي په ۲۰۰۷ کې چین ۴۱۵ زره او هند ۱۲۳ زره میلیونران لرل. نړیوالتوب یوائې اقتصادي مسئله نه ده؛ بلکې څو اړخیزه ده؛ ځکه یې د تللو او معلومولو شاخصونه جلا دي.

په کوچنیو ملکونو کې د لویو پانګوالو د صنعت، تجارت، ترانسپورټ، او نورو پیل او دوام د هوا په ککړتیا او چاپېریال منفي اغېزه کوي، او ستر چیلنج ورته جوړوي.

په سیاسي برخه کې:

نړیوالتوب د یوه نړیوال حکومت لپاره هڅه ده. په نظریاتي ډول اسلام هم د نړیوال خلافت خبره کوي؛ خو اوس له مسلمانانو سره دغه وس، عزم او امکانات نشته. اوس په امریکا کې د نویو محافظه کارانو ډله، د روم کلب او نورپټ سازمانونه؛ لکه د ۳۰۰ کمپټې بېلابېلې څانګې نړیوالتوب د نړیوال حکومت لپاره کاروي او لوی-لوی پلانونه په مخ کې لري. امریکا ځان د نړیوال مشرتوب وړ ګڼي؛ او وایي، چې امریکایي مشرتابه هم د نړۍ د مشرۍ وړتیا لري او هم ددې لپاره غوره دی. د نړیوالو او سیمه ایزو سازمانونو رامنځته کېدل؛ لکه د ملګرو ملتونو سازمان، د اسلامي کنفرانس سازمان، د جنوبي اسیا د هېوادونو د مرستې سازمان او نورد سیمه ایزې او نړیوالو اړیکو او همکارۍ لپاره ډېر ګټور

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمامیدای شي.

په کلتوري برخه کې:

انګرېزي ژبه، چې د نړۍ د ۵٪ خلکو ژبه ده، د یوې یرغلیزې ژبې په توګه په ټوله نړۍ پاچاهي کوي.

- د نړۍ ۳۵٪ بریښنالیکونه، تلکسونه او کیبلونه په انګرېزي دي.
- د نړۍ ۴۰٪ راډیویي پروګرامونه په انګرېزي ژبه دي.
- د نړۍ ۵۰٪ انټرنیټ چارې په انګرېزي ژبه دي.

د معلوماتو او خبرتیاوو په برخه کې د انټرنیټ، سټلایټ، ټلیفون او نورو وسایلو پرمختګ د نړۍ د ډېرو ګرانو جغرافیاوي سیمو ته ورسېد.

د کلتور، علم، ټکنالوژۍ او اقتصاد په ټولو برخو کې مقابله او مسابقه اوس په نړیواله کچه ده؛ او ملتونه له دغسې ګرانو مقابلو او سترو چیلنجونو سره مخ دي.

- د تورېزم، سفر او سیاحت نړیوالتوب، د کانټینینټل هوټلونو جوړول او د څو کلتوري او رنګارنګه کلتورونو ترویج په بیړه روان دی. نن ورځ هره شېبه ۵۰ میلیونه وګړي په الوتکو کې د سفر په حال کې دي.

- د فلم، سینما او ډرامې هنر او د هالیوډ او د بالیوډ برلاسي د نورو ملتونو د کلتور دغه برخې تر اغېز لاندې راولي.

- د ژوند د ستندرډ لوړېدل هغه ستونځه ده، چې نړیوالتوب بهوزلو ملتونو ته راوړی دی.

- مهاجرتونه او زیاتره ناقانونه مهاجرتونه د نړیوالتوب بله ستره مسئله ده، چې اوس په نړۍ کې ۲۰۰ میلیونه وګړي د مهاجرت ژوند تېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پاپ کلچر، د موسیقۍ مودرن شکلونه، ډسکو او نوي ډانسونه، لوبې او د انټرنیټ پر مخ د ګوګل، فیس بوک، یو ټیوب، آیډیل سیریز، مای سپیس او نور ډیر شیان ځوانان نړیوال کلتور ته ورکاږي.

نړیوالتوب زمونږ لپاره:

نړیوالتوب د اقتصاد، ټکنالوژۍ، کلتور، سیاست، اخلاقو، مذهب، جرمونو، قوانینو، ټولنیزو مسایلو، خورو، ځښلو، دودونو- رواجونو او هر څه په باب داسې مسایل لري، چې بحث پرې کېدای شي؛ خو زمونږ لپاره د فرصتونو په څنګ کې، چې مونږ به زیاتره له هغوی څخه د استفادې ډېرې کمې ورټیاوې لرو، ډېر جدي چیلنجونه لري:

- مهاجرتونه او د فرصتونو په لټون کې زمونږ استعدادونه راکاږي، مهارت او مغزونه رانه تروړي.
- لویې غول پیکره کمپنۍ زمونږ محلي تولیدات او سیمه ییز ځواکونه او فرصتونه تر برلاسۍ لاندې راولي او مونږ خپلې ودې ته نه پرېږدي.
- بې مسوولیته او زورور تجاران، صنعت کاران او سوداګر د چاپېریال او هوا د ککړولو له لارې د ملت روغتیا تباه کوي.
- پرایټوټایزېشن (خصوصي کول) کله کله زمونږ له بېوزلو خلکونه اساسي- ټولنیز خدمتونه؛ لکه روغتیایي او تعلیمي وړیا خدمتونه اخلي او وطن له لاډېرې بدمرغۍ سره مخ کوي.
- په خورو، لباس، د ژوند په ستنډرډ، راشه درشه کې نوی مصرفي کلتور زمونږ د کمزوري اقتصاد ملا ماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مخکې له دې، چې موږ په خپلو پښو ودرېږو، د مهارت او کسب خاوندان شو، له نړیوالو سره د سیالۍ جوګه شو، د همداسې بې خبرۍ او بې پلانې په حال کې ممکن د نړیوالتوب په سېلاب کې لاهو شو.
- له بهرنه راغلې بې مسوولیته او په ګڼ شمېر کې کار کوونکي به ډېرې زیاتې ساري ناروغۍ؛ لکه HIV/ AIDS دلته عام کړي.
- دا چې زموږ ولسي ذهن محافظه کار او ژر له بدلون سره ځان نشي جوړولای او ښاریان مو هم په ظواهرو تېروځي؛ نو ډېر زیات زیان راڅېلمه دی.
- د نړیوالتوب له برکته په نړۍ کې ۱۰ میلیونه میلیونران د ۴۱ تریلیونه ډالرو خاوندان شول؛ خو د نړۍ ۲۹٪ خلک د نېستۍ تر لیکې لاندې ژوند کوي، چې د افغانانو په سلو کې ۴۲٪ یې دغه شان فقیران دي.
- پخپله مهارت نه لرو او که کوم یو را پکې د مهارت شخص وي، بهر ته به په ښو فرصتونو پسې ځي، په مقابل کې به یې بهرني کارپوهان زموږ نیمه بودیجه رانه بهر ته وړي.
- د بشریت له پیدایښت څخه تر ننه پورې د برترۍ او منابعو د کنټرول لپاره جګړې شوي او په فرصتونو پسې هڅې روانې دي، دا جګړه به هغه څوک ګټي چې ډېر پیاوړی، ښه مجهز او روزل شوی وي. آیا موږ په دې منډه کې څومره چټک او څومره پیاوړي یو؟
- د نړیوال حکومت د داعیو پرولاندې موږ څومره خپل ملي حاکمیت ساتلای شو؟
- په نړیوالتوب کې تر عام ولس زیات د سرمایه دارانو او سرمایه ګذارانو د حقوقو لپاره کار روان دی او لوېې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپنۍ کله کله د عامو وګړیو بشري حقونه هم پایمالوي، ملي صنعت او دندې له منځه وړي.

- د وګړو تر منځ د عاید فرق زیاتره یو طبیعي شی دی، خو په بې کنټروله حالت کې لوی طبقاتي تضاد منځته راوړي؛ لکه په لاندې جدول کې:

د نړۍ د وګړو سلنه	عاید
تر تولو پانګوال ۲۰٪ خلک	۸۳٪
دویمه درجه ۲۰٪	۱۲٪
دریمه درجه ۲۰٪	۲,۴٪
څلورمه درجه ۲۰٪	۲,۳٪
غریب ترین ۲۰٪	یواځې ۰,۲٪

آیا دا عدالت دی، چې د نړۍ ۵٪ خلک، چې د نړۍ ۵۵٪ منابع یې په لاس کې دي، بیا هم پر نړۍ جنګونه او جګړې تپي، چې تېل، انرژي او نورې پانګې ولوتي او د عدالت، نړیوال حکومت، بشري حقوقو او د بشځو د حقوقو په نوم مارې لا مارې او وږې لا وږي کړي.

نړیوالتوب په حقیقت کې لویو فرصتونو ته د ټولو لاسرسی دی خو هغه چا ته چې وړتیا، وسایل او آماده ګۍ یې ډیر وي.

که په افغانستان کې له اوسه هغه پالیسۍ او ستراتېژۍ جوړې نشي، چې مورږدې وړ کړي، تر څو د نړیوالتوب له فرصتونو ګټه واخلو؛ چیلنجونو ته یې تیار شو او له خطرونو یې ځان وساتو، سبا به بیا ډېر ناوخته وي. فکر کوم اوس هم پوره ناوخته دی!!!

✱✱✱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟

افغانستان داسې بدمرغه، تقدیر او جغرافیه لري، چې هر څوک په نړۍ کې زبرځواک شي، پر دې هېواد یرغل کوي او یا له دې لارې د نورو هېوادونو او سیمو پر لور د تلو هڅه کوي. لکه چې ومو ویل، که په یونان کې سکندر د نړۍ د نیولو تکل کوي او که په مغولستان کې چنګېز، که په منځنۍ آسیا کې تیمور، بابر او شیباني پیدا کېږي او که په ایران کې صفویان او نادر افشار، که مسلمان عربان غواړي جنوبي آسیا ته اسلام ولېږدوي او که نامسلمانه انګرېزان غواړي هند ته "تمدن"؛ خو یو ځل پر دې هېواد یرغل کوي او له مورِ سره زور ازمایي.

د شلمې پېړۍ زبرځواک شوروي اتحاد او د یوویشتمې پېړۍ بې رقیبه زبرځواک امریکا هم باید دلته راشي، چې د کمونېزم او دیموکراسۍ نسخې مورِ ته له ګولیو، باروتو او وینو سره یو ځای راکړي.

دا د ډېرش کالو هغه موده ده، چې زمورِ نسل د جګړو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانیو اثرات پخپلو حواسو او بدنونو زغمي. اوس هم افغانان سم نه پوهیږي، چې نړیوال دلته سوله غواړي، که د جګړې دوام؟

۱. **روسیه:** روسیې تر ماتې وروسته په افغانستان کې یو داسې حکومت پرېښود، چې یو وزریې خلقیان وو، چې په اردو او پولیسو کې وو او بل یې پرچمیان، چې په ملکي ادارو او استخباراتو کې واکمن وو. روسان ویریدل چې دغه حکومت به زرد مجاهدینو له خوا نسکور شي، نو ظاهراً یې لویې وسلې؛ لکه سکاډ، لونا او اوراګان ورکړل؛ خو پردې تر شا یې له نړیوالو لوبغاړو سره دا سازش وکړ، چې روسي وسله باید د روسیې او د هغې د متحدینو پر ضد ونه کارول شي او د یو افغان له خوا د بل افغان پر ضد استعمال شي. روسانو لومړی د خپل دوست حکومت لومړی وزر وایست او له دولت څخه د تنې او دده د ملګریو د وېستلو له لارې یې د نظام د ملاتیر (اردو او پولیس) مات، بېواکه او بې اعتباره کړل.

ډاکتر نجیب، چې په ساده خوښۍ به یې تر دغه ظاهري بري وروسته ویل: "نه خلقي یم او نه پرچمي یم، یو غریب بنده د خدای یم"، د تنې په ماته یې ځان بې رقیبه فاتح احساساوه، خو خبر نه و چې پرچمیانو ته یواځې پاتې شو.

روسانو له پخوا نه د افغانستان سیاست له ایډیالوژیکي نه په قومي هغه اړولی و او تولې قومي ملېشې او دببرک کارمل د پرچم ډله یې د شمال د ځواکونو په بنه په یو پراخ ایتلاف کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري کړل او نظام او حکومت يې له داخله داسې وپاشه، چې روسي وسله ربستيا هم د روسيې پر ضد نه؛ بلکې د يو افغان له خوا د بل افغان پر خلاف تر هغه استعمالېده، چې امريکايان راغلل.

همدا اوس په روسيه کې د افغانستان په اړه دري نظرونه موجود دي: ۱). روسي نشنلستان وايي، چې د افغانستان مسئله د روسيې لپاره د تېر تاريخ يوه برخه ده او هېڅ دلچسپي بايد پکې وانه خيستل شي. ۲). بله ډله ليکوالان او څېړونکي دي، او روسي حکومت ته سپارښت کوي، چې په افغانستان کې د يو ښا ثباته حکومت د ټينګېدو له لارې د خپل امنيت له تضمين سره مرسته وکړي. د دوی په نظر دا د روسيې د امنيت لپاره ښه ده چې په افغانستان کې سوله وي او په نتيجه کې بهرني ځواکونه له افغانستانه ووځي او د روسيې پر لوريې پرمختګ ته زمينه جوړه نه شي. ۳). درېيمه نظريه، چې حاکمه او په قدرت کې ده، هغه د روسي حکومت نظريه ده، چې غواړي افغانستان بې ثباته وي، پخپلو جګړو او لانجو اخته وي، او امريکايان او غربيان پکې مصروف وي. دوی فکر کوي چې ددې لارې به د غربيانو اقتصاد او د افغانانو ژوند له منځه لاړ شي او په دې توګه به له غربيانو هغه بدل واخلي، چې دوی ته يې د افغان-روس جګړې پر مهال ور اړولی و او له افغانانو به د خپلو عسکرو د مړينې، د خپل پوځ د ماتې، د خپلې امپراتورۍ د سقوط او د خپل حيثيت د بايلنې بدل واخلي؛ نو لا تر اوسه روسيه په افغانستان کې ثبات نه؛ بلکې د جګړې دوام غواړي. عملا روس هغه غواړي امريکا او لويديځ په افغانستان کې په جګړو کې ښبتي وي، چې د منځنۍ اسيا منابعو ته يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسرسي مخه ډب کړل شي. روسیه د مخدره موادو د زیاتیدونکي سیلاب او جنګیالیو د ورتګ نه هم په ویره کې ده او دا هم د روسیې پر خلاف د غرب او امریکې یو سازش ګڼي.

۲. **امریکایان** او نور غربي هېوادونه ببلابېلې اجنډاوې لري. ځینې هېوادونه هسې د امریکایانو د خوشحالۍ لپاره حشر ته راغلي دي، چې اساسي رول نه لري او ځینې نورې خپلې جلا اجنډاوې لري. د امریکا په باب دوه نظره دي:۱). دوی د ۹/۱۱ حملې د انتقام لپاره راغلي او چې د دغه برید عاملین وځپي، دنده یې ختمېږي. ۲). بله نظریه داده، چې د شوروي تر ماتې وروسته، د کلنټن د ولسمشرۍ پر وخت؛ چې امریکا دیوازینې نړیوال زبرځواک په توګه را د بره شوه؛ نو "نویو محافظه کارانو" د "نوې امریکایي پیړۍ پروژه" طرح او دولت او فکري قوتونو ته یې ورانديزو کړ، چې امریکایي مشرتابه د نړۍ د مشرتوب لپاره کافي هم ده او نه هم. دوی داسې طرحې جوړې کړې، چې:

- امریکا دې خپلې هوایي، بحري او فضایي اردوګانې پیاوړې کړي.
- نوې او د دقیق هدف ویشتونکې اتومي وسلې دې جوړې کړي.
- د دې وس دې پیدا کړي چې په یو وخت کې په څو جبهو کې وجنګېدای شي.
- پارلمان دې نظامي بودجه زیاته کړي.
- دوی دغه دول نورې طرحې هم وراندې کړې وې او غوښتل یې چې یو څوک باید په امریکا برید وکړي، چې دوی ته د متقابل برید زمینه جوړه شي. د ۹/۱۱ په باب ځکه داسې انګېرل کېږي، چې یا خو د امریکا یو خپل سازش دی، چې پخپله یې را منځته کړی دی او یا یې هم کم تر کمه د هغه د پېښېدو مخه نه ده نیولې. د "نود

(c) ketabton.com: The Digital Library

محافظه کارانو " د ټیم زیاتره غړي بیا د بوش په حکومت کې لوړ چارواکي شول.

ددې نظریې د بریالیتوب لپاره د بوش ټیم غوښتل، چې ځان په افغانستان کې پیاوړی کړي، چې د نظامي اډو او استخباراتي شبکو له لارې د روسیې پر لور پرمختګ وکړي، د منځنۍ آسیا منابع خپلې کړي، چین کنټرول او وځاري، د هند او پاکستان د اتومي وسلو ځارنه وکړي او د ایران اتومي فعالیت مهار کړي. داسې ګومان کېده، چې امریکا د جګړې دوام ته په ببلابېلو بهانو تر هغې دوام ورکړي، چې خپلو ټولو ستراتېژیکو هدفونو ته ورسېږي.

بارک اوباما، چې ملت ته یې له اقتصادي بحران نه د خلاصون وعدې ورکړي دي، داسې ښکاري چې غواړي، خپلې طرحې محدودې کړي او په افغانستان کې له دیموکراسۍ او نورو مادرنو شعارونو نه تېر او یواځې په دې اکتفا وکړي، چې القاعده شبکه مختله، درې وړې او ماته کړي. قدرت ته د طالبانو له انحصاري راګرځېدو مخه ونیسي او بیا له منځ لاریو طالبانو سره د جوړې، او د پاکستان، سعودي عربستان او ترکیې په مشوره یو داسې دوست حکومت پرېږدي، چې نړیوالې اجنډا ونه لري او دغو هېوادونو ته په ګټه وي.

کله چې په جګړه کې د امریکا سرسام آوره لګښتونو ته وکتل شي، نو په هر صورت ورته عقل دا وایي، چې په افغانستان کې سوله د امریکا په ګټه ده، او که نه وي نو په هغه مودې نه شو پوهېدای، خو د پورته یادو شوو پلانونو د رښتیاینې په صورت کې هم امریکا ته یو سوله ییز، پیاوړی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باثباته افغانستان نښه ملګری کېدای شي، نه یو کمزوری او لړزاند.

د امریکا ځینې نور ملګري ببلې اجنډاوې پر مخ بیایي، ځینې یې ممکن د امریکا د اقتصاد د کمزوي کولو له لارې ځان له امریکایي تفوق نه خلاصول په دې کې وینې، چې دلته جګړه دوام وکړي.

۳. **بریتانیا** د هلمند په نا امنیو او د مخدره موادو په سرسام آوره زیاتېدو کې متهمه ده؛ او ښکاري چې دوی له ځینو محلي مخالفینو سره د وسلو او پیسو مرستې کوي او حتی داسې اوازې هم شته، چې انګریزان غواړي په افغانستان کې یوه کنټرول شوې جګړه ماري (Controlled Insurgency) دوام وکړي. که دا رښتیا وي، نو دا نه ده معلومه، چې د امریکا په مشوره دا کار کوي که بې مشورې؛ خو دوه مخې لوبه کوي او په نتیجه کې جګړه اوږدېږي.

۴. **ایران** د امریکایي پوځونو تر راتلو وروسته ډېره ګټه وکړه او افغاني ملګروته یې د افغانستان په حکومت کې ښه غوړه برخه ورسېده او د خپلو حریفانو طالبانو په ماته ډېر خوښ شو؛ خو د امریکا د زیاتې پرمختیا له وېرې غواړي چې امریکا دلته مصروفه وي، چې له یوې خوا یې کمزورې کړي او له بلې خوا یې د ایران پر لور پرمختګ ودروي. له بلې خوا پخپل څنګ کې د یوه کمزوري ګاونډي د لرلو په خاطر هڅې کوي افغانستان په جګړو او بې امنۍ کې ګېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بې ثباته او کمزوری پاتې شي. دا پالیسي ایران له افغانستان څخه د روسانو له وتلو راپدېخوا په منظم ډول پر مخ بیایي.

زما یوه دوست راته کیسه کوله، چې د جهاد پر مهال د سولې په مذاکراتو کې د یوه جهادي تنظیم په هیئت کې و. د غونډې په تفریح کې یې د ایران د هغه وخت د بهرنیو چارو له وزیر علي اکبر ولایتي نه پوښتلي وو، چې آیا ګاونډیان په اخلاص له موږ سره مرسته کوي، چې دا لانجه حل شي؟ د ولایتي ځواب دا و: افغانان تر ایران او پاکستان دواړو ډېره وسله لري او که دواړه درګېرې غاړې یې سره جوړې ته ورسېږي؛ نو پخپل ګاونډ کې ددغسې وسله وال او روزل شوي ګاونډي شتون زموږ (ایران او پاکستان) ملي امنیت ته ګواښ دی. که زموږ د ملي ګټو مسئله وي، موږ نه غواړو، چې ستاسو مسئله په جوړه حل شي او که پخپله ابتکار کولای شئ، چې د ځان چاره وکړئ، درته ښه ده.

هغه پوهېده، چې د افغانانو لانجه دومره ژوره ده، چې له نړیوالو او سیمه ییزو پیاوړیو تضمیناتو پرته په جوړه او روغه نشوه حلېدای او ځکه روس، ایران او پاکستان داسې لوبه رامنځته کړه، چې هر څه وپاشل شول. ایران تر ننه پورې د بې ثباته افغانستان غوښتونکی دی او دا د خپل ملي امنیت او اقتصادي پرمختګ په ګټه وینې.

۵. **پاکستان** د زیاترو شنونکو په اند تر ټولو پیاوړی لوبغاړی دی. د روس پر ضد افغان جهاد کې د امریکا- غرب او عربو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میلیاردونو ډالرو مرستې ددې هېواد له خوا چېنل کېدې او ځکه یې خپل پوځ او استخبارات نېه پیاوړي کړل. کله، چې نړۍ افغانستان ته شا کړه، پاکستان تر نورو پیاوړی راوخوت. د ژبې، مذهب او اوږدې ګډې پولې د مشترکاتو پر اساس یې لاسونه ډېر ژور راوغځول. پاکستان د افغانستان پر وړاندې ژورې ستراتېژیانې پرمخ وړې او که څه هم له افغانانو سره د شریک تجارت او ګډو مرستو پر بنسټ د ډېرو شتو خاوند کېدای شي؛ خو د ستراتېژیک عمق او د مطلقې برلاسۍ هڅې کوي او تحلیل یې دادی، چې امریکا او غرب به اخر ستړي شي او افغانستان به بېې سرنوشته پرېږدي او تر هغه وروسته به د کورنیو جګړو اور لا زیات شي، چې د ښوونځي، پوهنځي، سړک، کلینیک، برېښنا، اوبو او د تمدن له ټولو نښو څخه خلاص یو کنډواله هېواد په ګاونډ کې ورپاتې شي، چې تر "سلو کلونو" به د علاقۀ غیر په شان بې نظمه او وروسته پاتې وي

۶. **هند** له پاکستان سره د کشمیر ستونزه لري، غواړي چې د افغان په وینه ورسره د حساب تصفیه وکړي. هند غواړي دلته یو پاکستان ضد حکومت وي. که افغانستان له پاکستان سره په مخالفت کې یو بې ثباته یا با ثباته هېواد وي، هند به یې کومه پروا ونه لري؛ خو که افغان حکومتونه د پاکستان سره دوستان وي، تر دغه ډول با ثباته افغانستانه یې؛ بیا یو کمزوری او بې ثباته افغانستان خوښ دی.

۷. **سعودي عربستان** داسې افغانستان غواړي، چې د پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوښه او یا لږ تر لږه د پاکستان دوست وي؛ خو د ایران مخالف اوورسره په لانجو کې ګډ وي. عربان هم ممکن وغواړي چې د ایراني شیعه لوړتیا غوښتنې مخنیوی د افغانانو په وینو وکړي. سعودي د مشر مسلمان هېواد په توګه د شوروي پر خلاف د افغان جهاد د لګښتونو نیمایي اقتصادي برخه اوچتوله؛ خو اوس فعال او جدي نه دی او د خپل ګران دوست پاکستان ملي ګټې زمونږ تر هغو ډېرې لوړې ګڼي. په هر صورت سعودي کولای شي، افغانستان ته د سولې په راوړو کې یو مهم رول تر سره کړي، او افغانان تل په سعودي دغسې باور کوي.

۸. **ترکیه**: چې کلونه کلونه یې د اسلامي نړۍ مشري کړې ده، د اسلامي هیوادونو په منځ کې امتیازي ځای لري. د شرق او غرب د پولې په توګه یې دواړه ډولـه شرقي او غربي ارزښتونه ساتلي او په افغانستان کې هم یو مهم رول لري؛ چې هم د ایساف نړیوالو ځواکونو په چوکاټ او هم د افغانستان له سیاسي ډلو سره نښې اړیکي لري. له بلې خوا له پاکستان او منځنۍ اسیا له هیوادونو سره نښې اړیکي لري. که څه هم د پان ترکیزم او اسلامي مشرۍ د لویو او وړو پلانونو له مخې خپلې ځانګړې ګټې او اجنداوې لري، خو په دې وخت کې د سولې د هلو ځلو په بریالي کیدو کې یو مثبت رول تر سره کولای شي او افغانان تر دغسې تمه کوي.

۹. **چین**: چې د افغانستان په ګاونډ کې یو ستر اقتصادي قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، له افغانستان سره د لویو اقتصادي پروژو په برخه کې مرسته او ملګرتوب کولای شي او دې ته لیوالتیا هم لري. که څه هم ظاهرا د نظامي مسلو سره دلچسپي نه ښایي خو په سیمه کې د امریکا له حضور او قوت نه تشویش لري. کله چې چین په افغانستان کې په سترو پروژو کې شریکیږي، نو طبیعي ده چې کم تر کمه د دغو پروژو او د هغو د خواوشا سیمو د امنیت سره به هم مرسته کوي.

۱۰. **دمخدره توکو مافیا** هم یوه ستره او د لوی تشویش خبره ده. د ملګرو ملتونو د مخدره موادو او جرمونو دفتر (UNODC) د تحقیق په اساس په تېرو اتو کلونو کې ۱،۸ ملیونو افغاني بزګرانو تر ۲۰۰۷ م کال پورې د اپینو له کروندې څخه ۲،۳ ملیارده ډالر ترلاسه کړي، تخمیناً ۱۰۰۰۰-۱۵۰۰۰ سوداګرو او قاچاقچیانو ۱۸ ملیارده ډالر لاسته راوړي دي. خو نړیوالو قاچاقچیانو ۲۰۰-۴۶۰ ملیارده ډالر ترلاسه کړي دي. نو آیا یو بیوزلی هیواد چې ۳۰ کاله جګړو ځپلی دی، د ۲۰۰ ملیارده ګټونکې مافیا سره مقابله کولای شي، او آیا دغسې زوروره مافیا په دې هیواد کې سوله غواړي؟

په مجموع کې زیاتره نړیوال لوبغاړي په دې هیواد کې له کومې دوامدارې سولې او با ثباته نظام سره په جدي ډول مینه وال نه ښکاري او که کوم یو له افغانانو سره د دوستۍ پلانونه لري هم، ددې لپاره، چې د افغانستان له ستراتېژیکي جغرافیې او جنګیالي ملت نه د خپلو سترو موخو د لاسته راوړلو او د خپلو سیمه ییزو او نړیوالو حریفانو د ځپلو لپاره کار واخلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځپنې نوریې لا غواړي په دې هېواد کې یوه کنټرول شوې جګړه ماري دوام وکړي.

خو افغانانو ته څه کول پکار دي؟ افغانستان د بشري کورنۍ یو مهم غړی دی او دخپل سیاسي-جغرافیوي موقعیت د اهمیت له مخې دنړیوالو د توجه یو مهم مرکز دی چې دیو ځمکنۍ پول په شان دمنځنۍ، جنوبي او غربي آسیا او چین ترمنځ لاره جوړوي. د سړې جګړې تر ختم وروسته نور افغانستان له هغې عنعنوي انزوا نه راوتی او یو حایل زون نه دی، چې په تېره پیړۍ کې و.، بلکې د اقتصادي اتصال یوه مهمه کړۍ او د وړښنمو لار ده چې د دې پرا خو سیمو پخپلو منځو او بیا له اروپا او نورې نړۍ سره په وصلو لو کې مهم ځای لري:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسیا گاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او نړیوالو ته به هم د لویو تجارتونو زمینې جوړې کړي.
- له ایران سره د اوبو او نفتو تبادله هغه څه دي، چې د دواړو هیوادونو په ګټه ده او دلچسپي هم ورسره لري چې د منځنۍ آسیا هیوادونو ته هم غزېدلی شي.
- د افغانستان له لارې د ټرانزیټ پوټنشیل هم ډېر مهم دی : د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورتي فیس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتیا لري چې خپلو صنایعو ته وده ورکړي، او ددې دواړو هیوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د ځنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي اود نورو ګاونډیانو لګښتونه به هم راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به، ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځ پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.
- د افغانستان امنیت خواوشا ټولو هیوادونو او هم پخپله افغانستان ته د اقتصادي ښیرازۍ لارې پرانیزي.
- د ایران او ازبکستان سره د افغانستان د ریل ګاډي د جوړېدونکې پټلۍ غزول به د سیمې د هیوادونو د انتقالاتو لګښتونه ډېر راکم کړي . افغانستان به له نړۍ سره ونښلوي او په خپلو پښو د ودرېدو جوګه به یې کړي.
- د افغانستان ثبات او ښېرازي د روسیې لپاره هم ډېرې ګټې لري، لکه:
  - د جنوبي اسیا بازارونو ته له اسانو لارو د رسېدلو په نتیجه کې د روسیې د اقتصاد لا پرمختګ،
  - د روسیې د پولو او ګاونډ د امنیت د ښه کېدو په نتیجه کې د دوی د امنیت ښه والی
  - د مخدره توکو څخه د خلاصون پر لور پرمختګ، او نور.
- افغانستان د چین د پانګونې لپاره یو تر ټولو ښه ځای دی او چین کولای شي د کانونو په راایستلو، لویو برښنا کوټونو او د اوبو د بندونو په جوړولو او د اورګاډي د پټلۍ او لویو سرکونو په آبادولو کې د پانګونې له لارې ډېره ګټه تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- او په پای کې افغانستان د لویدیځ او امریکا لپاره یو ښه او ډاډمن ملګری جوړېدای شي، ځکه زمونږ هیواد ذروي وسلې او خطرناکه نړیواله اجنډا نه لري او د لویو قدرتونو لپاره کوم خطر نه جوړوي.

ددې هیواد سیاسي ارزښت هم د هغه د اقتصادي ارزښت په شان ستر دی او د علامه اقبال په وینا د افغانستان ثبات د آسیا ثبات دی او فساد یې د آسیا فساد دی. با ثباته، سوله ییز او پیاوړی افغانستان چې د خود ارادیت خاوند او د داسې پیاوړي قانوني نظام لرونکی وي چې خپلو خلکو ته سوکالي او نېکمرغي راوړي، سیمې او نړۍ ته سوله او د متقابل درناوي او یو د بل په کورنیو چارو کې د نه لاس وهنې پر بنسټ د هیڅ ملت او هیڅ هیواد لپاره تهدید نه، بلکې یو مساوي او با حیثیته شریک وي، هم زمونږ د ګاونډیانو، هم د سیمې او هم د نړۍ په ګټه دی. نو ځکه افغانان باید له ټولې بشري کورنۍ او نړیوالې ټولنې څخه وغواړي چې د دغسې افغانستان په جوړولو کې د دوی د عزم درنښت او د پر مختګ، انکشاف او سولې په راوړلو او ټینګښت کې یې مرسته وکړي. په افغانستان کې د پیاوړي مرکزي دولت شتون د مخدره موادو په کنټرول کې هم اساسي رول لري، چې افغانستان، ګاونډیانو، سیمې او نړۍ ته یوه ستره ستونزه ده. په نتیجه کې ویلای شو چې د ټولو اړونده هیوادونو روا ګټې په یوه باثباته، ازاد، خپلواک او واحد افغانستان کې نغښتي دي، افغانان باید حاضر وي چې د هیواد خپلواکۍ، ملي حاکمیت، خود ارادیت، ځمکنۍ بشپړتیا او روا ګټو ته یې د درناوي په صورت کې د ټولو هیوادونو او ملتونو روا ګټو ته درناوی وکړي.

افغانان باید له دغو ټکیو نه په استفادې سره نړۍ ته قناعت ورکړي، چې د سولې ثبات په راوړو کې ورسره مرسته وکړي سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره نړیوال د افغانستان په دغه اقتصادي او سیاسي ارزښت پوهېدلي دي، خو له بده مرغه ټول ګورو چې لا هم د افغانانو په کور اور بلېږي او هره ورځ يې ماشومان، ښځې، ځوانان او بوډاګان په بېرحمۍ وژل کېږي او دا وران هیواد لا نور هم ورانېږي. دا بد مرغه جګړه ساده جنګ نه دی او کورني، سیمه ییز او نړیوال بعدونه لري، چې پای ته رسول يې یو عاجل ضرورت، خو ډېر درونده کار دی. افغانان چې ددغه غم دروندوالی او سختوالی تر هر چا شدید احساسوي، په خپل هیواد او ګاونډ کې ډېر ژر د جګړو د دایمي بندېدو پلویان دي او له ټولې بشردوستې نړۍ نه باید وغواړي چې ددې اور په مړه کولو کې يې مرسته وکړي. افغانان باید د نورو ملتونو او هیوادونو لپاره هغه څه وغواړي چې دځانونو لپاره يې غواړي، یعنې: د هیوادونو سوله او ثبات، دولسونو نیکمرغي اوسوکالي او د ملتونو ترمنځ متقابل درناوی اوهمکاري. د همدې ډاډ له لارې دې نړۍ د ځان ملګرې کړي.

که څه هم بشریت لا تر اوسه د معنوي تکامل دې مرحلې ته نه دی رسیدلی، چې جګړې ته په هیڅ حالت کې هم لاس وانه چوي، خو معقول ولسونه او هیوادونه جګړه نوره د مسایلو د حل یواځینۍ او غوره لاره نه ګني. سولې، تفاهم، ډایلاګ او پو ها وي ته د غوره، ارجحو، انساني او موثرو لارو په سترګه ګوري. افغانان باید د نړیوالو دغه معقولې او شریفې انګیزې راوپاروي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟

هیله او امید د انساني ژوند تر ټولو ستر محرک دی. پیغمبران چې د بشریت تر ټولو سترلارښوونکي وو؛ هم هیله ورکوونکي او وپروونکي (بشیر او نذیر) نومول شوي دي او ځکه د جنت هیله او له دوزخ وېره تر ټولو لوی هڅوونکي فکتورونه دي، چې یو انسان ورته خپل ژوند وقف کړي. د انساني ژوند په باب نهیلي فیلسوفان هم په دې تینګار کوي، چې باید بشریت ته د ډېرې ښې هیلې او امید ونه ورکړل شي.

د پخواني یونان یوه کیسه د ډېره مشهوره ده، وایي چې "پاندوره" یوه شهزادګۍ وه. یو ډېو پرې مَښن شو او ویې تښتوله. پاندوره به ټول وخت غمګینه، په ژړا او واویلا وه او یوه شېبه ارامه نه وه. ډېو چې پوه شو، پاندوره له ده سره ګوزاره او ګډ ژوند نکوي؛ نو پرې یې ښوده او یو بکس یې په تحفه کې ورکړ. ډېو پر پاندورې باندې دا شرط کېښود، چې بکس به هېڅکله نه خلاصوي. انساني فطرت دی، چې له کوم شي منع شي، هماغه کار کوي. پاندورې بکس خلاص کړ؛ خو څه ګوري؟ ماران، لړمان، غونډلان او نور وحشي حشرات. پاندوره په چیغو شوه او نه پوهېده، چې څنګه تري وتښتي؛ خو چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماران او لړمان راووتل؛ نو د بکس په تل کې یو روښانه او ځلېدونکی غمی و، هغه غمی هیله وه.

د افغانستان مظلومو او پتمنو خلکو ته دا د ډبرش کالـه د ښکلیو نومونو او عالي شعارونو په بکسونو کې همدغسې ماران او لړمان او آفتونه او زیانونه ورکول کېږي؛ خو متاسفانه هغه څه، چې پکې نشته؛ هغه هیله او امید دی.

په ۱۹۹۲ز کال ما په پښور کې د افغان مهاجرینو او کوزو پښتنو مقایسه کوله. افغان مهاجرین به له ټولو ستونځو سره-سره خوښ، خوشحاله او روښانه ښکارېدل؛ خو زمونږ کوز ورونه به وارخطا، په بیړه او الوتو بنو کې ښکارېدل؛ خو وروسته نهیلي په دې خوا کې هم عامه شوه.

په ۲۰۰۲ز کې بیا خلکو ته امید او هیله بیا پیدا شوې وه، خپل اولادونه یې په شوق په ښوونځیو کې شاملول او د ژوند، سولې او نېکمرغۍ لپاره امیدواره وو؛ خو ورو-ورو هیلې په نهیلیو بدلې شوې او اوس، چې له هر تعلیم یافته افغان سره کېنې؛ همدا یوه خبره به تر اوږې: "دا وطن نه جوړېږي، این وطن جور نمی شود". دا فکر کیږي، چې ددې نهیلۍ په زیږولو کې کومه ژوره توطیه رول لري. هیله په افرادو، ملتونو او ټولنو کې پر ځان باور زیږوي او نهیلي بې باوري، ویره او ماته.

که څه هم د BBC, ABC او یو بل جرمني چینل وروستۍ سروې وښوده، چې په افغانانو کې د هیلې کچه لوړه شوې او تر ۷۰٪ خلک هیله لري، چې هېواد یې ښه لوري ته روان دی، له بلې خوا د ایشیا فاونډېشن نوې سروې هم ښایي، چې د افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس د هیله منډی کچه لوړه شوې ده؛ خو لومړنی سروې د ۲۷ میلیونه افغانانو له منځه یواځې له (۱۵۰۰) کسانو او دویمه د ۲۸۰۰ کسانو د ځوابونو په نتیجه کې تر سره شوې ده. دغه سروې ګانې مونږ نه ردوو؛ خو د ټولنې واقعیت ډېر بدل دی او دومره کوچنی ببلګې (سمپل سایزونه) د یوه ملت په کچه دومره لویې مسئلې ته ځواب نشي ویلای.

د ولسمشر کرزي ځینې نږدې ملګري هم وایي چې دوی دې مسلې ته ډېر ټشویش لري، او وایي چې ملت ته هیله نه شي زېرولای او دې مسلې پر حکومت د خلکو د بې باورۍ په زیاتوالي کې ډیره برخه لرلې ده.

په هر حال، مونږ د متمدنو انسانانو په توګه مسوولیت لرو، چې خپل ملت ته هیله وزېرووو، پر بري یې ډاډمن کړو او د روښانه راتلونکي واقعبینانه طرحې یې مخې ته کیږدو. تر ټولو ډیره دا زمونږ د مشرانو دنده ده.

هیله ټشه خوشبیني او خوش باوري نه ده. هیله داده، چې یو فرد، یوې ټولنې او یوه ملت ته دا وښیي، چې له ټولو ستونځو سره- سره، چې په مخ کې یې پرتې دي او ټولې ستونځې او چلنجونه، چې را روان دي، بریالي کېږي او د نېکمرغۍ او هوساینې لپاره یې تکلونه عملي کېږي.

ګاندي د هند مړ ژوندي ملت ته داسې هیله ورکړه، چې د عدم تشدد او ملکي نافرمانۍ په زور یې انګرېزان د هند له نیمې وچې وا ېستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارک اوباما د امریکا ملت ته د اقتصادي بحران په وخت کې د بدلون او پرهیلې د باور روحیه ورکړه او بېرته یې د اقتصادي بېرازتیا او دوامداره ثبات پر مفکوره ډاډمن کړل. ده خپل کمپاین د (Audacity of Hope) د کتاب له لیکلو پیل کړ.

عقیده، امید او هیله د ملت جوړونې، ثبات، پر بري او نېکمرغۍ د باور او فکري سکون لپاره ضرورت دی. پر دولت د خلکو باور زیاتوي، فعالیت او تحرک زېږوي او کار او زیار ته ولس هڅوي.

افغانان باید بري، سولې، پرمختګ، عدالت او ملت جوړونې ته هیله من کړای شي او ددې هیلې زېږول په لومړي سر کې د دولت او ترهغه ورسته د رونړ اندو، لیکوالو او پوهانو دنده ده.

پښتو متل دی: دنیا په امید خوړل کېږي. امید باور زېږوي او باور ورتیاوې پیاوړې کوي.

راځئ هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت ډېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

***

راځئ، هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت ډېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

Audacity of Dope

نتیجه

نتیجه

په دې کتاب کې د افغانستان د نن او سبا ورځې ځینې ستراتیژیکي ستونزې او مسلې په ډېر لنډیز بیان شوي دي، چې د ټولو حل د ثبات او پرمختګ لپاره ضرور دی. او که له همدا اوسه جامع او هر اړخیز علمي او عملي پلانونه ورته جوړ نه شي، زمونږ په موجودو ستونزو به نوې او نورې هم ورزیاتې شي. ځینې دا مسلې ډېرې بیړنۍ او نغدې نه ښکاري، خو سبا به ډېرې سختې، جدي، عاجلې او بیړنۍ وي.

که ثبات نه وي هیڅ بری او ګټه دوام نه شي کولای او هیڅ پرمختګ پر ځای نه پاتې کېږي. خو د افغانستان دایمي ثبات هله راتلی شي، چې سببونه یې په دقیق ډول وڅېړل شي او اوږود مهاله لارې چارې یې وسنجول شي.

دا چې افغانستان زیاتره بې ثباته او دولتونه یې کمزوري وي، ځینې سببونه یې په دې لیکنو کې وڅېړل شول، د مخنیوي اساسي لارې یې دادي چې: **موثر دولت** جوړ، پیاوړی او فعال شي، تر څو **په ګور ډنه ټولو خلکو ته ښوونه، کار او د ورځنۍ ژوند ټهرولو وسایلو** په برابرولو کې **مسوولانه** او **د زړه له ګومې** کار او نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي؛ او **په بهر ګې** له ګاونډیانو، سیمې، اسلامي هېوادونو او نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د متوازنو او پرثمره اړیکو له لارې په نړۍ کې د افغانستان وړ ځای ټینګ کړي او د نړۍ د هیوادونو په منځ کې یې یو سیال هیواد کړي.

که ولس په پوهنه سمبال شو او د ژوند لومړنۍ اړتیاوې یې پوره شوې، نو بیا به د ننو او سبا ستونزې هم تشخیصولای شي او ملي او هیوادنۍ ګټې هم. دوی به بیا خپل حکومتونه نه ورانوي او د نورو له خوا د لنډمهاله ګټو په بدل کې به د خپلو راتلونکو نسلونو د دایمي تباهۍ په کار کې له پردیو سره مرسته نه کوي. د خپل هیواد د دایمي سولې او ثبات لپاره به د خپلو بیړنیو او لنډ مهاله او کمو شخصي ګټو قربانۍ ته حاضر ږي او ملي ګټې به ځکه تر فردي هغو لوړې ګڼي، چې په هغو کې به د ځان او خپلو اولادونو دایمي نېکمرغي نغښتې وینې.

موثر دولت، د باکیفیته پوهنې عامول او خلکو ته کار او عاید پیدا کول د ټولو اوسنیو او سبانیو ستونزو د حل او مخنیوي له اساسي لارو څخه دي.

لوی الله دې نور زموږ هیواد هم موږ ته له ولړې او وېرې څخه د امن کور کړي.

***

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library